TARTALOM

Mécses a te igéd

Mesterházy Balázs: *Az angyalok öröme* 361

Tanulmányok

Szakács Tamás: *Természettudomány-teológiai arcképcsarnok III. Arthur Robert Peacocke és a tudományos kor teológiája* 362
Verebics Ilka: *Útkeresők. Az antropológia megközelítési lehetőségei az újabb magyar teológiában (2. rész)* 366
Domokos Tibor: *A teremtésből fakadó törvényszerűség* 370

Szókapcsolatok

Percze Sándor: *Kis evangélikus önismeret. Az óember és az új ember küzdelme* 375

Figyelő

Előadás

Pákozdi István: *Hit az egyetemisták között* 377

Bibliatanulmány

Pángyánszky Ágnes: *A nagy találkozás. Bibliatanulmány Lk 1,39–56 alapján* 379

Évfordulók

H. Hubert Gabriella: *Evangélikus vonatkozású évfordulók – 2018* 382
Friedrich Martin: *Az „óporosz unió" kétszáz éve* 384

Könyvrészlet

Karl Barth: *Előszó* 385

Az igehirdető műhelye

Hegedűs Gábor: *Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap (2Móz 20,1–17)* 386
Asztalos Richárd: *Szentháromság ünnepe után 19. vasárnap (2Móz 34,1–10)* 388
Horváth Anikó: *Szentháromság ünnepe után 20. (biblia-) vasárnap (Ám 8,11–12)* 391
Szűcs Mária: *Reformáció ünnepe (Zsolt 46,2–12)* 393
Farkas Ervin: *Szentháromság ünnepe után 21. vasárnap (Jer 29,1–14)* 396
Réth Katalin: *Szentháromság ünnepe után utolsó előttit megelőző (ítélet) vasárnap (1Thessz 4,13–18)* 398

Az angyalok öröme

MESTERHÁZY BALÁZS

„Mondom nektek, így fognak örülni az Isten angyalai egyetlen megtérő bűnösnek.” (Lk 15,10)

Nem nagyon tudom elképzelni az angyalok örömét. Illetve nem tudom úgy elképzelni az angyalok örömét, ahogyan az valóban történik, történni fog. Valamilyen képem természetesen lehet róla, a hétköznapi angyaloknak nevezett embertársaim boldogságától a barokk puttók örömtáncán át az Isten valódi angyalainak örömeig sok minden belefér. Hadd hozzak három példát ezek illusztrálására, amelyek talán mégis segíthetnek: egyet a zene, egyet a teológia, egyet pedig a sport területéről.

Augusztus 19-én, a páneurópai piknik évfordulóján a fertőrákosi barlangszínház falai között hallgattuk feleségemmel Ravel *Boléro* című darabját. Először hallottam élőben. Különböző hanghordozókról már sokszor, de színpadon most először. Lenyűgözött. Ez az 1928-ban született darab nem akar több lenni, mint egy 17 percen át kizárólag a zenekari *crescendo* alkalmazásával előadott mű, amely ugyanazt a 16 ütemnyi dallamot játssza végig sokszor egymás után. A ritmus megrögzött állandóságát a pergődob ütései alkotják, és a szólóhangszerek pedig szépen egymás után belépve adják hozzá a saját hangjukat ugyanahhoz a témához. Teljesen azonos dallammal kezd a fuvola, majd beszáll a klarinét, az oboa, a fagott, aztán sorra a rézfúvósok és a vonósok először pengetve, majd hosszú vonókezeléssel.

Aztán az én laikus fülem csak azt hallja, hogy egyszer csak valami megváltozik. Már nemcsak egyszerű hangerő-növekedést érzékelek, hanem valami mást is. Utánanézve megtudtam, hogy itt C-dúrból E-dúrba vált a hangnem. Igen, ez a váltás a dallam kb. tizedik visszatérésekor mutatja, hogy elérkezett a pillanat, amelyben az egyre zakatoló bolerórítmus, ez a ¾-es spanyol tánc egyszer csak valami újat hoz. Valami olyat, amivel addig még nem találkoztunk. Azt vizionálom, hogy az angyali kar is így örülhet. Egyre többen lesznek, egyre hangosabb lesz minden, egyre jobban kiteljesedik az egész, és egyre többen játsszák ugyanazt a dallamot, immár hangnemváltással. Valahogy így adhatják tovább azt az örömöt, amikor az egyetlen megtérő bűnös megérkezik. Mondjuk azzal a 16 ütemnyi (szótagnyi?) vallomással: „*Én Uram, én Istenem, a tied vagyok mindenestül*!”

Ezt a hangnemváltást érhetjük tetten abban a rövid videóban is, amit egyik lelkész kollégámtól kaptam (https://youtu.be/AvwmzwbKLew). A felvételen Richard Wurmbrand beszél erről az igéről, illetve az elveszett drachma megtalálásáról rendkívül szenvedélyesen. Ez a romániai zsidó származású evangélikus lelkész olyan aspektust hozott be a történetbe, amelyre még soha nem figyeltem. A lámpagyújtás okaként az éjszakát határozza meg, akár igaza is lehet. És ebben az összefüggésben valóban még extrémebbnek tűnik az a lelkület, amellyel az asszony keresi a pénzét. Még akkor is, ha egy drachma talán kicsit több mint egy lej. Még akkor is, ha tudjuk, hogy nemcsak egyszerű pénz lehetett, hanem akár az esküvői fejdíszéről származó érme, egy a tíz közül. A lényeg, hogy miután megtalálja, túláradó boldogságot érez. Ezt a boldogságát pedig nem tudja magában tartani, hívnia kell akár lehetetlen időpontban is a barátnőit meg szomszédasszonyait, hogy örüljenek vele. Nem tudja nem megosztani örömét.

Emlékszem, amikor a 2000-es sydney-i olimpia kézilabda negyeddöntőjében a magyar női válogatott megverte az osztrákokat iszonyú izgalmas végjátékban, én sem tudtam magamban tartani, el kellett újságolnom valakinek. Később indultam csak az egyetemre, és az időeltolódás miatt a reggeli órákban egyedül néztem otthon a meccset, és a végén muszáj volt felhívnom egyik – egyébként nem a legnagyobb sportközvetítés-rajongó – barátomat, aki nem is értette, hogy mitől zihálok, és miért hajtogatom, hogy „hát ez hihetetlen, megnyertük, fantasztikusak voltak a magyar lányok…” Nem tudtam nem megosztani örömömet azonnal valakivel. Nem lehetett várni délutánig, amíg találkozom munkatársakkal, vagy estig, amíg hazajön a feleségem. Akkor és ott kellett megosztani az örömöt valakivel.

Így fognak örülni az Isten angyalai is – halljuk Jézustól. Így. Ezzel a szenvedéllyel, ezzel a crescendóval, a halaszthatatlanságnak ezzel a megélésével, amikor az *itt és most* élményét felváltja az *akkor és ott* létezése.

Természettudomány–teológiai arcképcsarnok III.

Arthur Robert Peacocke és a tudományos kor teológiája

SZAKÁCS TAMÁS

Bevezetés

Két fizikus-lelkész után még mindig a természettudomány dominál a biokémikus-lelkész Peacocke személyében – továbbra is anglikán körökben mozogva. Méltán kap helyet sorozatunkban a tudomány és a vallás 20. századi párbeszédének egyik meghatározó úttörője, a *panenteizmus* képviselője. Sokakkal együtt az a meglátása, hogy természettudomány és teológia összeegyeztethető – sőt a világ tanulmányozásának egymást kiegészítő módjai. A DNS kutatójaként érthető, hogy a fizikus Barbournál és Polkinghorne-nál nagyobb figyelmet szentel a teológia és az evolúció kapcsolatának, mint például kozmológia és teremtés összefüggésének. A sorozatban eddig bemutatott tudósok közül messze ő ment el a legtovább a tekintetben, hogy a teológia hagyományos fogalmait és tanításait újrafogalmazza a tudományos eredmények fényében. Méltán mondhatjuk könyve címével (Peacocke 2011) összhangban, hogy az egyház tanítása és a modern kutatások közötti összhangot megteremtendő, a tudomány korának teológiáját igyekezett megfogalmazni.

Életút

Peacocke 1924. november 29-én látta meg a napvilágot egy hentes fiaként az angliai Watfordban.[1] Középiskolai tanulmányaiig helyben nevelkedett, a rangos Watford Gimnáziumban érettségizett.[2] Felsőfokú tanulmányait az oxfordi Exeter College-ban kezdte 1942-ben, első tudományos fokozatait is e városban szerezte: 1945-ben fejezte be első alapképzését (BA) kémiából, 1948-ban pedig a mesterképzést (MA). 1947-ben másik – tudományos – alapképzést is elvégzett (BSc), és 1948-ban doktorált fizikai biokémiából. 1962-ben a tudományok nagydoktora lett (DSc) Oxfordban. Mindeközben a Birminghami Egyetemen 1960-ban teológiai diplomát is szerzett, majd az anglikán egyház oxfordi egyházmegyéjének képesített igehirdetője és laikus olvasója lett, amely pozíciót 1971-ig töltötte be, amikor diakónussá és pappá szentelték, majd teológiából 1973-ban posztgraduális képesítést szerzett (BD), 1982-ben pedig doktorált (DD) Oxfordban.

1948. augusztus 7-én vette feleségül Rosemary Mannt. Egy lányuk (Jane) és egy fiuk született (Christopher, aki neves filozófus lett). Öt unokájuk és három dédunokájuk van.

1948-tól a birminghami egyetemen tanított kémiát 1959-ig, amikor az Oxfordi Egyetem biokémia tanárává nevezték ki, valamint a St Peter's College tagjává és oktatójává (tutor). 1973-tól 1984-ig a cambridge-i Clare College teológiai tanulmányok intézetének dékánja, tagja, oktatója és igazgatója volt, ahol taníthatott mind biokémiát, mind teológiát.[3]

Különféle előadássorozatok vendége volt. Az oxfordi egyetemen 1973-ban és 1975-ben választott előadó (*select preacher*) volt, 1978-ban pedig Bampton-előadásokat tar-

[1] Arthur Peacocke. *Wikipedia. The Free Encyclopedia.* https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Peacocke. (Megtekintés: 2017. augusztus 4.)

[2] Craine, Anthony G.: Arthur Peacocke. *Encyclopaedia Britannica.* https://www.britannica.com/biography/Arthur-Peacocke. (Megtekintés: 2017. augusztus 1.)

[3] Arthur Peacocke: *The Gifford Lectures.* https://www.giffordlectures.org/lecturers/arthur-peacocke. (Megtekintés: 2017. augusztus 8.)

tott (témája a teremtés újragondolása volt). Cambridge-ben 1976-ban Hulse-előadásokat, 1993-ban pedig a Szent András Egyetemen Gifford-előadásokat tartott. Sokszor volt vendégelőadó az Egyesült Államokban is. Legjelentősebbnek tekintett műve (Peacocke 2011) is egy ilyen kurzus kéziratain alapul.

Peacocke számos másodlagos tisztséget töltött be. 1972 és 1978 között a Tudomány és Vallás Fórum alapító elnöke, 1978 és 1992 között alelnöke, majd 1995-től elhunytáig rektora volt. 1986-ban a Vallás egy Tudományos Korban Intézet akadémiai tagja volt. Az Ordinált Természettudósok Társasága alapító tagja (1986), 1987-től 1992-ig igazgatója volt, majd 1992-től haláláig nyugalmazott igazgatója. Egyúttal időnként a Modern Egyház Népi Uniójának alelnöke és az Európai Tudományos és Teológiai Tanulmányok Társasága tanácsának tagja volt. Alapítója volt az Európai Tudományos és Teológiai Tanulmányi Társaságnak (ESSAT) is.

Tevékenységét sokféle díjjal ismerték el. 1983: Lecomte du Noüy-díj, a DePauw Egyetem tiszteletbeli doktora; 1991: a Georgetown Egyetem tiszteletbeli doktora. 1993-ban a Brit Birodalom Rendje (a legkésőbbi, de legtöbb tagot számláló angliai lovagrend) legmagasabb, ötödik fokozatának (Most Excellent Member) tagjává ütötte a királynő. 2001-ben nyerte el a Templeton-díjat.

2006. október 21-én 81 éves korában hunyt el.

Munkásság

Az 1950-es évek során a Kaliforniai Egyetem víruslaboratóriumában dolgozott egy olyan kutatócsoport tagjaként, amely az akkor frissen felfedezett DNS-molekulák tulajdonságait azonosította. (Például megállapították, hogy a DNS-láncok nem ágaznak el, hanem kettős spirál formájában léteznek.) Így hát korai pályafutása révén mint természettudós jelentősen hozzájárult a DNS szerkezetének megértéséhez. A birminghami és oxfordi egyetemeken is olyan laboratóriumokat irányított, amelyek kutatásai elsősorban a DNS-re, valamint a fizikai rendszerek termodinamikájára irányultak. Két Nobel-díjassal is dolgozott együtt: Ilya Prigogine-nel és Manfred Eigennel.

Evangelikál hívő kamaszkora után főiskolai éveit egy enyhébb agnoszticizmus jellemezte: taszította az a konzervatív kereszténység, amely megkérdőjelezte a tudomány némely kulcsfelfedezését. Később azonban a canterburyi érsek egyik prédikációját hallva kezdett megfoganni benne, hogy a keresztény hit lehetősége intellektuálisan védhető lehet. Majd egyszer csak azt vette észre, hogy olyan kérdései vannak, amelyek meghaladják a tudomány illetékességét. Ezért is kezdett aztán teológiai tanulmányokba és lett az anglikán egyház lelkésze, majd a későbbiekben a természettudomány és a teológia kapcsolatának kutatására adta magát**.** *A tudomány és a keresztyén kísérlet* című művével Lecomte de Noüy-díjat nyert, amelynek révén a természettudomány és vallás új diszciplínájának vezető teológiai gondolkodójává lett.

Kétszázat meghaladó számú tanulmányban és tizenkét könyvben sorakoztat érveket arról, hogy a lét minden aspektusa mögött ott rejlik az isteni princípium. Úgy vélte, hogy a modern korban bármely teológia elítélendő, amely nem fogadja be a tudományos perspektívát saját *„véráramába"*.[4]

Már korán az antropikus elv követője lett. (Alapvetően két antropikus elv létezik. A gyenge antropikus érv szerint az univerzumnak olyannak kell lennie, hogy lehetőséget adjon benne az öntudatos lények – történetesen az ember – megjelenésére. Az erős érv szerint a világ célja egyenesen az ilyen lények megjelenése.) Ezért jutott arra a következtetésre, hogy az élet e világban való megjelenésének valószínű magyarázata egy legfőbb lény léte. Míg a tudósok többsége elutasította a hit és a tudomány integrációjának ötletét, mivel hiányzik a legfelsőbb lény létének bizonyítéka, addig Peacocke azzal érvelt, hogy a teológusok éppúgy szolgálnak bizonyítékokkal állításaikhoz, mint a természettudósok a sajátjaikhoz. A természettudományt és vallást a DNS két spirálszálához hasonlította – az érthetőség és az értelem keresése szükséges, kiegészítő megközelítések ahhoz, hogy megválaszoljuk a létezés természetére vonatkozó kérdéseket.

Az 1979-es *Hit, tudomány és a jövő* című EVT-konferencián adta közre természettudomány és teológia kapcsolatának kétdimenziós, nyolcváltozatú modelljét, amely 1981-ben jelent meg nyomtatásban (Peacocke 1981) – tehát egy évtizeddel korábban, mint Barbour klasszikus négyese, de természetesen sok hasonlóság található benne. Nem állítható, hogy ez pusztán egy változata volna Barbour (amúgy későbbi) felosztásának, mégis belátható, hogy nyolc kategóriája végső soron besorolható a konfliktus, a függetlenség, a párbeszéd vagy az integráció valamelyikébe.

Peacocke panenteizmusa

Peacocke önmagát *panenteistá*nak nevezi, megkülönböztetve a *panteizmus*tól. „A keresztény teizmus »panenteizmusként« való megjelölése, ha kissé nehézkes is, kifejezi azt a nem titkolt szándékot, hogy egyszerre adjon helyt Isten világgal szembeni immanenciájának és transzcendenciájának." (Peacocke 2011, 209. o.) Peacocke bizonyára azon igyekezetéről a legismertebb, hogy szigorú érveléssel kiáll amellett, hogy az evolúciónak és a keresztyénségnek nem szükséges hadilábon állnia egymással. Talán ő a teista evo-

[4] The Rev. Arthur Peacocke. *The Telegraph,* 2006. október 25. http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1532292/The-Rev-Arthur-Peacocke.html. (Megtekintés: 2017. augusztus 7.)

lúció legismertebb teológiai támogatója mint az *Evolúció: A hit álarcos barátja* című esszé szerzője.

A Bampton-előadásokban fogalmazta újra a teremtésfelfogást. Ennek összefoglalása nyújthat egyfajta bevezetőt ahhoz, hogy megértsük, mit is ért panenteizmuson. Szerinte Isten nem egy ok a megszokott okok sorában. Isten immanenciáját nem elszigetelt beavatkozásokban keresi, hanem a folyamatos teremtés folyamatában. Épp ebben a folyamatban nyilatkozik meg a transzcendens Teremtő immanenciája. A teremtést tehát a felbukkanás (emergence) és az emanáció metaforájával írhatjuk le. A teremtés során az anyag régi formáiból új formák keletkeznek (bukkannak fel), hierarchikusan egyre magasabb szintre lépve. (Az új, felbukkanó tulajdonságok nem magyarázhatók az előző szint tulajdonságaiból, újként, eredetiként jelennek meg.) Véletlen és törvény együtt munkálkodik Isten eszközeiként, amelyeken keresztül Isten mint transzcendens törvényadó és mint a világban rejlő lehetőségek immanens megnyilatkozása működik. A fizika által felfedezett valószínűségi törvényeket nem úgy tekinti, mint amelyek teljesen kivennék Isten kezéből az irányítást és célt – ahogyan például Monod (1972) vagy Dawkins (1994) véli –, hanem úgy, mint amelyek egyúttal Isten kreativitásának eszközei is arra, hogy minden lehetőség megvalósuljon. „Egy másik metaforával élve, a véletlen Isten radarja, amely végigpásztázza az összes lehetséges célt." (Peacocke 1979, 95. o.; idézi uő 2011, 155. o.)

A panenteizmus szerint Isten léte magában foglalja az egész univerzumot, és behatol abba. Ezért az univerzum minden része őbenne áll fenn, de léte több, mint az univerzum, meghaladja azt. (Éppen ezen a ponton válik világossá az alapvető különbség a panteizmushoz képest – és így szemben is áll a deizmussal.)

E panenteista látás következménye az is, hogy Peacocke tagadja, hogy Isten ebben a világban megszegné a teremtett természeti törvényeket – így például csodák sem lehetségesek. Isten csak olyan módon lép kapcsolatba ezzel a világgal (és kommunikál az emberrel), amely összhangban marad a tudomány által feltárt törvényekkel – nem pedig *Deus ex machina*ként. Ehelyett a felülről lefelé ható okság és az információközlés fogalmát hívja segítségül, hogy Isten e világban történő cselekvését leírja: sok összetett rendszer egésze korlátozza (és okozza) azt, ami a részekben megtörténhet, így másképp viselkednek, mint ha nem a rendszer részei lennének. A felülről lefelé ható okság tehát Isten gondviselésének modelljeként tekinthető.

Peacocke látása szerint Isten nemcsak az összetett rendszerek felsőbb szintjeiről helyezett el kényszereket az alsóbb szintek felé, hanem önmagára is kényszert rakott: korlátozta önmagát is, mindenhatóságát és mindentudását is. Akkor, amikor úgy döntött, hogy olyan világot teremt, amely a kvantumelmélet szerinti véletleneket, illetve a káoszelmélet miatti jósolhatatlanságot tartalmazza, ezzel úgy döntött, hogy ő sem ismerheti előre a világ eseményeit. (E korlátozást párhuzamba állítja Fil 2 kenózisával.) Peacocke szerint Isten mindentudása csak azt jelenti, hogy azt tudhatja mind, ami egy adott pillanatban (a tudomány szerint is) tudható. Ezt az önmegüresítést szükséges előfeltételnek látja ahhoz, hogy szabad, öntudattal rendelkező lények jöhessenek létre. Ezáltal ugyanakkor Isten valójában végső célját is kockáztatja a folyamatok nyitott végű voltával. Ezt az önkorlátozást a szeretet alapjának tartja. Látható hát, hogy Peacocke felfogása alapvetően megváltoztat olyan fő teológiai kérdéseket, mint szabad akarat, predestináció, Isten változhatatlansága, Isten viszonya az örökkévalósághoz.

Jellemző rá, hogy ha nem is mellőzi teljesen, de marginálissá válik munkáiban a bűn (és vele együtt a bűneset). Talán azért, mert a tudomány területén munkálkodók felé kíván szólni, így nem annyira a teológiai igazságok maguk, mint inkább tudományos értelmezésük, érthetővé tételük foglalkoztatja. Ezért inkább „természeti rosszról" beszél. Az isteni önkorlátozás révén pedig Isten együtt szenved a teremtéssel, ezáltal igyekszik valami jobbat előteremteni.

Megfigyelhetjük, hogy Peacocke teológiájában nincs hely az eszkatológia számára – hiszen Isten nem egy előre meghatározott terv szerint munkálkodik, hanem nyitva hagyta a lehetőségeket a mikroszkopikus folyamatokban, evolúcióban, történelemben rejlő véletlenek folytán. Csak maga a teremtés lehet Isten célja, és csak remélheti, hogy úgy fog fejlődni, hogy kapcsolata az emberiséggel akaratának megfelelő lesz. Mindig együtt szenved a teremtéssel, amikor az nem akarata szerint formálódik. Isten világgal együtt való szenvedése leginkább Jézus keresztjén látható. A szenvedés és a gonosz kérdését tehát egyfajta evolúciós szükségszerűségnek tekintette. A szenvedés az isteni lényen belül zajlik szerinte. A fájdalmat és halált pedig az élet előfeltételének tartja: új formák csak a meglevők pusztulásával jelenhetnek meg. Tudat és tudatosság sem jelenhetett volna meg az idegrendszer nélkül, ami magával vonja a fájdalmat is.

Sajátos – panenteista – álláspontjának egyik következménye, hogy a természeti folyamatok minden tudományos vizsgálata Isten tetteit fedi fel. Ezért minden tudományos tétel egyúttal szükségszerűen összhangban áll a vallásiakkal is. A darwinizmus nem a vallás ellensége, hanem barátja – mint műve címe is mutatja: álarcos barátja.

Peacocke teológiája a tudomány korában

Mivel szerinte a teológiának be kell fogadnia „véráramába" a tudományos eredményeket, ezért szükség van arra, hogy a teológiát felülvizsgáljuk a modern tudományos eredmények fényében. Hogy ez mit jelent számára, azt leginkább az *Egy tudományos kor teológiája* című könyve (Peacocke 2011) jelzi. Nem fogadja el a reformátori *sola Scriptura* el-

vét – a tudománynak való megfelelést fontosabbnak tartja, és szabadnak érzi magát akár hagyományos és alapvető keresztyén tanítások megújítására is. Ugyanakkor az Írást nem veti el, hanem új kategóriába állítja. Úgy véli, látásmódja összhangban van az egyházatyákkal és a reformátorokkal.

Holisztikus és integrált gondolkodásmódja szerint úgy tűnik, aranyszabályává lett, hogy nem szabad elfogadni olyan teológiai adatot, amely összeegyeztethetetlen a tudományos eredményekkel. Ezért véli úgy, hogy át kell fogalmaznunk történelmi tanításunkat a széles körben elfogadott tudományos narratíva fényében. Ám túl is megy az újrafogalmazáson: bizonyos hagyományos tanításokat elvet, mint például a bűneset történetét és Ádám személyét – mert nem tudja összeegyeztetni az evolúcióval.

Az anglikán egyházat különösen alkalmasnak látta a természettudomány és teológia vitájának rendezésére annak katolikus gyökerei, evangélium iránti elkötelezettsége és új eszmék iránti nyitottsága miatt. Meg is jegyezte, hogy az anglikán egyház felszentelt szolgálói között kivételesen sok képzett tudós található.

A teológiát a modern tudománnyal konzisztenssé újraformáló, újraértelmező, újrafogalmazó igyekezetének eszközei az antiredukcionizmus, a kritikai realizmus és a metaforák.

A tudomány ugyanis rámutatott arra, hogy nem áll meg a pozitivizmus nagy álma, miszerint egy egész rendszert megérthetünk azáltal, hogy részeire bontjuk, a kisebb egységeket megértjük, majd újra összerakjuk egésszé. A kvantumelmélet és az összetett rendszerek elmélete is rámutatott, hogy a természet másképpen működik. A dualizmust is, redukcionizmust is elvetve Peacocke hierarchikus ismeretelméletet fogadott el. Ennek egyik filozófiai tulajdonsága, hogy az egésznek lehetnek olyan felbukkanó (emergens) tulajdonságai, amelyek nem következnek, nem vezethetők le a részek tulajdonságaiból és a természeti törvényekből. Másrészt a bonyolultabb rendszerek hierarchikus szerkezetében a kisebb részek felől felfelé megmutatkozó okozati hatások mellett megjelenhetnek a felsőbb szintről alsóbbra irányuló okozati hatások is (lefelé ható okság, *top-down causation*).

Módszertanilag a természettudományban rejlő kritikai realizmus a teológiában is egyfajta kritikai realista szemléletre vezeti őt. A kritikai realizmus rámutat, hogy az elméleteket nem lehet azonosítani a valósággal, csupán annak egy modellje, képe lehet – „a realitás egy jelöltje". Ez már el is vezet ahhoz, hogy mind a tudománynak, mind a teológiának képeket, metaforákat kell alkalmaznia ahhoz, hogy ismereteit emberi fogalmakkal érthetővé tegye. A tudományos és teológiai gondolatokat Peacocke metaforikus szinten egyesíti, hogy ezáltal a gondolkodás új útjaira tereljen minket (Du Toit 1997, 69. o.).

Mindez oda vezeti őt, hogy például Jézus személyét is átlagos emberi lényként szemléli, demitologizálja szeplőtelen fogantatását és csodáit. A különlegességét abban leli fel, hogy Jézus teljesen nyitott volt Isten felé. Ő Isten transzcendenciájának immanens megjelenése emberi formában. Jézus keresztjében Isten önfeláldozó szeretetét látjuk. Mindezt a megváltás pozitív megértésének tekinti – nem pedig egy múltbeli mitikus Ádám tökéletes állapota helyreállításának. Olyan kezdeményezésnek tekinti, amely az emberiséget felemeli az isteni létbe. A hit ezért szerinte már nem a megváltás feltétele – kérdés, hogy akkor egyáltalán mi a jelentősége ebben a teológiai rendszerben a keresztények hitének.

Látható hát, hogy a hagyományos kereszténység számára sok kérdés és kifogás vetődik fel egy ilyen szemlélet kapcsán. Csak egy példa álljon itt: a sorozat előző részének szereplője, Polkinghorne is túlzásnak tartja a hagyományos teológiai fogalmak ilyen mértékű átértelmezését és a teológiai tételek tudomány oldaláról történő átfogalmazását, felülírását.

Bizonyára sok mindent érdemes lenne még elmondani Peacocke látásáról, jóval több művét lehetne felsorolni és részletezni – ez azonban már messze túlmutat cikksorozatunk egy-egy tanulmányán; a szerző kénytelen a mélyebben érdeklődő olvasóra bízni a részletesebb ismerkedést.

Hivatkozott művek

Arthur Peacocke. *Wikipedia. The Free Encyclopedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Peacocke. (Megtekintés: 2017. augusztus 4.)

Craine, Anthony G.: Arthur Peacocke. *Encyclopaedia Britannica*. https://www.britannica.com/biography/Arthur-Peacocke. (Megtekintés: 2017. augusztus 1.)

Dawkins, Richard 1994. *A vak órásmester*. Akadémiai Kiadó – Mezőgazda Kiadó, Budapest.

Du Toit, C. 1997: The contribution of Arthur Peacocke to the science-theology debate. *Skrif en Kerk,* 18. évf. 1. sz. 67–85. o. http://verbumetecclesia.org.za/index.php/VE/article/viewFile/1125/1529. (Letöltés: 2017. augusztus 9.)

Monod, Jacques 1972. *Chance and Necessity*. Collins, London.

Peacocke, Arthur 1979. *Creation and the World of Science*. Clarendon Press, Oxford.

Peacocke, Arthur 1981. Introduction. In: uő (szerk.): *The Sciences and Theology in the Twentieth Century*. Oriel Press, Stocksfield–London; University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana.

Peacocke, Arthur 2011. *Egy tudományos kor teológiája*. Kalligram, Pozsony.

Szakács Tamás 2017. Természettudomány-teológiai arcképcsarnok. 2. John Charlton Polkinghorne bottom-up kritikai realizmusa. *Lelkipásztor,* 8–9. sz. 296–299. o.

The Rev. Arthur Peacocke. *The Telegraph,* 2006. október 25. http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1532292/The-Rev-Arthur-Peacocke.html. (Megtekintés: 2017. augusztus 7.)

Útkeresők

Az antropológia megközelítési lehetőségei az újabb magyar teológiában (2. rész)

VEREBICS ILKA

A tanulmány első felében a teológiai antropológia hazai katolikus irodalmát, szerzőit, fő irányait tekintettük át, míg a második részben a protestáns teológia legfontosabb jellemvonásait, azonosságait és eltéréseit mutatjuk be.

A teológiai antropológia dogmatikai alapjai és sajátos felfogása a református teológiában

A protestáns dogmatika alapvető álláspontjából kiindulva Kádár Zsolt a teológia és az antropológia viszonyát Kálvin *Institutió*jára visszavezetve állítja elénk. „A teljes bölcsesség Kálvin szerint Isten és önmagunk megismeréséből áll, vagyis Isten igaz ismeretétől elválaszthatatlan önmagunk helyes megismerése. Ebből következik, hogy a theológiának és az antropológiának a protestáns értelmezés alapján nemcsak egyszerű kapcsolata van egymással, hanem felcserélhetetlen sorrendiségben állnak egymás mellett. A theológiai antropológia nem az emberből, hanem Istenből indul ki, az ember igaz megismerésének egyetlen helyes útja, megfelelő forrása csak az istenismeret lehet" – írja (Kádár 1999, 116. o.). Ez az embertan természetesen támaszkodhat a nem teológiai szemléletű antropológiai diszciplínák eredményeire, ám alapvetően más talajon áll, tételeit más nézőpont szerint alakítja ki. Szemlélete teocentrikus, az embert az Istenhez való viszonyból igyekszik megismerni.

A teológiai antropológia az embert lényege szerint érti, abból indul ki, hogy az ember Isten saját képmására teremtett teremtménye (*imago Dei,* istenképűség). Ez az istenképűség azonban nem azt jelenti, hogy az ember „többé-kevésbé sikeres portréja Istennek", hanem azt, hogy az ember lényének és rendeltetésének megfelelő viszonyban van Istennel. Az eredetileg bűn nélküli, az Istennel való teljes szeretetviszonyban élő ember azonban a bűnesettel megromlott, elszakadt Istenétől, védelem nélküli teremtménnyé vált. Isten azonban nem mondott le a bűnös emberről: elküldte egyszülött Fiát (aki minden tekintetben valóságos ember lett), hogy a bűn hatalmát megtörje, s „szeretetének remekművét, az embert" szabaddá tegye. A protestáns teológiai antropológiai szemléletet ezért Isten igéje alapján a reménység fénye járja át – arról tesz bizonyságot, hogy „lehet hinni az emberben, amennyiben ennek szabad és cselekvő része van Isten művében. Minden ember Krisztushoz, az igazi, bűn nélküli, tökéletes emberhez tartozik, az ő testvére és barátja. Krisztus megváltói műve minden emberhez szól, az egész emberiség számára ígéret – ennek fényében szólhatunk az emberről, önmagunkról, a reménység soha meg nem szégyenülő hitvallásával." (Uo. 118–121. o.)

A hazai református teológiai antropológiai megközelítése ennek megfelelően alapvetően istenközpontú, krisztocentrikus, és elsősorban egyes nagy tekintélyű szerzők (Jürgen Moltmann, Wolfgang Zimmerli, Walther Lüthi, Oscar Cullmann, Emil Brunner, s egyes kérdésekben kiemelten Karl Barth) teológiai antropológiai és rendszeres teológiai munkái alapján bontja ki tételeit.

Békési Andor (1910–1989) az ember Istenéhez, önmagához és az a többi emberhez való viszonyrendszereit vizsgálva állítja fel saját – az ember „létmódozatait" központba állító – rendszerét. Teológiájának a címben ígért újszerűsége egyrészt a problémák dimenziójának megragadásában, másrészt a kor kérdéseire való válaszkeresésében, az új, szekularizált világgal/világban való együtt/benne élést megalapozó új viszonyrendszerek alapjainak feltárásában jelenik meg.

Vizsgálódásaiban Békési is az ember önmagára való rákérdezése (a teológiai antropológia legalapvetőbb fundamentuma) felől indul, ám megközelítése nem történeti, hanem társadalomtudományi, pszichológiai, filozófiai és – mindenek felett – teológiai. Az embert lényegét tekintve olyan lényként állítja elénk, aki „az elveszett istenkép halvány maradványaképpen keresi önmagát, az embert és keresi Istent, aki értelmet, tartást és célt adhat életének" (Békési 1981, 11. o.). A keresztény emberkép az Ó- és Újszövetség alapján rajzolható meg.

Az Ószövetségből, mondja, nem fogjuk megtudni, hogy kicsoda az ember önmagában és önmagára nézve, de azt igen, hogy kicsoda az ember Isten szeretetének, kegyelmének és ítéletének világosságában. Az antropológia tényleges megalapozását – Barth nyomán – Békési is a krisztológiában látja. Barth volt az, aki kimondta, hogy amikor a mindenkori ember felől kérdezünk, nem egyenesen rá, akit a bűn eltorzított, hanem az ember Jézusra kell néznünk, mert ő az igazi ember, és benne ragadhatjuk meg az emberre vonatkozó teljes igazságot, mert benne az ember eredeti, teremtési lénye – a bűn ellenére is fennálló – kontinuitásban szemlélhető (uo. 34. o.). Ebben a „krisztológi-

ai tükörben[1]" vizsgálja meg az ember „rákérdezéseit" – Istenhez fűződő viszonyát, egyéni és társadalmi megnyilvánulásának lehetőségeit.

Az emberkérdés csak az istenkérdés összefüggésében értelmezhető, mondja Békési, az általánosságban elhangzó „kicsoda az ember?" kérdésnek pedig számunkra a „ki vagyok én?" konkrét és személyes kérdésévé kell lennie. Ez a személyes kérdés: „ki vagyok én?" csak akkor válaszolható meg, ha arra kérdezek rá: emberként „kié is vagyok"? A választ Boenhoefferrel adja meg Békési: „Ki vagyok? […] Akárki is, a Tied vagyok, Te ismersz engem, Istenem." (Uo. 143. o.) Békési antropológiája nem problémarendező, nem dogmatikai szemléletű. Erős biblikus talajon áll, ám nem bibliai antropológia – abban az értelemben semmiképp nem az, amit az újabb kutatások annak tartanak.[2]

Szathmáry Sándor a nyolcvanas évek derekán született könyvében teológiai antropológia alatt – mint ezt műve alcímének megválasztásával is kifejezésre juttatta – az emberről szóló keresztyén tanítás szisztematikus áttekintését érti.[3] Megközelítése a magyar teológiai gondolkodásban sajátosan egyedi: az ember önismeretére etikai szempontból reflektál. „Életünket az az értékrendszer határozza meg, amely önismeretünkben gyökerezik. Úgy élünk, ahogy gondolkozunk magunkról" – bocsátja előre (Szathmáry 2008, 19. o.). Etikai megközelítéséből adódóan tárgyal olyan kérdéseket is (mindenekelőtt a bűn problémájának szisztematikus feldolgozása), amelyeket a filozófiai antropológia (ebben a mélységben) általában nem von vizsgálati körébe.[4]

Könyve alapvetően két fő részből áll. Az első rész az emberről szóló keresztény tanítás (antropológia) nem túl terjedelmes, de jól strukturált áttekintése. Szathmáry egy, az ember kérdéseire választ kereső antropológia útján elindulva vizsgálja az embernek az élőlények között elfoglalt sajátos helyzetét, istenképűségének értelmét (ezen belül a bűneset és istenképűség viszonyát, Brunner, Barth, Moltmann, Pannenberg és más teológusok nyomán az istenképűség értelmezési lehetőségeit), az embert mint a test és a lélek egységét, az erről szóló teológiai tanítás biblikus gyökereit.

Külön fejezetet szentel az ember szabadsága s (Lutherhez is visszanyúlva) a szabad akarat kérdésének s az ember bűnéről szóló keresztyén tanítás kifejtésének. Ennek alapját a bűn értelmezése, az értelmezés biblikus alapjainak feltárása képezi. Teológiai nézeteket mutat be és ütköztet, következtetéseket von le. Összegző szintézissel nem él, de összeveti Brunner klasszikus bűntanát a Neidhart–Ott-eszmecsere során felszínre hozott gondolatokkal, a bűn mint az egzisztencia értelmetlensége tételezésével, végső soron pedig – Ott nyomán – a jelenséget az isteni megbocsátás fényébe állítja (uo. 80–109. o.).

A könyv második fő része az antropológia hatását vizsgálja a hívők világban való élésére. Először arra kérdez rá, hogy a világban való helyes magatartás magtalálásának szempontjából mi következik az ember istenképűségéből, majd arra, mi következik az ember szabadságából, végezetül arra, mi következik az ember bűnéből és megigazult voltából. E kérdések összefüggésében – mondja Szathmáry – tudjuk megtalálni az ember létezése kapcsán a legfontosabb teológiai igazságokat, s tudjuk elhelyezni azokat a gondolatokat, amelyek a hívőknek, a gyülekezet tagjainak a világban való magatartását meghatározzák (uo. 112. o.).

Szathmáry professzor könyve – terjedelmi korlátai ellenére – átfogó, a protestáns teológia antropológiai eredményeire, vitáira támaszkodva, a más keresztény teológiák és a „humán antropológia" eredményeivel való nyitott dialógus jegyében született, fontos, elkötelezett s ma is aktuális mű – ezt a hazai református teológiának meghaladni még nem, érdemben továbbgondolni azonban már sikerült.[5]

---

[1] Barth azonban leszögezi: „A krisztológia nem antropológia." Jézus és az ember között (az ember minden követésre való hajlandósága ellenére) a különbség áthidalhatatlan. „Még mindig idealista illúziókban élünk, ha az emberi humanitást főként és általában azokkal a vonásokkal jellemezzük, amelyek az Ember Jézus humanitásának egyszeri és kizárólagos sajátosságai. Az ember jelenthet és adhat nagyon sokat embertársainak – de sem önmagának, sem a magához hasonló lényeknek megváltója és megmentője nem lehet. Sokkal inkább valaki, akinek számára az egyetlen Ember Jézus a minden." Barth 1999, 5–7. o.

[2] Hans Walter Wolff tanulságos és tömör elemzését adja az 1945 és a hetvenes évek eleje között zajló bibliai antropológiai kutatások irányainak és eredményeinek, s – ugyancsak Barth nyomán – a biblikus kutatások és azok a dogmatika szempontjából való hasznosíthatósága kérdésének. Itt hívja fel a figyelmet arra is, hogy már műve első kiadása megjelenésének időpontja előtt (1973) kezdetét vette az (ószövetségi) biblikus antropológia szakosodásának folyamata: az antropológia egyes fogalmait (pl. lélek, szellem, test) és részterületeit (pl. halál és magányosság, férfi és nő helyzete) feldolgozó monográfiák nyomán adottnak látszanak egy átfogóbb bibliai antropológia előfeltételei is. Ennek elkészültét azért tartotta fontosnak, mert Pannenberg úttörő műve, a *Mi az ember?* (amelyet Wolff egy „antropológiai mű rendszeres teológiai vázlatának" tekint) anélkül találta szemben magát a kortárs filozófiai antropológia, a pszichológia, a szociológia és a politológia problémáival, hogy a megfelelő szövegmagyarázati ismeretek a rendelkezésre álltak volna. Wolff felismeri, hogy az antropológiai kérdésekre a teológia kiiktatásával nem lehet választ adni, csak a Biblia Istenről tett bizonysága felé való teljes nyitottsággal – a kutatókat pedig arra inti, hogy a „teológia divatos antropologizálása helyett sokkal inkább a teológiai megértésre figyeljenek". Wolff 2001, 16–18. o.

[3] A szerző a kézirattal 1986 tavaszán készült el, a könyv első kiadása 1990-ben, második kiadása (idézésünk ezt követi majd) 2008-ban látott napvilágot.

[4] Bár természetesen az ember bűnössége, a bűn jellege, az Istennel való szembeszegülés problémája minden modellben meghatározó jelentőséggel bír.

[5] Németh Dávid 2012-ben megjelent *Pasztorálantropológiá*ja minden tekintetben kiemelkedő munka, ám alapvető célkitűzése szerint a szerző nem egy teológiai antropológia foglalatának szánta, hanem a pasztorációs munkában jól használható, problémaorientált kézikönyvnek. Antropológia annyiban, hogy az ember, a gyülekezetben megnyilvánuló ember problémáit s azok kezelésének lehetőségeit veszi számba, ám a problémák megoldásában a „világi" tudományok (elsősorban a pszichológia) eredményeit az emberről, világról vallott teológiai igazsá-

Antropológia az „ember halála" után: napjaink kihívásai és továbblépés a posztmodern kor felé

Az egyes keresztény teológiák megközelítésének vázolt sokszínűsége, sokszor eltérése alighanem természetes, hiszen – ahogy arra Karl Rahner és Herbert Vorgrimler a hetvenes évek derekán rámutatott – ma még nem beszélhetünk lezárt teológiai antropológiáról, már csak azért sem, mert „amit az isteni kinyilatkoztatás az emberről mond, az szétszórtan, a dogmatika egyes fejezeteiben van meg, s szisztematikus alapja határozott formában még nincs kidolgozva" (Rahner–Vorgrimler 1980, 38. o.). Sokkal előrébb azóta sem jutottunk. Hacsak annyiban nem, hogy a *Teológiai kisszótár* antropológia címszavának lezárása után két évtizeddel már magáról az antropológiáról sem beszélhetünk abban az értelemben, ahogyan az emberrel foglalkozó „világi" tudományként azt a Pannenberg–Nyíri-féle szintézis felfogta és vizsgálódásainak hátterévé tette. „Az egzisztencialista filozófia, a kritikai elmélet vagy a strukturalizmus – álláspontjaik minden eltérése ellenére – az antropológiát illetően egy lényeges pontban közös nézetet alakítottak ki. Eszerint az emberről szóló tradicionális (absztrakt, szinguláris, férfias) beszédmód immár végképp túlhaladottá vált" – írja Dietmar Kamper és Christoph Wulf a posztmodern emberközelítéseinek lehetőségét bemutató, németül először több mint húsz éve megjelent kis kötetük bevezetőjében (1998, 7. o.).

A múltban, mondják, az ember fogalma összekapcsolódott a környező világ humanizálásának programjával, amellyel (a kétségek sokasodása ellenére) a humán, társadalom- és szellemtudományok máig elkötelezték magukat. Az emberről való 20. századi gondolkodásban azonban egyre erőteljesebben jelentkeztek más, egymással sokszor szembekerülő (természettudományos, pszichológiai, gyakorlati stb.) megközelítések (Gadamer, Vogler), szintéziskísérletek (az ember absztrakt felfogásának komplex kritikáját adó, a tárgya történetiségéből kiinduló történeti antropológia) s az – újabb, az univerzális emberfelfogást feloldó, a gondolkodást a „semmivé váló ember ürességében" lehetővé tevő – antropológiai fordulat igénye is (Foucault). Több ez, mint szemléletváltás: új típusú gondolkodásmód, amely „végleg elbúcsúzik a világ összefoglalásaként meghatározott embertől", s a „világ teljes humanizálásának bukásával és a tökéletesség programjával való leszámolást" követően keresett új utakat (uo. 13–14. o.).

E szemlélet sok szempontból azonban filozófiatörténeti léptékkel mérve maga is villámgyorsan meghaladottá vált: mint Balogh Istvánnak a könyv magyar kiadását záró tanulmánya kiemelte, időközben beköszöntött a „posztmodern után kibontakozott posztklasszikus modernség időszaka", amelynek legfontosabb jellemzője, hogy az ember megegyezésre törekszik a természettel: „…a kölcsönös és egyenjogú elismerés alapján és keretein belül igyekszik megfogalmazni és megvalósítani célját." (Balogh 1998, 155. o.) Új tudománymodell van kialakulóban, mondja, amely az ember és természet kapcsolatát leíró korábbiak (mítosz, természettudományokra épülő paradigma, a természet- és társadalomtudományok önállósodása) után lehetőséget ad egy „történeti antropológiát" is magában foglaló, de azon túl is tekintő társadalomelmélet kidolgozására.

A magyar teológiai antropológiai gondolkodás – kevés kivétellel – mind ez idáig nem nagyon reflektált ezekre a változásokra. Németh Dávid gondolatát átvéve talán elmondhatjuk, hogy nemcsak a gyakorló lelkipásztor, de a teológus és a teológushallgató sem válogathat a jobbnál jobb antropológiák közül – idegen nyelven sem, még kevésbé magyarul (Németh 2012, 9. o.). Ami biztosan állítható: Nyíri Tamás víziója az antropológiáról mint egyesítő „megatudományról" nem töltötte be a metafizika trónfosztásával támadt űrt a tudományos életben – sőt fokozatosan maga is töredezetté vált, szak- és részantropológiákra bomlott. Az ezt követő évtizedekben magának a teológiának a súlyponti kérdései, kihívásai is más területekre helyeződtek át.

Míg 1990 előtt a magyar keresztény teológia kényszerű dialógusban kereste útjait egy alapvetően ateista ideológiai beállítottságú politikai rendszerrel, „a rendszerváltással az ateizmus mint hivatalos ideológia megszűnt, s ezzel megváltozott Magyarországon az elmúlt tizenöt évben a teológiát kihívásként érő kérdések tartalma is. Általánosságban megállapíthatjuk, hogy amint a politikai fordulat kinyílást jelentett Európa és a világ felé, úgy az ezzel járó szellemi nyitás azt is magával hozta, hogy a teológia felé jelentkező mai kihívások nem specifikusan magyar társadalmi-szellemi környezetből születnek. A magyar specifikum elsősorban abban mutatkozhat meg, hogy milyen válaszokat adunk e kihívásokra" – írta Puskás Attila közel egy évtizeddel ezelőtt (2006, 96. o.). Öt lényeges, az általa legfontosabbnak tartott problémakört azonosít (a szabadság kihívása, az agnoszticizmus kihívása, a relativizmus kihívása, a szekularizmus kihívása, a vallási újjáéledés és az üdvösség keresésének kihívása), s mindezekre kezelési javaslatokat tesz. Ez utóbbiak jelzik talán a válaszkereső teológia válságának, zavarodottságának, a valódi társadalmi problémákkal, az egyház helyzetével való őszinte szembenézés hiányából adódó igazi mélységét.

Nem vitatható például, hogy a teológia egyik sürgető feladata lenne, hogy az emberi szabadság teljesebb jelentését más alapértékekkel és az emberi élet értelmével össze-

gokkal igyekszik összeegyeztetni. Nem „szakantropológiáról" van szó, hanem egy új szemléletmód meghonosításáról, amely mindenképpen figyelemre s gyakorlati alkalmazásának kipróbálására érdemes.

függésben kifejtse és felmutassa, valamint az, hogy a szabadság ajándék voltának, erkölcsi meghatározottságának és dialogikus természetének a Szentháromság örök belső életére mint végső forrásra való visszavezethetőségét előtételezze. Azonban az, hogy „ezt leginkább egy a szabadság teljesebb fogalmának sok szempontú bemutatásával és bevezető tanulmányokkal ellátott filozófiai-teológiai szöveggyűjtemény tudja leginkább előmozdítani" (uo. 97. o.), már igen kevéssé valószínű.

Mint ahogy az is, hogy az agnosztocizmus elleni harc a képviselőivel való vita, vitairatok által, a relativizmus kihívása az „ellenvetések megfogalmazásával", a szekularizmus kihívása Európa keresztény gyökereinek újra feltalálásával, a nyugati típusú fogyasztói társadalom intézményeinek leleplezésével és visszaszorításával, az „élményközpontú vallási kínálat" és a New Age-jelenségek elleni fellépés az eredeti teológiai szövegek közös olvasásának és a teológiai műhelymunka „fokozásának" útján kezelhető lenne.

Az önnön vonatkozási rendszerébe, hagyományaiba, iskoláiba, módszertanába zárt teológia azonban, úgy tűnik, ennél lényegesen többet csakugyan nem tehet – vagy mégis? Napjainkra a fő kérdés már talán nem is az, hogy melyek a mai kor fő teológiai-egyházi-gyülekezetépítési stb. problémái, hanem az, hogy – Czire Szabolcs unitárius teológus gondolatfelvetésével (2005) – hogyan is kérdezünk rá magára erre a korra. Czire válasza a *kor*szerű rákérdezés lehetőségének kibontása. Ez „egy premodern vallásnak és a modern kor hajnalának párbeszédéből sarjadó vallás oldaláról" történik, amelynek fejlődési határait a modern korhoz való igazodás és a premodern elemek megőrzésének feszültsége jelölte ki, és amely „a mostani posztmodern korban újra rákérdez önazonosságának és sajátosságainak (felismerhetőségének) időszerű kérdéseire" (uo. 299–300. o.).

E rákérdezés akkor sem kerülhető meg, ha – Saskia Wendellel egyetértve – úgy ítéljük meg: a teológia és a posztmodern úgy kerüli egymást „mint ördög a szenteltvizet" (2006, 375. o.), s legfeljebb addig megyünk el, hogy bár lehetnek érintkezési pontjaik, alapvető nézeteltérés feszül köztük, s végső soron „nem közelíthetnek egymáshoz" (uo. 404. o.). Ha a teológia és a posztmodern eme ellentmondásos viszonyát, látszólag áthidalhatatlan ellentétét szeretnénk feltárni, szükségszerűen a kérdezőre magára is rá kell kérdeznünk, hisz Patsch Ferenc gondolatával: „…aki a posztmodernről beszél, önmagáról vall; éspedig elkerülhetetlenül" (2004, 346. o.) – nemcsak a kérdésfelvetés, hanem maga a válaszok lehetősége is szükségszerűen antropológiai természetűvé válik.

A rendelkezésre álló magyar[6] és idegen nyelvű szakirodalom alapján egy következő munka keretében előbb a posztmodern fogalmi tisztázására, a posztmodern és a teológia viszonyának áttekintésére, a posztmodern teológiai irányzatok bemutatására lenne szükség – hogy aztán mindezek tükrében vizsgálhatók legyenek egy olyan teológiai antropológia lehetőségei, amely posztszekuláris korunk sajátos kihívásainak is meg tud felelni.

[6] Ezek közül előzetesen két kötetet emelnék ki: Valóczy 2013; Diósi 2012.

Felhasznált irodalom

A II. Vatikáni Zsinat Gaudium et Spes kezdetű lelkipásztori konstitúciója az Egyházról a mai világban. Szent István Társulat, Budapest, 1967. Web: http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_16.html.

Balogh István 1998. Történeti antropológia és társadalomelmélet. In: Dietmar Kamper – Christoph Wulf (szerk.): *Antropológia az ember halála után.* Jószöveg Műhely, Budapest. 134–158. o.

Barth, Karl 1999. *Ember és embertárs.* Európa Könyvkiadó, Budapest.

Békési Andor 1981. *Kicsoda az ember? Új teológiai antropológia felé.* A Magyarországi Református Egyház Zsinatának Sajtóosztálya, Budapest.

Birher Nándor 1998. *Az ember filozófiája.* Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém.

Bolberitz Pál 1987. *Isten, ember, vallás.* 2. kiad. Ecclesia, Budapest.

Boros István 2006. *Filozófiai antropológia.* Apor Vilmos Teológiai Főiskola, Vác.

Bucsay Mihály 1986. Teológiai antropológia. *Magyar Filozófiai Szemle,* 30. évf. 1–2. sz. 201–216. o.

Czakó István: A szellem fogalma Karl Rahner metafizikai antropológiájában. *Pro Philosophia Füzetek. Történet- és Kultúrbölcseleti Al-manah,* 4. http://www.c3.hu/~prophil/profio64/czako.html.

Czire Szabolcs 2005. A posztmodern korszakváltás ígérete és az unitarizmus. *Keresztény Magvető,* 4. évf. 299–316. o.

Diósi Dávid 2012. *Egyház és posztmodern. Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama.* Szent István Társulat, Budapest; Verbum Kiadó, Kolozsvár.

Előd István 1978. *Katolikus dogmatika.* Szent István Társulat, Budapest.

Haeffner, Gerd 1996. *Filozófiai antropológia.* Szegedi Hittudományi Főiskola, Szeged.

Horváth Pál 2008. *Philosophia perennis – A modern katolikus gondolkodás története.* Kairosz Kiadó, Budapest.

Juhász László 1983. Bölcseleti embertan. In: Alszeghy Zoltán – Nagy Ferenc – Szabó Ferenc – Weissmahr Béla (szerk): *Teológiai vázlatok.* 1. köt. *Tanulmányok a teológia köréből a II. Vatikáni Zsinat után.* Szent István Társulat, Budapest. 317–418. o.

Kádár Zsolt 1999. A protestáns dogmatika antropológiatana. In: Loboczky János (szerk.): *Tanulmányok a filozófia köréből.* Eger. (Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola tudományos közleményei 25.) 115–121. o.

Kamper, Dietmar – Wulf, Christoph (szerk.) 1998. *Antropológia az ember halála után.* Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest, 1998.

Kránitz Mihály 2006. A magyar katolikus teológia a II. Vatikáni Zsinat után. *Teológia,* XL. évf. 3–4. sz. 133–149. o. Web: http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Kranitz2006.pdf. (Letöltés: 2017. szeptember 5.)
Kuminetz Géza 2000. Az ember filozófiája. *Új Ember,* LVI. évf. 40. (2723.) sz. október 1. Web: http://ujember.katolikus.hu/Archivum/001001/0604.html. (Megtekintés: 2017. szeptember 5.)
Németh Dávid 2012. *Pasztorálantropológia.* 1. köt. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
Nyíri Tamás 1972. *Antropológiai vázlatok.* Szent István Társulat, Budapest.
Nyíri Tamás 1969. *A keresztény ember küldetése a világban.* Szent István Társulat, Budapest.
Nyíri Tamás 1981. *Az ember a világban.* Szent István Társulat, Budapest.
Pannenberg, Wolfhart 1983. *Anthropologie in theologischer Perspektive.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
Pannenberg, Wolfhart 1991. *Mi az ember? Korunk antropológiája a teológia fényében.* Egyházfórum, Budapest.
Pannenberg, Wolfhart 2006. *Rendszeres teológia.* 1–2. köt. Osiris Kiadó, Budapest.
Patsch Ferenc 2004. Totalitás és fragmentáció. Mit jelent a posztmodern? *Vigilia,* 69. évf. 5. sz. 337–348. o. Web: http://vigilia.hu/regihonlap/2004/5/patsch.htm. (Megtekintés: 2017. szeptember 5.)
Puskás Attila 2006. Teológiai kihívások ma Magyarországon. *Vigília,* 71. évf. 2. sz. 96–105. o. Web: http://vigilia.hu/regihonlap/2006/2/puskas.htm. (Megtekintés: 2017. szeptember 5.)
Rahner, Karl – Vorgrimler, Herbert 1980. *Teológiai kisszótár.* Szent István Társulat, Budapest.
Rokay Zoltán 2000. *A filozófiai antropológia a katolikus teológia szempontjából.* Szent István Társulat, Budapest.
Szabó Ferenc 1974. *Az ember és világa.* 2. kiad. Róma.
Szabó Ferenc 2009. Ateista humanizmus és posztmodern kultúra. *Távlatok,* 84. sz. http://www.tavlatok.hu/net/PDF-ek/Ateista_humanizmus.pdf. (Letöltés: 2017. szeptember 5.)
Szathmáry Sándor 2008. *Teológiai antropológia dióhéjban – Az emberről szóló keresztyén tanítás.* 2. kiad. Károli Egyetemi Kiadó, Budapest.
Tomka Ferenc 2002. *Lelkipásztori szentségtan.* SZIT-PPKE Hittudományi Kar Levelező Tagozat. 3., átdolg. kiad. Szent István Társulat, Budapest.
Tomka Ferenc: Gaudium et Spes és az Egyház önértelmezése. *Dr. Tomka Ferenc honlapja.* http://tomkaferenc.hu/tanulmanyok/elmelkedesek-eloadasok/gaudium-et-spes-es-az-egyhaz-onertelmezese/. (Megtekintés: 2017. szeptember 5.)
Turay Alfréd 1996. *Kozmológiai antropológia.* Szeged.
Valóczy József 2013. *A megosztott Logosz. Posztmodern gondolkodás és a kereszténység újrafogalmazásának kísérletei a teológiában.* Szent István Társulat, Budapest.
Vidrányi Katalin 1998. *Krisztológia és antropológia. Összegyűjtött tanulmányok.* Osiris, Budapest.
Wendel, Saskia 2006. Posztmodern teológia? A keresztény teológia és a posztmodern filozófia viszonyáról. *Katekhón,* 9. sz. 375–404. o. Web: http://docplayer.hu/42126738-Posztmodern-teologia.html. (Megtekintés: 2017. szeptember 5.)
Wolff, Hans Walter 2001. *Az Ószövetség antropológiája.* Harmat – PRTA, Budapest.

A teremtésből fakadó törvényszerűség

■ DOMOKOS TIBOR

Az ember szerepe a teremtésben

Amióta az ember létezik, mindig valamilyen rendnek, szabálynak, törvényszerűségnek kellett alárendelnie magát, és a múltbeli eseményeket egyebek mellett a törvények, a jog és a jogszerűség szemszögéből vizsgálja. Mindez azért lehet így, hogy felszínre kerüljön az egyetemes igazság, ezáltal védve az emberi szabadságot és uralkodó szerepét, amelyet a teremtéskor kapott. Csak gondoljunk az apriorisztikus elméletre, amely az emberi méltóságot hangsúlyozza, és azonos a fent említett gondolatmenettel, miszerint a törvény, a jog és a jogszerűség az emberi igazság által a saját szabadságát törekszik igazolni. Ez az igazságosság elméletének alapgondolata, amely tartalmilag nem más, mint a természetjog kialakulásában lényeges szerepet játszó ókori görög filozófiai elgondolás, miszerint társadalomban élni jobb, mint azon kívül.[1] Ha pedig társadalomban élni jobb, akkor biztosítanunk kell azokat a feltételeket, amelyek minden-

[1] Néhány példa: lehetőség van a munkamegosztásra, az így kialakuló specializáció és az adott munka végzése során felhalmozott tapasztalat következtében a termelés hatékonyságának és az életszínvonalnak [az életet megkönnyítő vagyoni javak mennyiségének] növelésére; a vadállatokkal és a természeti csapásokkal szembeni hatékonyabb védelemre; az ideiglenesen magatehetetlenné vagy védekezésre képtelenné vált személy megvédésére (akinek munkája például a betegség elmúltával még a közösséget gyarapítja, és aki később maga is gondoskodik azokról, akik később betegednek meg, és korábban például éppen őróla gondoskodtak); a tudás szervezett áthagyományozására, amelynek során egyre több és több ismeret halmozódik fel a közösségben (hiszen a gyermek nemcsak szülei tapasztalatát, hanem a többi felnőtt tapasztalatait is megismerheti); új produktív munkaerőnek a közösség egészének érdekeit szolgáló felszabadítására (például azáltal, hogy a gyermekek felügyeletét nem minden anyának külön-külön kell megoldania, hanem a közösség összes gyermekének felügyeletét rá lehet

ki számára garantálják, hogy a közösségi lét számukra is kedvezőbb legyen, mint az azon kívüli élet. Erre hivatottak az igazságosság elvei.

A felvázolt idillikusnak tűnő kép mellett azonban hangsúlyt kell fektetni arra is, hogy az emberi szabadság és a rend néha nehezen összeegyeztethető, hiszen a teremtmény képes szerepét túllépve visszaélni hatalmával, és a kapott rendet önmaga szemszögéből értelmezni, ezáltal a rend őrzőjét, a törvényt kisajátítani. Ezen a ponton kezd a jogtudomány, a modern alkotmányosság hatalomkorlátozásról beszélni, intézmények segítségével korlátozni, független bíróságok rendszere által (Coing 1996, 188. o.), míg az egyház a bűnről és a bűnből való megváltásról beszél, a transzcendens inkarnációja, halála és feltámadása által megvalósuló igazságról, akit a János evangéliuma λόγος-nak nevez (Jn 1,1kk). Mindez azért, hogy a rend helyreálljon és fenntartható legyen.

A teremtésből fakadó törvény folytonossága

„Mennyivel tartozol Atyádnak, Istenednek – Ő adta neked a létet, az értelmet, az akaratot…" (Escrivá 1998, 12. o.)

בראשית ברא אלהים – *„Kezdetben teremtette Isten"* (1Móz 1,1): a תבר ige minden esetben Isten cselekedetére utal, azaz hogy Isten hívott életre mindent,[2] vagyis ő a lét alapja. Az Ószövetségben központi helyet foglal el a teremtés, amely Isten cselekedetére összpontosít,[3] közben rámutat a rend és törvényszerűség kialakulására. Végigkövethető, ahogyan mindent a helyére tesz, elválaszt és megteremt. Ebben a folyamatban számtalan szabály fedezhető fel, amely fenntartja a rendet, példának okáért a nappalok és éjszakák váltakozása, az évszakok, a születés és a halál, valamint a táplálékláncok kialakítása és fenntartása. A rend megőrzésével, fenntartásával, a szabályok érvényesítésével magát az embert bízza meg, kidomborítva, hogy teremteni csak Isten képes, míg az ember megváltoztatni vagy fejleszteni tudja azt, ami létezik.[4] Ennek értelmében a törvény nem emberi kreáció, hanem az isteni rend része, amely annak betartására, betartatására szolgál. Paul Labandnak sikerült a legjobban megragadnia az előbb említett gondolatot a duális törvény fogalmának kidolgozása során: „A törvény valamit szabályoz. Meghatároz egy tartalmat, amelyet aztán kötelezővé tesz. A törvény lényegét a tartalom és a parancs kettőssége adja." (Takács 2015, 213. o.)

Laband teóriáját alapul véve a kreáció és annak célja, hogy Isten megosztja önmagát, valamint az első kezdetleges parancs – *„Nem ehettek abból, ne is érintsétek, mert meghaltok"* – alapjául szolgál a törvény fejlődésének. A teremtésben kapott elsődleges tiltás, a „ne" preventív jelleggel bír, de a tiltás megszegése és annak tudata, hogy „olyan leszel, mint az Isten", azaz a transzcendenstől kapott uralkodás szerepéből való kilépés erőteljes szankciót von maga után: a teljes kiűzetést és az Istentől való elszakadást.[5] Itt válik a tiltás, a szabály törvénnyé, mert már nemcsak preventív, hanem szankció jelleggel is bír. És itt jelenik meg először az igazságszolgáltatás, azaz Isten ítélete, igazságszolgáltatása a bűn felett, de mégsem a megígért halálbüntetés. Isten igazságszolgáltatásában Hegel felismeri, hogy a törvény sem az esetlegest, sem a kvantitatívat nem fejezheti ki végső meghatározottságában. Ugyanakkor rámutat arra, hogy a törvényhozónak meg kell állapítania egy minimumot és egy maximumot, hogy e két szélsőség között születhessen meg az igazság (Peschka 1980, 16–17. o.).

A törvény mint válaszreakció

A gyakorlat és az elmélet közötti feszültség mindig a tudományok alapvitájaként jelenik meg. Így ebben az esetben is a vita tárgyát képezi a jogtudomány és joggyakorlat kapcsolata, mindezt a teremtés, a transzcendens szemszögéből vizsgálva. A jog mindig egy társadalmi igényre ad választ; Marx azt írja: „Minden tudomány fölösleges volna, ha a dolgok megjelenési formája és lényege közvetlenül egybeesnének." (Uo. 218. o.)

A jognak, a törvénynek pont az a szerepe, hogy meglássa az objektív valóságot, és annak fényében járjon el. A mindennapi életben a gyakorlati tevékenység az élet egyedi eseteire irányul, és azokat domborítja ki, ahol az egyéni érdekek nagyobb hangsúlyt kapnak. Ezzel szemben a jognak a sajátos objektivációja által függetlenítenie kell magát az egyéni érdektől és akarattól (uo. 224. o.). De mivel a jog szorosan kötődik az ember személyéhez és ezáltal a bűnhöz, így nehéz az objektivitás talaján megmaradni és az igazságot mint tárgyi valóságot képviselni. Luther Márton e kettősséget a két birodalomról szóló tanításában ragadta meg. Úgy vélte, hogy az igaz keresztény társadalom számára a törvény maga a Hegyi beszéd, míg a pogány társadalom részére adatott az állami rend: „…ahol az erőszak és a törvény kell hogy pórázon tartsa őket" (Coing 1996, 33. o.).

A lutheri gondolat veszélyt rejt magában, hiszen a társadalmon belül passzív ellenállást eredményezhet a jog követelményeivel szemben. A jogtudomány és a joggyakorlat közötti antitézisek és feszültségek feloldásaképpen nem marad más lehetőség, mint hogy a jogról úgy beszéljünk,

bízni egy vagy néhány szülőre, míg ezáltal a többiek részt vehetnek a közösség munkájában). Lásd Tóth 2005.

[2] *A Katolikus Egyház Katekizmusa,* 290. http://www.katolikus.hu/kek/kek00198.html#N36.

[3] *Navarra bibliakommentár,* Teremtés. http://www.depositum.hu/navarra_kommentar/ter1.html.

[4] Uo.

[5] Előképe a földi bíróság által kiszabott, a társadalomtól és a szerető környezettől való elzárásnak.

mint a Teremtő rendjéről. Méghozzá abban az elgondolásban, hogy az igazságosság az isteni szuverenitás, amelyből részesül az ember a λόγος által.

Újraértelmezett törvény

A Szentírásban a János írása szerinti evangéliumban találkozunk először a λόγος-szal, akiről úgy vall az evangélium, hogy a kezdetektől jelen volt, és általa lett minden; azaz ő a teremtés folyamatának legfontosabb eleme. A Biblia verseinek tükrében nézve a λόγος nem más, mint Isten akarata, amely inkarnálódik, testet ölt, és a történelemben Jézusként jelenik meg.[6] Ha a törvényre úgy tekintünk, mint a nép és az állam akaratára, és ebben leljük meg az igazságot, akkor a λόγος az az isteni akarat – rend –, aki maga az igazság. Ő így vall magáról:

1. Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή – *„Én vagyok az út, az igazság és az élet."* (Jn 14,6)

2. Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας οὐκ ἦλθον καταλῦσαι ἀλλὰ πληρῶσαι – *„Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek vagy a prófétáknak eltörlésére. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltsem."* (Mt 5,17; Károli-ford.)

3. λέγει αὐτοῖς Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ – *„Akkor monda nékik: Adjátok meg azért a mi a császáré a császárnak; és a mi az Istené, az Istennek."* (Mt 22,21; Károli-ford.)

Jézus szerepe és a törvény a Hegyi beszéd egyes szakaszai alapján

Jézus szerepe nem az ószövetségi törvény eltörlése, hanem annak betöltése[7] és Isten akaratának érvényre juttatása. Ő Isten királyságának bírája (Karner 1935, 30. o.), tanítása lenyűgöző és eddig nem ismert hatalommal bír. Ennek köszönhetően kérdésként merül fel, hogy milyen kapcsolat van a jézusi tekintély és a mózesi törvény tekintélye között.

Természetes és kifogástalan tekintélyű volt a nép számára a farizeusok által hirdetett és megélt mózesi törvény, azonban Jézus szemében korántsem volt annyira mintaszerű a farizeusok viselkedése (Stott 1993, 66. o.). Jézus nem illett be Mózes korabeli tanítványai közé, de ellenfelük sem volt. Jézus az igazi törvényhozó, akit Isten az emberiségnek küldött, hiszen nem tartalmától akarja megfosztani a törvényt, hanem betölti és a legfenségesebb módon juttatja kifejezésre (Spinetoli 1998, 90. o.).

Az írástudók azzal érvénytelenítik a törvényt, hogy a törvény alapján kidolgozott rendelkezéseikkel utat engednek a bűnnek a törvény áthágására. A törvény nem megfelelő tolmácsolása annak tökéletlenségéhez vezet.

Jézus hatalma abban mutatkozik meg, hogy nemcsak az ószövetségi jövendölések szerint cselekedett, hanem azokat a végső tökéletességig vitte. Jézus nem vonja kétségbe, hogy az írástudóknak és farizeusoknak is van igazságuk, de igéjében ítéletet mond a farizeusi kegyességről, azaz az önző emberi akarásról.

Azt az alapgondolatot, hogy ő a törvény elmélyítésére jött, elsőként a hatodik és hetedik parancsolat segítségével világítja meg. Jézus szembeállítja saját tanítását a hamis tanítók mondásaival, hiszen ő tökéletességre emeli a törvényt. Célja nem az, hogy enyhítsen a törvényen, és azt az emberekhez igazítsa, hanem buzdítani akarja népét, hogy tiszteletben tartsa a törvény követelményeit, még a legmerészebbeket is, köztük az ellenség iránti szeretetet. Arra mutat rá, hogyan rontják meg a farizeusok a törvényt.

Sokan úgy tartották, hogy az igazság a törvényben valósul meg, de tökéletességre Krisztus tanít az evangélium által, hiszen az evangélium a keresztények számára zsinórmérték. A tanítók által a törvény megromlott, helytelen értelmet kapott. Ettől a romlottságtól akarja Krisztus megtisztítani a törvényt, ő gyökerénél ragadja meg a rosszat. A farizeusok a törvény tudományát civiljogi szintre vitték át (Adorjáni 1999), így átminősült a törvény, és csak azokra vonatkozott, akik saját kezűleg öltek embert, és paráznasággal mocskolták be testüket (Kálvin 1935, 190. o.).

A hatodik parancsolatot (Ne ölj!) értelmezhetjük úgy is, hogy: Ne kövess el gyilkosságot! (Neumann 1992, 96. o.) Izraelben csak az volt gyilkos, aki más életét elvette. Jézus ezzel ellentétben a gyilkolás három formáját különbözteti meg (uo. 98. o.): ok nélküli harag; ostoba; bolond. Jézus magyarázatában a harag nem más, mint a gyilkosság gyökere. A tanítvány már nem haragszik, mert a harag meghalt számára. Az ostoba jelentése: semmire való, esztelen. Valójában ez a nyelvvel való gyilkosság egy fajtája. Ha az ember nyilvánosan undorral szól felebarátjáról, akkor az Úr szemében gyilkosságot követ el. A bolond jelentése: őrült, istentelen. Magában foglalja a másik ember teljes megvetését, ez tudatos megbántás. Akinek gyűlölet van szívében, az kihívja maga ellen Isten ítéletét (Brinke 2001, 57. o.).

A „Ne ölj!" azt jelenti, hogy tilos a megszólás, a rágalmazás, a megvetés, azaz minden olyan magatartásforma, amely emberöléshez vezet vagy annak előzménye lehet.

A fent látható hármas felsorolás nem más, mint a testvéri szeretet megsértésének konkretizálása. Ez a parancsolat előírta az embereknek, hogy tartsák tiszteletben egymás életét. Sajnos ez a gyakorlatban annál nehezebb (Spineto-

[6] Flanagan 1992. http://mek.niif.hu/00100/00188/html/4janos.htm#A. Bevezetés.

[7] Frankemölle 1994, 1: 218. o. Máté evangéliumában a „betölteni" fogalomkörébe tartoznak a jézusi cselekedetek és a jézusi tanítások.

li 1998, 92. o.). A hatodik parancsolatban Jézus feltárja az emberek társas együttélésének alapját, valamint a bűn gyökerét, amely veszélybe sodorja az együttélést.

A hetedik parancsolat pedig megvilágítja, hogy mi szennyezi be a két nem egymáshoz való viszonyát (Neumann 1992, 103. o.). A továbbiakban is kitűnik, hogy Jézus a parancsolatokat szigorúbban értelmezte, mint a farizeusok. A rabbik úgy értelmezték a hetedik parancsolatot, hogy elegendő, ha ők és tanítványaik megtartóztatják magukat a házasságtöréstől. Egyúttal leszűkítik a szexuális bűn fogalmát, valamint kiszélesítik a szexuális tisztaságét. Ahogyan a hatodik parancsolatnál Jézus kiszélesíti az ölés fogalmát, és felhívja a figyelmet: a szavakkal is lehet gyilkolni, ugyanúgy a paráznaság értelmét is kibővíti, rávilágítva, hogy a szívben felmerülő vágyakkal házasságot lehet törni. Rosszul értelmezik azok, akik erre a parancsolatra úgy tekintenek, mintha csak a házas emberekre vonatkozna, mivel házasságtörést említ és nem paráznaságot. Valójában azonban Jézus a megvalósulásában erkölcstelen szexuális cselekedetet már a kezdeti bűnös vágy vagy gondolat formájában elítéli (Stott 1993, 82. o.). Nemcsak akkor következik be a törvény megszegése, „amikor a bűnös gondolat tetté vált, hanem amikor a szívben visszhangra talált" (Brinke 2001, 60. o.).

A kéz és a szem a bűn befogadásának szimbólumai, ezért Jézus lehetőségként egyetlen megoldást ad, mégpedig a tagok eltávolítását (Tholuck 1834, 298–299. o.). Ez nem szó szerint értendő, itt Krisztus az önmegtagadást tekinti az életszentség felé vezető útnak, vagyis a megalkuvást nem ismerő, következetes szigorúságra mutat rá. John Stott ugyanakkor azt állítja: „…jobb elveszítenünk egy testrészünket és csonkán lépnünk be az életbe, mint ép testtel a pokolra jutnunk." (Stott 1993, 86. o.)

Az ember tudatában megfogalmazódott gondolatok akarva-akaratlanul tükröződnek életén. Ez a bűn kezdete is lehet, ezért mondja Jézus, hogy meg kell szabadulni a végtagoktól, mert a gonosz gondolatokhoz való ragaszkodás a család felbomlásához is vezethet.

A farizeusok gondolatai a válás lehetőségei körül forogtak, de Jézus a házasság intézményére fekteti a hangsúlyt, amelyet annyira komolyan vesz, hogy minden elvált személlyel kötött házasságot házasságtörésnek nevez (uo. 90. o.). A farizeusok a Mózes által jóváhagyott válólevél mögé akarnak bújni, de Jézus válasza rövid és konkrét (Kókai Nagy 2007, 171. o.): „*…aki elbocsátja feleségét, paráznaság esetét kivéve, az házasságtörővé teszi őt, és aki elbocsátott asszonyt vesz feleségül, az házasságtörést követ el.*" (Vö. Mt 5,32; 19,9) Máté csak az alapelvvel él, és nem állít fel ok-okozati viszonyt Jézus tanításáról.

A törvény az igazsághoz való hűséget követeli, ezért a Jézust követők beszédének szavahihetőnek kell lennie. A Krisztusban hívők számára a megbízható „igen" hitelesebb, mint a törvény előtt tett eskü. De Krisztus nem a hivatali, a törvény előtti esküről beszél, hanem az emberek viselkedési módját határozza meg (Brinke 2001, 61. o.). Az ember hitelessé teheti mondanivalóját, ha általános megbecsültségre tesz szert, így kizárja a tanúk szerepét. A bizalmatlanság, a gyanakvás és az őszinteség hiánya hiábavalóvá teszik az esküt. A túlzott esküdözések általában hazugságokat fednek el, így rombolják a kimondott szó hitelességét, ami az emberi kapcsolatok fő alkotóeleme. Az esküben megjelenő könnyelműség csökkenti Isten nevének tiszteletét (White 2005, 70. o.), ezért Jézus kárhoztatja az esküt a törvény által (Kálvin 1935, 197. o.).

A világi törvényszékek a talio-elv alapján működnek („*…szemet szemért, fogat fogért*" – Mt 5,38), azonban a keresztények számára Jézus egy aszketikus életelvet kínál, amely rámutat Jézus magatartására a farizeusokkal, vagyis támadóival szemben. Itt tér ki Jézus tanításában a testvéri béke ápolására, és felszólítja követőit az ínségben lévő felebarát támogatására. A farizeusok számára a felebarát csak a jóakaró személyét takarja, de Jézus az egész emberi nemet érti alatta. Azért, hogy megmaradjon a szeretet köteléke, Jézus felebarátnak minősít minden embert, mert mindenki Isten képmására teremtetett (Kálvin 1935, 204. o.). Istenhez hasonlóan egyidejűleg szeretni és gyűlölni kell a gonosz embert, szóval, tettel és imával kell tanúskodni az ellenség iránti szeretetről. Így tesz bizonyságot az ember Istenhez való tartozásáról (Stott 1993, 116. o.).

A jog – jogrendszer (természetjog) mint az igazságosság szabályainak összessége

A természetjog alapgondolatából kiindulva – miszerint a jog elsődlegesen a társadalmi rend fejlesztésére szolgál és az erkölcsösségből fakad – a teremtésben kapott rend fenntartásáért és helyes működéséért az Istentől kapott „uralkodói szerep" mindenki felelőssége. Ámbár az erkölcsös magatartás hiánya nem szankcionálható, hiszen az az emberi szabad akarathoz köthető, valamint reputációja morális jellegű, így nem lehet külső kényszer (Coing 1996, 183–185. o.).

A felmerülő dilemmából való menekvést abban kell látnunk, hogy az élethelyzetek tipikus, visszatérő elemeket produkálnak, amelyekre a jog válaszként szolgál.

A törvény betartására precedensként szolgál maga Jézus, aki példák segítségével rámutat azok erkölcsi fontosságára, és újraértelmezi azokat:

- Három tilalom: ölés tilalma, paráználkodás tilalma és az ehhez kapcsolódó válási törvény, valamint a hamis eskü tilalma.
- Két erkölcsi alapelv: a jó szolgálatáról és az emberek közötti erkölcsi viszony szabályozásáról (Kecskeméthy 1902, 38. o.).

A felsorolt tilalmak (Ne ölj! Ne paráználkodj! Ne esküdj hamisan!) Jézus beszédében követeléssé értékelődtek át, és a tanítványok magatartásának életszabályává váltak (Karner 1935, 39. o.).

A mai kereszténység Krisztusra mutatva felhívja a figyelmet, hogy a bűnbeesés után a puritán erkölcsösség nem valósulhatott meg teljes mértékben az emberi gyarlóság miatt. Ezért a teremtésbeli rend újraértelmezésére van szükség a λόγος által; így a λόγος által megformált és élethelyzetek tipikus, rendszeresen előforduló elemeire szabott szabályok által bontakozhat ki a természetjog alaptézise.

A fenti gondolatmenet alapján a jog nem önállóan megvalósuló egység, hanem magában az isteni teremtésben foganatosított transzcendens akarat, azaz rend, és egyben annak az emberi vágynak a megszólaltatása, hogy álljon helyre az édenkerti állapot.

Következtetésképpen elmondhatjuk, hogy a rend helyreállításának törekvése nem más, mint a bűntől való szabadulás, a jog pedig az emberi létben a bűnök korlátozására és szankcionálására szolgáló eszközként jelenik meg.

Hivatkozott művek

Adorjáni Zoltán 1999. Kik is voltak a farizeusok? *Keresztény Szó,* X. évf. 1. sz.

Brinke, G. R. 2001. *Jegyzetek Máté evangéliumához.* Evangéliumi Kiadó, Budapest.

Coing, Helmut 1996. *A jogfilozófia alapjai.* Osiris Kiadó, Budapest.

Escrivá, Josemaría 1998. *Kovácstűzhely.* Ford. Erdő Péter. Szent István Társulat, Budapest. Web: http://www.ppek.hu/konyvek/Josemaria_Escriva_Kovacstuzhely_1.pdf. (Letöltés: 2017. szeptember 10.)

Flanagan, Neal M. O. S. M. 1992. *Evangélium Szent János szerint és a jánosi levelek.* Ford. Zsélyi Ferenc. Korda Kiadó, Kecskemét; Bencés Kiadó, Pannonhalma. (Szegedi bibliakommentár, Újszövetség 4.)

Frankemölle, Hubert 1994. *Matthäus: Kommentar.* 1–2. köt. Pathmos Verlag, Düsseldorf.

Kálvin János 1935. *Kálvin János magyarázata Máté, Márk és Lukács összhangba hozott evangéliumához.* Kolozsvár.

Karner Károly 1935. *Máté evangéliuma.* Keresztény Igazság, Sopron.

Kecskeméthy István 1902. *Máté evangéliumának magyarázata.* Gombos Ferencz Nyomda, Kolozsvár.

Kókai Nagy Viktor 2007. *A Hegyi beszéd.* KRE HTK Doktori Iskola – L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Neumann, Frederick 1992. *Az új szív.* Kálvin János Kiadó, Budapest.

Peschka Vilmos 1980. *Jog és jogfilozófia.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Spinetoli, Ortensio da 1998. *Máté. Az egyház evangéliuma.* Agapé, Szeged.

Stott, John 1993. *A Hegyi beszéd.* Harmat Kiadó, Budapest.

Takács Albert 2015. A törvény fogalma és a jog-összehasonlítás. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás,* 3. sz. 206–216. o. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/a-torveny-fogalma-es-a-jogosszehasonlitas-etud-joo-gyula-torvenyfogalmanak-temaira.original.pdf. (Letöltés: 2017. szeptember 10.)

Tholuck, August 1834. *Exposition, Doctrinal and Philological, of Christ's Sermon on the Mount, According to the Gospel of Matthew.* 1. köt. Thomas Clark, Edinburgh. Web: https://archive.org/details/expositiondoctrio6thol. (Megtekintés: 2017. szeptember 10.)

Tóth J. Zoltán 2005. John Rawls igazságosságelmélete. *Jogelméleti Szemle,* 1. sz. http://jesz.ajk.elte.hu/tothj212.html. (Megtekintés: 2017. szeptember 10.)

White, E. G. 2005. *Gondolatok a Hegyi beszédről.* Élet és Egészség, Budapest.

Kis evangélikus önismeret

Az óember és az új ember küzdelme

PERCZE SÁNDOR

Evangélikus identitás. Miben áll, mi a lényege? Évtizedek óta, de lehet, hogy öt évszázada próbálják megfogalmazni és meghatározni, körülírni és kimondani, megtalálni és megőrizni erre a két szóra és a hozzá fűződő kérdésre a választ. Leginkább a felekezet egészére nézve, tehát általánosságban születtek elgondolások. Hol a dogmatika felől (hitvallásosság), hol a politika vagy az ökumené adta helyzetekből, hol belső krízisekből adódóan fogalmazódott meg: mitől evangélikus valaki vagy valami, illetve mi jellemző az evangélikusokra. A konszenzus, vagy ha úgy tetszik, a hivatalos definíció még várat magára.

Luther az identitás kérdéséhez számára magától értődő természetességgel a szerzetesi lelkiség felől közeledett. Ennek lényege, hogy Isten jelenlétében tárul fel az ember előtt a saját valódi lénye. A Lélek világosságánál rajzolódik ki az ember önnön valója. Ez a fajta isten- és önismeret határozza meg az élet mindennapjait. A keresztény lelkiségnek olyan alaptétele ez, amely Jézus tanításából, ember- és világszemléletéből ered.

A jézusi kívül és belül

Jézus Nikodémusnak mondta legvilágosabban az evangéliumok tanúsága szerint: *„…ha valaki nem születik újonnan, nem láthatja meg az Isten országát."* (Jn 3,3) Vagyis az embernek valaki teljesen mássá kell lennie, mint aki volt. És nem majd, nem máskor és nem egy másik világban. Hanem itt kell újonnan, a szöveg eredeti értelme szerint: felülről születnie. Méghozzá a Lélektől. Mert ami *„testtől született, test az, és ami Lélektől született, lélek az"* (Jn 3,6). Az élethez nem elegendő, hogy a testtel minden rendben van. Az élethez meg kell találni a Lelket. Az életre rá kell hívni a Lelket. A földi testet és a földi dolgokat el kell telíteni ezzel a Lélekkel. Különben elvadul, csak testi marad.

Mint egy vörös fonál, úgy húzódik végig Jézus egész tanításán ez a gondolat. A Hegyi beszéd minden tanítása erre a szemléletre épül és a „kívül és belül" fogalompárra van felfűzve. Aki öl – mondja Jézus –, méltó arra, hogy ítélkezzenek felette. *„Én pedig azt mondom nektek, hogy aki haragszik atyjafiára, méltó arra, hogy ítélkezzenek felette…"* (Mt 5,22) Tehát nem csupán az a fontos, mi látszik kívül, mit visz véghez úgymond a test. A döntő az, mi van belül. Mit diktál a lélek az embernek. Azon fordul meg minden, honnan szemléljük az életünket. Vagy még inkább: honnan éljük az életünket. Mert ez fog meghatározni minket. Ha csak test szerint, ha csak a külső látszat szerint, ha csak a felszínen, akkor fél életet élünk. Féligazságokkal, fél szeretettel, fél boldogsággal. Mi van belül? Ez a legdöntőbb kérdés.

Még elevenebben megragadható ez a nézőpont az írástudókkal és farizeusokkal folytatott vitában. Jézus beszédeinek nagy része tulajdonképpen nekik hangzik el, és azzal a szemlélettel szemben, amelyet ők képviselnek. A vallásos életükön azt kritizálja, hogy azt csak kifelé élik. Nem foglalkoznak azzal, mi van belül. Erre egyszerűen vakok. *„Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert hasonlók vagytok a meszelt sírokhoz, amelyek kívülről szépnek látszanak, de belül tele vannak halottak csontjaival és mindenféle tisztátalansággal. Így kívülről ti is igaznak látszotok az emberek szemében, de belül tele vagytok képmutatással és törvényszegéssel."* (Mt 23,25–28) Az a fontos, ami látszik, ami kívül van. És nem néznek magukba, hogy közben mi zajlik belül. Hogy mi játszódik le bennük és mi motiválja őket.

Honnan nézzük magunkat és az életünket? Kívülről csupán, vagy belülről? Honnan élünk? A testből csupán, vagy a Lélekből? Mi határoz meg minket? Ki cselekszi, ki szervezi, ki gondolja ki a dolgokat? A test vagy a lélek? Alulról vagy felülről ered? Honnan nézzük és szervezzük az egyházat, gyülekezetet és saját magunkat? Kívülről vagy belülről?

Óember, új ember

A kívülről és belülről szóló jézusi különbségtétel a szerzetesi élet alapjává lett. A Krisztust követő szerzetes minden gondolatát, érzését, szavát és tettét ennek mércéjéhez mérve vizsgálta meg. Nem túlzás azt állítani, hogy Luther a reformációval ezt a szerzetesi életszemléletet és önismeretet akarta kivinni a kolostorok falain kívülre. A keresztény ember szabadságáról írt értekezésében ez áll: „Az ember ugyanis kettős természetű: lelki és testi. Lelki természete szerint – amelyet léleknek neveznek – lelki, belső, új ember; testi természete szerint – amelyet testnek neveznek – testi, külső, óember. […] ugyanabban az emberben két egymással szemben álló ember harcol, mert a test kívánsága ellenkezik a lélekkel és a léleké a testtel…" (Luther 1983, 34. o.)

Az emberben ezek szerint két én él és hat egyszerre. Egy külső és egy belső; az ó- és az új ember. E kettő tölti ki teljesen az embert. Ezért van szükség arra, hogy „az új ember oly nagy mértékben gyarapodjon […], amennyivel a test és az óember zsugorodik" (LVM 5: 593. o.).

Az élet nagy feladata, hogy ez az új ember erőre kapjon. Hogy tér jusson neki, ahol kiteljesedhet. Hogy ne legyen elnyomva a másik által. Luther igazából az egész emberi életet, egészen az utolsó földi sóhajtásig e két „én" küzdelmének tekinti. „Mert ne legyen más ez az élet, mint gyűlölet az ó-Ádám iránt, és keresés, vágyódás az új ember szerint való életre." (Uo. 32. o.) Ha az új ember nem harcolja egy életen keresztül ezt a harcot az óember ellen, akkor mindent, amibe belekezd és minden, amit tenni akar, menthetetlenül az óember hatása alá kerül. Így a legjobb szándékkal megkezdett dolgok is a visszájára fordulnak.

„Helyzetünk valójában a következő: kell, hogy Ádám kitakarodjék – Krisztus pedig betérjen hozzánk. Ádámnak meg kell semmisülnie – Krisztusnak pedig egyedül uralkodnia és jelen lennie. Ezért nincsen vége ebben az életben a mosdatásnak és megtisztításnak; mivel a velünk született Ádám azokat a jócselekedeteinket is, amelyeket a megkezdett és növekvő új életben teszünk, megrontja és bűnné teszi, ha Isten nem arra lenne tekintettel, hogy a kegyelem már elkezdte tisztára mosásunkat." (Uo. 54. o.)

Önismeret

Azt, amivel itt dolgunk van, amikor az ember személyéről, árny- és fényes oldaláról beszélünk, a modern pszichológia önismeretnek nevezi. Az eredeti neve lelkiség, spiritualitás. De nem a megnevezés a fontos, hanem az, hogy az ember önmagába tekintés nélkül nem jut előbbre Isten megismerésében és főleg nem megtapasztalásában. Az óember ugyanis nem nyitott, hanem zárt. Mindenre és mindenkire, ami és aki kicsit is megingathatja, megkarcolhatja szerepében. Így Isten felé is óvatosan közelít. Általában előre felvértezi magát teológiai ismeretekkel. Az önismeret segít ezt a páncélt vagy vértet felnyitni.

Luther számára egyáltalán nem volt ismeretlen fogalom az önismeret. Tud arról, hogy a Legfőbbel való találkozás során az ember találkozik önmagával is, pontosabban szembesül önmagával. „Engedd, hogy Isten Isten legyen! Nyugodj meg abban, hogy ő többet tud rólad, mint te magad. Azért nézd az égi képet, Krisztust […] ne téveszd őt szem elől, és csak Krisztusban keresd magadat, ne önmagadban, akkor őbenne örökké meg fogod találni magadat." (LVM 6: 117. o.)

Igazi énjére és valójára az ember Luther szerint Krisztusban talál rá. Mert Isten többet tud rólunk, mint mi magunk. Ez a keresztény önismeret alapja és kiindulópontja. Isten istenségének elismerése és érvényre juttatása is az önismeret talaján megy végbe.

„*Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.* Ne próbáljatok enyhíteni terheiteken, ne nyugtatgassátok magatokat, ezt én akarom megcselekedni veletek. Miért maradtok mégis önmagatoknál? Hagyjátok ott magatokat, és jöjjetek énhozzám: kételkedjetek magatokban, és reménykedjetek bennem. Ahogy Ábrahám is elment a maga országából, barátai köréből és atyja házából [1Móz 12,1]. Mert mi magunk vagyunk atyánk háza; mi magunk vagyunk a világ. Önmagunkból kell tehát kimennünk…" (Uo. 59. o.)

Az embernek ki kell önmagából lépnie, el kell hagynia magát ahhoz, hogy Krisztushoz közelebb kerüljön, és részesülhessen a vele való közösség áldásaiban.

Az óember meghalásának és az új ember születésének színtere a keresztség szentsége. Ebben megy végbe az az átalakulás, amely Isten felé viszi az embert. A keresztség egy életre szóló meghívás az Istennel való közösségre és egy életre szóló feladat az ember számára a vele való találkozásra: „…a vízbe merülés és újra kiemelkedés jelzi a keresztség erejét és hatását. Ez pedig nem más, mint az óember megölése és az új ember feltámadása: e kettőnek kell történnie bennünk egész életünkön át. A keresztyén élet tehát nem más, mint mindennapi keresztség: egyszer elkezdjük, és mindig benne élünk. Állandóan szükség van ugyanis arra, hogy mindig kiseperjük azt, ami az óemberé, és előjöjjön az, ami az újé. De mi az óember? Az, amit Ádámtól örököltünk: haragvó, gyűlölködő, irigy, tisztátalan, fösvény, rest, gőgös, sőt hitetlen, minden bűnnel fertőzött, és természete szerint semmi jó sincs benne." (Luther 1983, 242. o.)

Luther ó- és új emberről szóló tanítása új dimenziót nyithat az evangélikus identitás területén. Kétségtelen, hogy kijelentései a lelkiség útja felé mutatnak. Ezek szerint a keresztség naponkénti megélése lenne a hívő feladata. Az önismeret szintjén talán egyfajta vizsgálatra lehet gondolni, amelyben naponta mérlegre kerülnek az ember döntései, szavai, gondolatai és emberi kapcsolatai. Luther azonban, úgy vélem, adós maradt a konkrét hogyannal. Kérdés, hogy lesznek-e olyan evangélikusok, akik találnak olyan metódusokat, lelki- és meditációs gyakorlatokat, amelyek a keresztség e naponkénti megtapasztalásához és megéléséhez hozzásegítenek.

Hivatkozott művek

Luther Márton 1983. *Luther Márton négy hitvallása.* Szerk. Prőhle Károly. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

Luther Márton 2011. *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság.* Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 5.)

Luther Márton 2015. *Prédikációk.* Szerk. Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 6.)

ELŐADÁS

Hit az egyetemisták között*

PÁKOZDI ISTVÁN

Negyed százada kísérhetem a magyar főváros katolikus egyetemistáinak és főiskolás híveinek lelki életét: huszonöt éve vagyok budapesti római katolikus egyetemi lelkész. Hosszú idő, sok tapasztalat a '89/90-es rendszerváltás nagy euforikus hangulatától napjaink letisztult, de töretlen közösségi életéig. Egy ív, amely kézzelfoghatóan kirajzolódik, egy ív, amelyet nem mi, lelkipásztorok rajzolunk, hanem amelyet Isten ír a fiatalokon keresztül; mi esetleg tanúi, eszközei, csodálói lehetünk hitüknek, kereszténységüknek.

Ahhoz, hogy az egyetemi pasztorációról beszéljünk és annak missziós jellegét kidomborítsuk, ismernünk kell az egyetemi lelkészség magyarországi történetét, amely nem 1989-hez, de még csak nem is az 1950-es évekhez, hanem sokkal korábbi időkhöz kötődik. A 20. század első évtizedeiben Európa-szerte kialakult az igény az iskolapadokból kikerülő fiatalok *„rétegspecifikus" lelkigondozására.* A városi munkásfiatalok, a cselédlányok vagy a vidéki agrárifjúság katolikus egyesületekbe tömörítése (KIOE, Szent Zita-körök, KALOT, Kalász) hazánkban aránylag könnyen végbement. Az egyetemi hallgatók lelkipásztori szolgálatának kérdése azonban sokáig váratott magára. Zürichben már 1910-ben dolgozott minden más papi feladattól mentesített ifjúsági lelkipásztor, negyed századdal később Ausztria kettő, Németország húsz egyetemi városában működtek *Studentseelesorger*ek. E példák hatására, felmérve az eddig, a 18. századtól tartott és folytatott ún. egyetemi hitszónoklatok válságát, a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen 1936-ban felállították az első magyar egyetemi lelkészséget.

Míg az egyetemi *hitszónokok* korábban többnyire csak a vasárnapi szentmiséken találkoztak a hallgatókkal, és munkájuk is kimerült a prédikálásban, a lelkészek igyekeztek személyes kontaktusba lépni az egyetemistákkal. A diákmisék celebrálásán túl beszélgetések, gyóntatás, világnézeti előadások tartása állt munkájuk középpontjában. Az állandó diáknyomor enyhítésére is tettek kísérletet: segélyakciókat szerveztek; állást, lakást közvetítettek a rászoruló hallgatóknak. Közösségteremtésre törekedtek, legfontosabb feladatuknak a tanulmányaik idejére a megszokott otthoni környezetből kiszakadó vidéki fiatalok egybegyűjtését tartották. A lelkészek számára az egyetem fogadóhelyiséget és katedrát biztosított, megélhetésükről a vallás- és közoktatásügyi minisztérium gondoskodott az egyetemi alapból. A fővárosi példa sikerén felbuzdulva 1941 őszén Kolozsvárott a Ferenc József Tudományegyetemen, a következő évben a budapesti Műegyetemen és a Képzőművészeti Főiskolán kezdte meg munkáját lelkész. 1945–46 folyamán, mivel Mindszenty József hercegprímás elődeinél nagyobb figyelmet fordított erre a kérdésre, szinte minden egyetemre és a főiskolák többségére került a hallgatók lelkigondozásával megbízott felelős lelkipásztor. A közélet balra tolódásának idején a prímás célja öntudatos keresztény intelligencia kinevelése volt. Ezért aztán 1948 novembere és 1949 márciusa között a kommunista diktatúra felszámolta a lelkészségeket.

1991-től a politikai változások adta lehetőséget felhasználva egymás után alakultak újjá a magyarországi egyetemi lelkészségek (időben elsőként Szegeden, majd Budapesten). Szemben a múlttal, mára a lelkészségek egyházjogi helyzete is jól körvonalazható: a *Codex Iuris Canonici,* az *Ex corda ecclesiae* pápai körlevél és a *Gravissimum educationis* című zsinati declaratio elég pontosan kijelöli helyüket az egyház életében.

Az egyetemi lelkészségek történetét Mózessy Gergely, egykor a budapesti egyetemi lelkészséghez tartozó ELTE történész-levéltáros hallgató diplomadolgozataként írta

* Elhangzott az Evangélikus Hittudományi Egyetemen megrendezett Dies Academicus konferencián 2017. március 30-án.

meg, nyomtatásban is megjelent (1997-ben), rövidítve pedig a *Vigilia* lapjain olvasható (1995).

A diákok pasztorációjának intézményes formáját a Pázmány-egyetem Pestre költözése után, a 18. század utolsó éveiben azzal érte el, hogy Alexovics Vazul, majd Gergelyi Andor személyében pálos szerzetesek kaptak megbízást arra, hogy egyetemi hitszónokként a vasárnapi szentmisék után az egyetemi polgárok számára prédikációkat tartsanak. Így vált a hajdani pálos templom az egyetemi istentiszteletek otthonává, majd egyetemi templommá. Helyileg igen alkalmas volt ez a templom a feladatra, mert az egyetemek közelében, közlekedési csomópontban van, könnyen megtalálható. Jelenleg a Központi Papnevelő Intézet temploma.

A 19. század utolsó éveiben nagyszerű hitszónokok látták el az egyetemisták és tanáraik hitbeli elmélyítésének feladatát: Glattfelder Gyula, a későbbi csanádi püspök, Wolkenberg Alajos, Vass József, gróf Teleki Pál kormányának egyik minisztere, Saly László és Tóth Tihamér, valamint Artner Edgár. Tóth Tihamér (később veszprémi püspök) hitszónoki kinevezése igen növelte az egyetemi istentiszteletek népszerűségét és látogatottságát, a *Vox Academica* című országos katolikus egyetemista diáklap minden számában oldalas szemelvényeket közölt prédikációiból.

A Pázmány-egyetem fennállásának 300 éves ünnepén a Szent Imre Szenátus memorandumot juttatott el a rektorhoz, a hercegprímáshoz és a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, amelyben javaslatot tett a továbblépésre. Az elképzelés értelmében két egyetemi kápláni állás lenne létesítendő, amelyeket egy jezsuita és egy esztergomi egyházmegyés világi pappal kellene betölteni. E gesztussal adózna az egyetem történetének két meghatározó egyházi hatósága felé. Volt egyetemi lelkész Várkonyi Fidél ciszterci szerzetes, Péterffy Gedeon, majd végül Tihanyi Tibor piarista szerzetes. A műegyetemisták nagy öregjei ma is emlékeznek még Szappanyos Bélára és P. Szabó József jezsuitára is. 1951-től az egyetemi lelkészség (majdnem minden szerzetesrenddel együtt) megszűnni kényszerült. Mennyi felhalmozott tapasztalat, érték, missziós módszer, amely elveszett, kerékbe töretett, egy időre elnémíttatott!

A rendszerváltozás után az egyetemistákkal való törődés a nulla pontról való újrakezdést jelenti, a megműveletlen talajon való szántás, vetés, a misszió és az evangélizáció új helyzeteket teremt, új eszközök használatát igényli. Alapjában véve mégis elődeink nyomán kell járnunk, mert amit tettek, azt nagyon jól csinálták. Alapvetően négy irányban tényekedünk: 1. egyetemi *istentiszteletek* tartása (szentmisék nekik szólóan és velük kialakítva); 2. katekézisek, *hittanok* (a lehető legkülönfélébb igényeket kielégítve: keresők klubja, „Quo vadis" csoport, katekumenátus, imakörök, esti hittancsoportok, lehetőség szerint egyetemi felvehető órák stb.); 3. egyéb szabadidős *programok* (klubélet, kirándulások, lelkigyakorlatok, sportrendezvények, bálok); 4. szociális segítség, *albérlet-közvetítés,* kollégiumfenntartás (a budapesti egyetemi lelkészség három minikollégiumot tart fenn). Mindezek mellett kiadványok segítik az információ áramlását (az *Egyetemes* című ingyenes lap, illetve az *Egyetemisták imakönyve*) és a minden tanévben megjelenő színes leporelló az aktuális programokkal.

Meggyőződésünk, hogy alkalmaink, összejöveteleink, katekéziseink kisugárzó, meghívó jellegűek, hiszen az odaérkezők erről tesznek tanúságot. Az egyetemeken (pl. folyosókon) való direkt evangélizáció, misszió erőszakos ideológiai harcokat és szektás emlékeket idéz, ritkán élünk vele, talán csak szórólapok, plakátok terjesztésével tanév elején. Igényes és komoly programok egyetemi zónában való megvalósításával azonban igyekszünk foglalkozni. Többször volt már *keresztény egyetemi napok* (KEN), amelynek keretében különböző karokon, főiskolákon lefolyó előadások, filmvetítések, sportalkalmak hívják fel a figyelmet a három szervező egyházra, a katolikusra, a reformátusra és az evangélikusra. Ide tartozott a több mint tíz éven keresztül minden félévben megjelenő *Budapesti Ökumenikus Programfüzet,* szintén az említett három felekezet előkészítésében. A korábban adventben és nagyböjtben tartott ökumenikus istentiszteleteket januárban, a keresztény egység hetében ökumenikus játék keretében tartjuk. Az országos katolikus egyetemista találkozó (OKET) nyári tábor keretében igyekezett komolyabb és könnyebb témákkal összehozni az ország különféle egyetemein és főiskoláin tanuló fiatalokat. Ezt idővel felváltotta a kárpát-medencei egyetemi lelkészségek találkozója (Kelet), amelyet minden tanév második félévének kezdetén egy másik magyar egyetemi városban rendeznek meg.

Mindezek kísérletek arra, hogy a nagyvárosban a keresztény értelmiség ne gettóban élje a maga hitéletét, hanem alapvető krisztusi missziójának megfelelően kovászként járja át az egyetemi társadalmat.

A fiatalok hite kétségtelenül fejlődik, alakul, szilárdul. Ami feltétlenül szükséges a számukra, az a *közösség.* A nagy egyházon belül a kisebb – átláthatóbb, testvériesebb, barátibb – közösségek most a vonzóak. A legnagyobb, csütörtöki csoportunk, amelynek összlétszáma kétszáz fő felett van, tizennégy kis csoportban éli az életét (minden csoportnak más a színe).

A mai fiatalok hite szempontjából lényeges a *szakrális közeg,* az ima, a csend. Azoknak a helyeknek van fontos szerepe az életükben, ahol tapasztalhatnak egy kis misztikumot, ahol – legyen bár modern istentiszteleti hely, mint a budai Magyar Szentek temploma – mégis a hagyományos szakrális térrel, igazán áhítatos templommal találkoznak. Szeretnek üres templomban is imádkozni, igénylik a csendes szentségimádást, a rezzenés nélküli elmélyülés perceit.

Harmadszor, de nem utolsósorban fontos számukra a *személyes barátság,* a kísérés, a lelki beszélgetések, szentgyónások, szemtől szemben kimondott őszinte igazságok. Annak a lelkészi szolgálatnak van gyümölcse, amely a fiatalok mellé áll, tudja a nevüket, néven szólítja, kíséri őket

egyetemi tanulmányi idejükben, de esetleg a nyári szünetben is (táborok, kirándulások keretében).

Hit az egyetemisták között? – Igen, van! A mai egyetemi pasztoráció értékes és fontos szegmense az egyház lelkipásztori munkájának, az úgynevezett új evangélizációnak. Az egyetemista korú fiatal már „érett", megállapodott, hivatását keresi, esetleg meg is találta. Tudatosan keresi élete párját és helyét a társadalomban. Alkalmas a hit megélésére. Fontos a hitélmény biztosítása az értelem, az érzelem, a szív, az esztétika, a liturgia, a zene terén. Velük akarjuk járni útjaikat, el akarjuk őket kísérni, ez a legtöbb, amit tehetünk értük. Reméljük – és fáradozunk is azon –, hogy belőlük lesznek majd társadalmunk felelős vezetői, akik Krisztus evangéliuma szerint alakítják majd a jövő magyar társadalmát!

Hivatkozott mű

Mózessy Gergely 1995. Az első egyetemi lelkészség története. *Vigilia,* 10. sz. 740–748. o.

BIBLIATANULMÁNY ◀◀

A nagy találkozás

Bibliatanulmány Lk 1,39–56 alapján[*]

PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

Milyen izgalmas az, hogy magyar zarándokokként lehetünk együtt Berlinben, és az 500 éves évfordulót itt is ünnepeljük, a reformáció indulásának hazájában! Ez a mostani zarándokút nagy találkozási lehetőség. Német evangélikus testvéreinkkel találkozhatunk, hálásak lehetünk nekik azért, hogy meghívtak bennünket nagy ünnepükre, erre a hatalmas találkozóra. Én azért is nagyon hálás vagyok, hogy mi itt találkozhatunk, hiszen sokan vagyunk, akik még nem is ismerjük egymást, és most itt csodálkozhatunk rá arra, hogy milyen jó is evangélikusnak lenni, hitünket és reménységünket együtt megélni. És a találkozás természetesen kiterjed a mindenható Istennel való találkozásra is, hiszen a Kirchentagon mindannyian az ő meghívására vagyunk jelen. Ez a mai találkozás akkor lesz kerek, ha hívunk még vendégeket. Két olyan szereplőjét az evangéliumi történetnek, akiknek a szerepe elvitathatatlan a Jézus Krisztusról szóló történetben. Máriáról és Erzsébetről van szó, ők lesznek most a vendégeink. A mai bibliatanulmány Lukács evangéliumának két mozzanatára épül (Lk 1,39–56): az egyikben Mária Erzsébethez érkezik látogatóba, a másik részben pedig Mária énekét hallhatjuk, majd öt egyszerű kérdésre fogjuk keresni a választ.

Kik találkoznak?

Erzsébet és Mária a Kirchentag mai két vendége. Egy asszony és egy fiatal lány, akik közül az egyik, Erzsébet már túl idős ahhoz, hogy gyermeke legyen, a másik pedig, Mária olyan fiatal, hogy még férjnél sincs. Mégis mindketten olyan gyermeket hordoznak a szívük alatt, akiken keresztül Isten megváltoztatja a világot. Ma reggel két egyszerű, mindennapi életet élő nő életén keresztül Isten üdvtervének alakulásába nyerhetünk bepillantást. Az Ószövetség ideje már történelem. Az új szövetség idejének kezdetén járunk – még nem áll a Jordán partján lobogó hajjal és derékig érő szakállal a lángoló szemű Keresztelő János, hogy hirdesse a bűnökből való megtérést és az érkező Messiást. Még nem népesült be a betlehemi jászol szuszogó állatokkal, egy kisbaba édes álmával, a pásztorok félénk kopogásával. Most még a kibontakozás időszakában vagyunk – két gyermeket váró édesanya társaságában éljük meg az Istennel és az egymással való találkozást.

A zarándoklatok új népszerűségnek örvendenek a rohanó világban élő emberek között. Titokzatos megoldást keresünk bennük az élet rohanásából, a feladatok monotonitásából, az életben feltorlódó megoldatlan kérdésekből és a kínzó benső kérdéseinkből fakadó nyugtalanságra. Aki zarándoklatra készül, okokat, válaszokat, pontokat vagy felkiáltójeleket keres. A zarándok nem belecsöppenni akar egy kérdés utolsó mozzanatába, hanem az elejétől a végéig meg szeretne érteni egy folyamatot, egy gondolatot, egy kérdést vagy egy problémát. Jézus Krisztus történetével gyakran vagyunk úgy, hogy egy mozzanatát elkapjuk, valami információ, hír vagy tanítás eljut róla hozzánk, de mintha soha nem lenne időnk arra, hogy az elejétől a végéig átgondoljuk a történetét. Miért jött Isten egy újszülött kisgyermekben közénk, ebbe a világba? Mi volt Isten szándéka, akarata ezzel? Mit élt meg az ember Jézus ebben az emberi életben? Milyennek lát bennünket? Milyennek látta a történelmet? Milyennek látja a lelkünket?

[*] A bibliatanulmány a 2017. június 24-én a berlini Kirchentagon elhangzott előadás szerkesztett változata.

Máriával és Erzsébettel ma ezen a zarándoklaton találkozni annyit tesz, hogy egy folyamatot még az elején elcsípünk. Végre tiszta és közeli forrásból lehetünk ott annál a mozzanatnál, amelyet Lukács evangéliuma azért örökít meg, hogy jobban lássuk és alaposabban megértsük a közénk jövő Megváltó embermentő szándékát. Hogy mélyebbről és nagyobb lelki nyitottsággal éljük meg azt a szoros kapcsolódást, amely bennünket az Istenhez köt, és Istent hozzánk köti. Most nem a távolból, nem egy rohanó pillanatra, hanem a kezdetekre, a kibontakozásra figyelhetünk.

Miért találkoznak?

Erre a kérdésre a választ a legrövidebben úgy fogalmazhatnánk meg, ahogyan a Máriát meglátogató angyal is válaszol Mária kétkedő kérdéseire: *„…mert Istennek semmi sem lehetetlen."* Nos, Mária és Erzsébet ezért találkoznak. A gyermeket váró ifjú leány és a már hatodik hónapos terhességében lévő Erzsébet tanúivá válnak mindannak, amit mi racionális, hétköznapi gondolkodásunkkal olyan nehezen ragadunk meg. Istennek semmi sem lehetetlen, és mi jelen lehetünk akkor, amikor megváltozik a világ, és új szövetség, új reménység érkezik el hozzánk. A nagy kérdés minden kor, minden generáció, minden ember számára az, hogy a lehetetlen helyzeteken is átküzdő Istent észrevesszük-e a lehetetlen helyzetekben. Hiszen azért válunk gyakran érzéketlenné, vakká, reménytelenné, csüggedővé, feladóvá, mert nem látjuk meg, hogy Isten már ott van, ahol változásra van szükség. Mi azt gondoljuk, hogy ha valami változik, akkor az azonnal, halasztást nem tűrően, másodpercek alatt fog megváltozni. És ha nem történik meg a változás, kudarchelyzetet hirdetünk.

A lehetetlent nem ismerő Isten időzítését nem ismerjük. Nincsenek eszközeink, hogy a változás gyorsaságát bemérjük. Az eredmények listája nem a mi kezünkben van. De végre ott vagyunk annál a pontnál, ahol az Erzsébethez látogató Mária megérkezésekor Erzsébet megmozdulni érzi a magzatot a méhében. A kis hírnök, Keresztelő János már belülről kopogtat, emelgeti kis kezecskéjét, mert még ő is érzi, hogy az események kezdenek összeállni, az összekuszálódott szálak kezdenek kisimulni és a nagy embermentő terv kezd kibontakozni. És igen, mindez egy idillinek mondható környezetben történik, hiszen ahol két gyermeket váró édesanya találkozik, valahogyan minden kisimul, megnyugszik, békét lel és talán még dalra is fakad.

Mit rejt Mária és Erzsébet találkozása?

Mária és Erzsébet azoknak a bibliai asszonyoknak a sorába tartozik, akiknek az élete a születés csodáját hordozza. Vajon miért ilyen jelentős a Biblia történeteiben a meddő (vagy Mária esetében még szűz) nők gyermekáldása? Egy olyan világban élünk, amely, azt hiszem, sokat segít nekünk abban, hogy ezt megértsük. Azután, hogy gyermekeim megszülettek, a szerkesztők felkértek egy anyák napi cikk megírására az *Evangélikus Élet* című újságba. Amennyire hálás voltam Istennek azért, hogy évek hosszú várakozása után gyermekekkel ajándékozott meg (bőséges gyermekáldás volt, mert egyszerre hárommal), ugyanúgy tudtam azt, hogy milyen sokan vannak azok, akik számára még csak álom az, hogy gyermekük lehessen. Ezért ezt a címet adtam a cikknek: *Gyermekre vágyó anyák napja*.

Az orvostudomány fejlődése lehetővé teszi, hogy azoknak az édesanyáknak is lehessen gyermekük, akiknek korábban orvosi segítség hiányában nem lehetett. Most már nekünk is lehet részünk ebben a csodában, talán mára már természetesebben is fogadjuk, mint amekkora csoda ez. De aki éppen benne van ebben a küzdelemben, az tudja, hogy mit kell átélni és megélni azért, hogy a gyermekáldás megvalósulhasson. Milyen mély gyermek utáni vágyakozás élt azokban az asszonyokban is, akik a Biblia lapjain keresztül küzdenek meg a gyermekáldással – Izsák anyja, Sára, Sámuel anyja, Anna és Keresztelő János anyja, Erzsébet! És most itt van Mária, akinek várandóssága számunkra természetfeletti csodáról tanúskodó terhesség.

De Erzsébet és Mária találkozásának történetében a kibontakozó események nagysága és jelentősége magyarázatot ad minden megküzdött születésnek a csodájára – a Megváltó születésének örömhíre minden ember szívének ajtaján bekopogtat, és a világba új reménységet hoz el. Hogy milyen fordulópontnak vagyunk itt a tanúi, azt a Prédikátor könyvének összefoglaló élettapasztalata (2,17) támasztja alá: *„Meggyűlöltem az életet, mert rossznak tartottam azokat a dolgokat, amiket véghez visznek a nap alatt, hiszen minden hiábavalóság és hasztalan erőlködés."* Bizony nem változott ez a gondolkodásmód az Ószövetség ideje óta sem. Ha összegezzük tapasztalatainkat, kudarcainkat, az igazságtalanság sokféle árulkodó formáját, a Prédikátor könyvében található élettapasztalatot bizony párhuzamba állíthatjuk azzal, amit mi is mindennap tapasztalunk a bennünket körülvevő világban. Az isteni közbeavatkozás pillanata ezért döntő erejű, hiszen a közbeavatkozás jelentősége már maga is a csoda kategóriája.

Mit él meg Mária és Erzsébet a találkozásból?

Mária és Erzsébet párbeszédéből érezhetjük, hogy nem félelmet élnek meg, bár az emberi élet legrizikósabb időszakán mennek keresztül, a várandósság időszakán. Mivel testükben és lelkükben már helyet adtak a szeretetnek és az életnek, ezért nem a félelem, hanem a jövő és a bizalom, a boldog beteljesülés és az élet győzelme járja át őket. Gyermeket várni – rájön az ember, hogy ezzel sokkal több

mindent vállalt fel, mint amire számított. A teste már nem önmagáé, a szabadsága a gyermek növekedésével együtt csökken, mégis tudjuk, hogy ennél természetesebb folyamat nincs is az életben. Az élet teljessége így valósul meg – nem önmagunkban, nem önmagunknak élünk. A teremtettségünk, az életünk célja ez: szeretetben élni, az élet születésének teret engedni, az életet engedni magunkban élni és kibontakozni. Ahogyan Mária és Erzsébet megélik a saját méhükben az élet növekedését és az élet győzelmét, úgy élheti meg a felnőtt keresztény ember is ezt. Életet kaptunk, hogy az életet továbbadjuk, hogy a szeretetet növekedni engedjük, és ha kell, életünket, szabadságunkat hozzá igazítsuk. És ahogyan megtapasztaljuk Isten szeretetét, ez a szeretet bennünk is egyre inkább növekedni akar, és formál, alakít bennünket, ahogyan a növekvő gyermek is alakítja a szülőt, az életnek teret adót.

Belegondoltunk már abba, hogy milyen gyakran állítunk akadályokat a szeretet kibontakozása elé? Hogy menynyire próbáljuk magunkat védeni ettől a növekedéstől? És közben észre sem vesszük, hogy azért nem növekedünk, azért nem haladunk, azért érzünk megakadásokat az életünkben, mert nem számolunk ezzel a szeretettel, az élet természetes növekedésével, a kibontakozással, a változás szükségességével?

Mi lesz találkozásuk gyümölcse?

Mária és Erzsébet találkozása Istennek a világ menetébe való közbeavatkozásának a történetét hordozza. Jézus születésének és azt követő életének és szolgálatának az egyik nagy nyitánya. A Megváltónak életet adó anya és a Jézus hírnökéül szolgáló Keresztelő János anyja találkoznak, még mielőtt gyermekeik megszületnének. Lukács evangéliuma ennek a drámai és mégis mindennél nagyobb reményt adó történetnek a nagy nyitányát rögzíti ebben a találkozásban, hogy mi is megteljünk a befogadásnak, a formálódásra való nyitottságnak a lelkével, a Szentlélek munkálkodásának a gyümölcsével.

Mert a találkozás, a kibontakozás egy új élet nyitánya. A megszülető gyermekek életének nyitánya, de magában foglalja az élet győzelmét, az új reménységét is. Mária éneke az elnyomottak, a szenvedők, a kilátástalanságukat megélők, a fájdalmat hordozók reménydala. Igazi nyitánya mindannak, amit Jézus Krisztus reménységképpen elhoz ebbe a világba. Nap nap után tapasztaljuk meg, milyen mély szükségünk van a reménységre: az emberi szívek megváltozására, az irgalmasságra, a boldogságra, az öröm megélésére.

Nőként és anyaként sokszor olvastam kritikusan *a Magnificat*ot. Túlzottan két külön szálon futónak találtam a gyermeket váró Mária és a társadalmi igazságosságról szóló ének történetét. Ma már úgy érzem, hogy megtalálható az összekötő szál: Jézus Krisztus a kibontakozó élet útja elől elzárt emberért jött el ebbe a világba. És Mária, az anya ezt látja: ahogyan őt is kiemeli Isten a megalázottságból, úgy hozza közel Isten minden emberhez a kibontakozó, reményteli élet lehetőségét. Minden szenvedőhöz, minden megnyomorított élethez, a korábbi és legfrissebb tragédiák elhordozóihoz és természetesen személyes életünk kudarcaihoz is.

Ma Mária és Erzsébet bevontak bennünket a Messiás születésének nyitányába. Bennünket, zarándokokat, akik feltöltődni, megpihenni, élményeket szerezni, új szemléletmódot szerezni jöttünk. Azt gondolom, érdemes igazi zarándoknak lenni ezekben a napokban, hogy Isten Szentlelke tovább formálja bennünk Jézus Krisztus még elevenebb ismeretét, a világ által feltett kérdésekhez való formabontó hozzáállást, a szeretet útjának felvállalását és a reménység új dalát.

Felhasznált irodalom

Every pure and virgin soul. *One Man's Web.* http://onemansweb.org/every-pure-and-virgin-soul-luke-1-26-56.html. (Megtekintés: 2017. április 10.)

Foster, Ruth Ann: Mary's Hymn of Praise in Luke 1:46-55. Reflections on Liturgy and Spiritual Formation. *Review and Expositor,* 100. évf. nyár. 451–463. o.

New Interpreter's Bible. 9. köt. Abingdon Press, 1996. 55–57. o.

Wright, Tom 2004. *Luke for Everyone.* Faber Factory. Kindle Edition. (New Testament for Everyone.)

Evangélikus vonatkozású évfordulók – 2018

H. HUBERT GABRIELLA

Hazai

1568 – Tordai országgyűlés

450 évvel ezelőtt a tordai országgyűlés négy vallás – a katolikus, evangélikus, református és unitárius – szabadságát és egyenjogúságát mondta ki. A János Zsigmond fejedelem uralkodása alatt tartott erdélyi országgyűlésen hirdették ki: „…minden helyeken a prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, ki-ki az ő értelme szerint, és a község, ha venni akarja, jó, ha nem penig senki kényszerítéssel ne kényszerítse az ő lelke azon meg nem nyugodván, de oly prédikátort tarthasson, akinek tanítása őnékie tetszik. Ezért penig senki […] a prédikátorokat meg ne bánthassa, ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől. […] és nem engedtetik senkinek, hogy senkit fogsággal avagy helyéből való priválással [elűzéssel, tisztségétől való megfosztással] fenyegessen a tanításért, mert a hit Istennek ajándéka, ez hallásból lészen, mely hallás Istennek igéje által vagyon."

1718 – Fábry Gergely

300 évvel ezelőtt született Fábry Gergely (Hrussó, 1718 – Eperjes, 1779). Osgyáni és késmárki tanulmányok után német egyetemeken tanult. 1742-ben a Késmárki Líceumban tanított, majd 1749-ben az Eperjesi Kollégium rektora lett. 1767-től kezdve eperjesi szlovák lelkész, majd 1774–1779 között a Tiszai Evangélikus Egyházkerület püspöke.

1818 – Görgey Artúr

200 éve született a Felvidék egyik legrégibb evangélikus nemesi családjában Görgey Artúr (Toporc, 1818 – Budapest, 1916). A Késmárki Líceumban kezdte tanulmányait, a prágai egyetemen vegyészként végzett. Az 1848-as szabadságharc egyik legtehetségesebb hadvezére volt. A császári és a cári seregek túlereje miatt, tábornokaival egyetértésben 1849. augusztus 13-án Világosnál letette a fegyvert. Évtizedekig kellett elviselnie az árulóként való igazságtalan megbélyegzést.

1818 – Haberern Jonatán

200 éve született Szepes vármegyében Haberern Jonatán (Felka, 1818 – Budapest, 1880) evangélikus tanár, filozófus, az MTA tagja. Hosszú éveket töltött európai egyetemeken. 1852–1858 között a szarvasi gimnáziumban a bölcselet, a görög és német nyelv tanára volt, 1858–1866 között az egyesült pesti protestáns teológián a bölcselet és görög nyelv tanára, majd pedig a pesti egyetem magántanára lett. Arisztotelész műveit fordította, görög nyelvtant írt.

1818 – Haan Lajos

200 éve született Nógrád vármegyében Haan Lajos (Sámsonháza, 1818 – Békéscsaba, 1891) lelkész, történetíró, az MTA tagja. Mezőberényi és eperjesi középiskolai tanulmányok után a német egyetemeket látogatta. 1842-től selmecbányai lelkész és tanár, 1848-tól Nagylakon, majd 1855-től kezdve Békéscsabán lett lelkész. Békés vármegyéről és Békéscsabáról írt történeti műveket, szerkesztett énekeskönyvet. Szlovák lelkésznek és magyar történésznek tekintette magát.

1818 – Ócsai Balogh Péter

200 éve halt meg Ócsai Balogh Péter (Bágyon, 1748 – Bágyon, 1818) belső titkos tanácsos, Zólyom vármegye főispánja, 1788-tól kezdve az evangélikus egyház egyetemes felügyelője. Az 1790-es országgyűlésre a köznemességet képviselő nagy hatású tervezetet készített. A magyar nyelvért küzdők sorában baráti kapcsolatba került Kis Jánossal, levelezett Kazinczy Ferenccel. Az evangélikus egyházat többször képviselte a bécsi udvarnál. Magyar és szlovák nyelvű beszédekkel búcsúztatták.

1868 – Vegyes házasságok és reverzális

150 évvel ezelőtt az országgyűlés kimondta (53. törvénycikk): a vegyes vallású házasságból született gyermekek közül a fiúk az apa, a lányok az anya vallását követik, és az ezzel ellenkező megegyezések (reverzálisok, térítvények, okiratba foglalt ígéretek) jogerővel nem bírnak.

1948 – Iskolák államosítása

70 éve, 1948. június 16-án fogadta el a magyar országgyűlés az egyházi iskolák államosításáról szóló törvényt. A többek között ez ellen fellépő evangélikus egyházi vezetőket, Ordass Lajos püspököt, Radvánszky Albert egyetemes felügyelőt és Vargha Sándor főtitkárt koholt vádakkal 1948. szeptember 8-án letartóztatták. 1948 decemberében az evangélikus egyház zsinati határozattal elfogadta az állam és az egyház megegyezését.

Európai

1518 – Luther megmagyarázza tételeit

500 éve, 1518-ban nyomtatták ki a *Beszéd a búcsúról és a kegyelemről (Ein Sermon von Ablass und Gnade)* címmel Luther prédikációját, amelyben röviden, 20 cikkelyben és közérthető formában, német nyelven foglalta össze téziseit.

Ugyancsak ebben az évben Wittenbergben jelentek meg annak a tudományos disputációnak a tézisei, amelyet az 1517. április 25-én Staupitz elnökletével (az Ágoston-rendi szerzetesek szász kongregációjának konventje előtt Heidelbergben) tartott vitára állított össze Luther. A tézisek a 95 tétel részletes magyarázatát tartalmazzák: *Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute*. Mindkét nyomtatvány, a közérthetően és tudományosan kifejtett tézisek is átütő sikert értek el.

1518 – Melanchthon a wittenbergi egyetem tanára lett

500 éve lett a görög nyelv és irodalom tanára Wittenbergben Philipp Melanchthon. Beköszöntő beszédében a tanulmányok Bibliára épülő, humanista szellemű megújításáról szólt: „Az alapfokú oktatás során a grammatikában, a dialektikában és a retorikában olyan szintig kell eljutni, hogy helyesen tudjunk beszélni és gondolkodni. Így nem leszünk felkészületlenek a magasabb tudományokban való elmélyüléshez […] Mert én azon a véleményen vagyok, hogy ha valaki a teológiában vagy a közéletben valamit el akar érni, annak előtte a szellemtudományokban – és ezeket értem a filozófia alatt – kellő mértékben iskoláznia kell magát […] a »filozófia« megjelölés alatt természettudományokat, erkölcstant és történelmet értek."

1618–1648 – Harmincéves háború

350 éve kezdődött a harmincéves háború. A háborút megelőzően a katolikus restaurációs törekvések nyomán létrejött a Protestáns Unió (1608), illetve a Katolikus Liga (1609). A háború kiindulópontjaként a prágai május 23-ai események állnak: a cseh rendi ellenzék egyik tanácskozásán a prágai vár ablakából kivetették a császári helytartókat. Európa szinte valamennyi állama belesodródott a háborúba, de a csatározások főleg német területeken zajlottak. Különböző hatalmi érdekek (Habsburgok és Bourbonok), európai egyensúlykeresés állt az Európát végigpuszító háború mögött. A protestáns vallásszabadság nevében Bethlen Gábor, majd I. Rákóczi György erdélyi fejedelmek is bekapcsolódtak a háborúba. Gusztáv Adolf svéd király az 1632-es lützeni csatában vesztette életét. Az 1648-as vesztfáliai békével lezárult háború rendezte a német vallási és politikai ellentéteket.

1718 – XII. Károly svéd király halála

300 éve halt meg XII. Károly (Stockholm, 1682 – Fredrikshald, 1718), 1697–1718 között svéd király. Nagy birodalmát háborúkkal igyekezett megnövelni. II. Ágost lengyel királlyal vívott harca során Lengyelországból Szászországba vonult. Mielőtt a megszállott Sziléziát elhagyta, külön szerződést kötött I. József császárral (1678–1711), amelyben az üldözött sziléziai protestánsoknak a vesztfáliai békében megadott jogait biztosította, a jezsuiták által elfoglalt templomok visszaadását és hat új templom építését kötötte ki.

Az oroszokkal vívott harca (1707) törökországi menekülésben végződött, ahonnan Erdélyen és Magyarországon keresztül legendás lovaglással tért vissza (egy éjszakára Pesten is megszállt).

1918 – I. világháború vége

A több mint 15 millió ember halálát okozó háború végére az Osztrák–Magyar Monarchia szétesett. Magyarország a vesztes központi hatalmak oldalán fejezte be a háborút. A Párizs környéki békeszerződések részeként Magyarország és az antanthatalmak Versailles-ban, a Nagy Trianon-kastélyban, 1920. június 4-én kötötték meg a békeszerződést. Ennek nyomán az evangélikus egyház középiskoláinak, tanítóképzőinek többségét elveszítette. Az eperjesi jogakadémia Miskolcra költözött, mindössze egy teológiai akadémia maradt meg Sopronban.

Az „óporosz unió" kétszáz éve

■ FRIEDRICH MARTIN

Míg 2017-et minden evangélikus gyülekezet többé-kevésbé születésnapjaként ünnepli, nem feledkezhetünk meg arról, hogy az uniált gyülekezeteknek is van ünnepelnivalójuk. Az uniált gyülekezetek zöme Németországban található, létrejöttük szoros kapcsolatban áll a 300 éves unióval. 1817-ben lutheránusok és reformátusok Nassau kis hercegségében és a nagy Porosz Királyságban úttörő munkát végeztek, amit a következő években további egyezségek követtek többek között Badenben, Pfalzban, Hessenben és Szász-Anhaltban. A mozgalom azonban hirtelen megtorpant. A 20. század derekáig a porosz unió éppen hogy negatív példának számított. Az 1866-os háborút követően Poroszország által annektált további német területeken már nem vezették be az uniót, s így az „óporosz" sajátosság maradt.

Az unióval szemben általánosságban két kritikai érv kerül elő újra és újra. Az egyik, hogy léte egy porosz királyi rendelkezésre vezethető vissza, a másik, hogy születése idejét a vallásossággal szembeni közöny légköre jellemezte. Egyiket sem utasíthatjuk vissza egy hanyag kézmozdulattal, ugyanakkor a két vád egymás kölcsönös cáfolata. III. Frigyes Vilmos nem volt a felvilágosodás híve, csupán egy jámbor ember, aki folyamatosan szenvedett, amiért nem járulhatott közösen az úrvacsorához feleségével, a lutheránus Lujzával (aki egyébként már 1810-ben meghalt). „Új életre keltett, szent alapítója szellemének megfelelő evangélikus-keresztény egyház legyen, ne csupán külsődleges egyesülés, hanem valódi bibliai elveken nyugvó, szívbéli, gyökeres és életerős egység" – az uralkodó szíve leghőbb kívánságának adott hangot az unióra való felhívás, amelyet Rulemann Friedrich Eylert udvari prédikátor öntött formába. A király semmit nem óhajtott előírni, mindössze az vezette, hogy a reformáció 300. évfordulóján az úrvacsora közös ünneplése megvalósulhasson.

A felhívás valóban lelkes fogadtatásra talált. Sok településen, ahol lutheránusok és reformátusok egymás mellett éltek, nem csupán 1817. október 31-ét ünnepelték közösen, de gyülekezeteik néhány éven belül egyesültek is. A király buzdítása népszerűvé vált – nemcsak azért, mert a felvilágosodás a hit ellaposodásához vezetett, s a lutheránusok számára éppoly idegenné vált a reálprezencia tanítása, mint a reformátusok számára a kettős predestináció. Az ébredési mozgalom, a szabadságharcok vallásos lelkesedése és Friedrich Schleiermacher teológiája egyaránt szerepet játszott a reformáció két fő szárnya közt meglévő azonosságok előtérbe helyezésében. Különösen a nyugati tartományokban, a Rajna-vidéken és Vesztfáliában volt népszerű az unió, ahol a keleti tartományokkal ellentétben sok református hívő lakott. Egy apró szépséghiba ugyan maradt: a délnyugati uniókkal ellentétben sem a lelkész, sem a gyülekezetek véleményét nem kérték ki előzetesen az unió bevezetésével kapcsolatban. Így aztán az unió státusza sem tisztázódott. Közigazgatási szempontból már 1817 előtt fennállt egyfajta egység, hiszen minden gyülekezet ugyanazon állami hatóságok felügyelete alá tartozott. A délnyugaton megvalósult, a gyülekezeteket egy felekezetbe tömörítő vallási uniót azonban nem akarták bevezetni.

A következő években a király saját maga lehetetlenítette el felhívását, amikor minden gyülekezetre ugyanazt az agendát igyekezett ráerőltetni. Ezzel a lutheránusok és a reformátusok kölcsönös haragra gerjedtek egymás iránt, Sziléziában egyenesen lutheránus ellenzék alakult, amely az „ólutheránus" gyülekezetek kiválásához vezetett. Fáradságos harcok után 1855-ben megállapítást nyert, hogy a tartományi egyházban uniált, lutheránus és református gyülekezetek egyaránt léteznek, „a köztük fennálló különbségek azonban nem jelentenek akadályt az istentiszteleti és szentségi közösség megvalósulásában". A porosz unió ilyenformán (a délnyugati tartományoktól eltérően) nyitva hagyta a felekezeti kérdést, és megakadályozta, hogy az uniált felekezet a lutheránusok és reformátusok mellett harmadik szereplőként lépjen fel. Mindez már az egyházi harc idején is fontos impulzusokkal szolgált a reformátusok és lutheránusok közti ellentétek leküzdéséhez. Az unió az 1973-as *Leuenbergi konkordia* modelljének is tekinthető, mivel lehetővé tette az egyházak „megbékélt különbözőségben megvalósuló egységét".

Fordította: Szűcs Kinga

Előszó

KARL BARTH

Ez a füzet azt az előadást tartalmazza, amelyet 1933. október 30-án az énekakadémián Berlinben tartottam.

Ugyanazokban a napokban *elutasítottam* a tagságot a birodalmi egyházkormányzat újonnan felállított teológiai kamarájában, és *lemondtam* eddigi tagságomról a rajnai konzisztórium teológiai vizsgabizottságában. Itt közlöm ezt, hogy megvilágítsam, mint látom a jelenlegi egyházi helyzetet. A jelenlegi egyházkormányzatoknak az evangéliumról és az egyházról vallott felfogása láttán (amely azonos a „Német Keresztényekével"), és látva azt a módot, ahogyan a július 23-i választások révén ezek az egyházkormányzatok és azután az e választásokkal létrehozott zsinatok hatalomra jutottak – Poroszország tekintetében ráadásul még a generális szinódus 1933. szeptember 6-i határozatainak, különösen is a lelkészek és egyházi tisztviselők jogviszonyáról szóló egyházi törvény láttán – a német protestáns egyház jelenlegi helyzetét nyilvánvaló *szükségállapotnak* kell tekinteni és annak megfelelően kezelni. Az egyházkormányzatnak a *zsinati* eleme (tudniillik a szűken vett egyházkormányzat) egyelőre megszűnt olyan fellebbviteli fok lenni, amelyre szabad volna lelki dolgokban hallgatni és lelki felelősségében részt venni. A közreműködés ebben az egyházkormányzatban azt jelenti, még akkor is, ha itt vagy ott gyakorlatilag előnyösnek tűnhetne, hogy alapvetően elfogadjuk a betört tévtant és a véghezvitt bitorlást. Semmilyen körülmények között és semmilyen címen sem lehet e kettő bármelyikét is elfogadni, ha szeretnénk, hogy a ma *súlyosan* beteg egyház valaha egészségessé legyen. Ezért kell a közreműködést a mai egyházkormányzatban végső soron haszontalannak kijelenteni. Az egyházban egyelőre csak a *gyülekezet* és a gyülekezeti *tisztségek,* valamint a tanításban és kutatásban továbbra is szabad *teológia* terén lehet együtt munkálkodni. Itt persze továbbra is *kötelező* együtt munkálkodni. Egyházból kilépést vagy szabadegyházat emlegetni, ezt mindaddig felelőtlennek tartom, amíg ezt a teret felsőbb hatalom el nem veszi. Ügyeljen inkább mindenki arra, hogy ebben a térben, ameddig még megvan, rendületlenül és örvendezve[1] álljon helyt, amint előadásom végén utaltam rá. *„Aki hisz, az nem menekül el."* (Ézs 28,16)[2] Vagy ennek a helynek másik fordításával: *„Aki hisz, az nem szégyenül meg."*[3]

* Ez az előszó volt olvasható annak a füzetnek az elején, amely Karl Barth *Die Reformation als Entscheidung* című előadását tartalmazta (2. kiad. Chr. Kaiser, München, 1933. [Theologische Existenz heute. Schriftenreihe 3.] 3–4. o.). Az előadás szövege Pilder Mária fordításában is megjelent *A reformáció mint döntés* címen Kolozsvárt 1937-ben (A Kiáltó Szó könyvei 6.). A magyar fordítás akkor nem tartalmazta az előszót, ezt 2017-ben fordította le Reuss András.

[1] Az eredetiben: *rücksichtslos und freudig,* Pilder Mária fordításában: „kíméletlenül és örvendezve".

[2] 2014 RÚF.

[3] Zwingli fordítása nyomán.

Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap

2Móz 20,1–17

Igehirdetési előkészítő

A szeretet törvénye

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok nemcsak nevükben kapcsolódnak Szentháromság ünnepéhez, hanem lényegében ez az az időszak, amely kibontja annak teológiai üzenetét. Ezek azok a vasárnapok, amelyek közelebb hozzák a Szentháromság misztériumát a hívekhez, és megmutatják mindazt, ami az üdvösség történetéből és a Szentháromság munkájából következik a keresztény közösségek és az egyes ember életében.

A Szentháromság ünnepe utáni 18. vasárnap témáját tekintve azok közé a Szentháromság utáni vasárnapok közé sorolható, ahol az ige nem a hívők közösségében vagy az üdvösség történetében, hanem személyes életünkben, sőt jelen esetben embertársainkhoz való viszonyukban is mutatja meg a Szentháromság munkáját.

A vasárnap témája: „Járjunk elhívatásunkhoz méltó szeretetben!" Így egyfelől Krisztus irántunk tanúsított szeretete kerül a középpontba, másfelől pedig az, hogy ez milyen szeretetre ösztönöz minket a mindennapokban.

Amit a textusról tudni kell

Történeti elhelyezése szempontjából fontos, hogy a nép a Sínai-hegynél kapja meg a törvényt, mert lényegében ez az, ami megpecsételi Izrael és Isten szövetségét. Ez az a feltétel, amelyet betartva ők lehetnek Isten választott népe. Továbbá azért is fontos a Tízparancsolat megjelenése, mert ez az első lépés Izrael számára, hogy egy néppé, egy nemzetté, később pedig egy országgá lehessen az általános jog (jogrendszer) megalapozásával.

A Tízparancsolat és a tízes felosztás a későbbi hivatkozások (pl. 2Móz 34,28, illetve a Pentateuchos egyéb helyei) alapján magyarázható. Bár csoportosítása felekezetenként eltérő, annak elve mégis azonos: vannak az Isten és ember, illetve az ember és ember viszonyára utaló parancsolatok. Ez a csoportosítás köszön vissza Jézus nagy parancsolatában is.

A vasárnap témájának szempontjából ki kell emelni az 5. versben szereplő „féltőn szerető" kifejezést. Ugyanis ez semmiképp sem a féltékenységre utal, hanem a szeretet minőségére. Talán jobban visszaadja a mondat eredeti értelmét a „féltőn" szó helyett a „szenvedélyesen" fordítás, ami Isten szeretetének mértékét fokozza. Egy ilyen mértékű szeretetet pedig ostobaság elvesztegetni, illetve egy ekkora szeretetnek a viszonzatlansága hatalmas sértéssé válik az Úr felé.

Szintén a vasárnap jellege felől vizsgálva a textust, ki kell emelnünk az 5–6. versben szereplő büntetés és irgalom aránytalanságát. Itt azt olvassuk, hogy az Úr a bűnt megbünteti harmad- és negyedízig, míg a szeretetet és a törvény betartását ezer ízig jutalmazza irgalmával. Sokat elárul ez Isten személyéről, aki bár következetes, és megbünteti a bűnt, mégis egyértelműen látszik, hogy jobban szeret kegyelemmel és irgalommal fordulni az emberek felé.

Végül érdemes összehasonlítani az „Isten és ember" és az „ember és ember" kapcsolatáról szóló parancsolatokat érzelmi hátterük terén. Ugyanis az Istenről szóló parancsolatoknak vannak érzelmi indokai: *„szeresd az Urat", „féltőn szerető", „akik szeretnek engem"* stb. Ehhez képest az emberekről szóló parancsolatok szinte teljesen mellőzik az érzelemi megalapozottságot. Ezért lesz újszerű Jézus nagy

parancsolata, ahol az emberekre vonatkozó törvényeket is a szeretetre alapozza.

A perikópa megértése

Hogy megértsük a vasárnap témájának és textusának a kapcsolatát, ismernünk kell a vasárnaphoz fűződő evangéliumot, ami nem más, mint a nagy parancsolat (Mt 22,34–45). Ha pedig figyelembe vesszük azt a levélbeli kijelentést, miszerint a törvény betöltése a szeretet (Róm 13,8), akkor látnunk kell, hogy ez a két ige együtt kell hogy megszólaljon ezen a vasárnapon. Hiszen a textus emlékezik meg arról, mikor Isten átadta a törvényét, de Krisztus az, aki magyarázatot nyújt hozzá, és a szeretet felől értelmezi azt a nagy parancsolatban.

Azt se felejtsük el, hogy a törvény megtartását, és ennek okán az Istennek tetsző életet Luther Márton is a szeretetre alapozza, és nem a büntetéstől való félelemre vagy a jutalomban való reménykedésre. Ezt olvashatjuk például Luther Márton *Előszó Szent Pálnak a rómaiakhoz írt leveléhez* című munkájában: „S hogyan lelhetné Isten kedvét az olyan cselekedetben, amely kedvetlen és konok szívből fakadt? Hiszen a törvényt betölteni annyit tesz, mint cselekedeteit kedvvel és szeretettel végezni, és a törvény kényszerűsége nélkül isteni és igaz életet élni, akárha nem volna sem törvény, sem pedig büntetés."

Az igehirdetés vázlata

A cél

Ezen a vasárnapon, amelynek az az üzenete, hogy „Járjunk elhívatásunkhoz méltó szeretetben!", és hozzá nem mást, mint a Tízparancsolatot kapjuk meg alapigeként, fontos, hogy jó előre tisztázzuk magunk előtt a célunkat, hogy mit is szeretnénk üzenni, és hogy mit akarunk elérni az igehirdetéssel. Ugyanis könnyen rabul ejthet minket a kísértés, hogy a prédikációban pontról pontra tárgyaljuk a parancsolatokat, és mindegyikhez egy-egy mikro-igehirdetést készítsünk. Így azonban könnyen ítélkező vagy bűnbánó lesz a prédikáció, ami viszont nem kapcsolható a vasárnap jellegéhez. Érdemesebb talán a Tízparancsolatot egészében kezelni és értelmezni a nagy parancsolat és azon keresztül a szeretet felől.

Miért?

Miért kellenek a szabályok? Ez az a hatalmas kérdés, amelyet mindannyian felteszünk, amikor gyerekként elérjük a dackorszakot, és úgy érezzük, a szüleink által meghatározott keretek csak gátolnak és korlátoznak bennünket. Miért nem tehetem azt, amit én akarok? Miért csinálták nekem ezeket a szabályokat? Sorolhatnánk még azt a rengeteg miérttel kezdődő mondatot, amelyek talán ekkor felmerültek bennünk. Azonban most próbájuk megválaszolni felnőttként a saját kérdéseinket, amelyeket még gyerekként tettünk fel. Miért kellettek ezek a szabályok? Vajon azért, hogy korlátozzanak minket, vagy azért, hogy megvédjenek? Miért nem tehettem azt, amit akartam? Talán azért, mert nem bíztak bennem, vagy azért, mert jobban ismerték a világot nálam? Nem kell az összes kérdésünk végére érnünk, hogy belássuk, szüleinket nem az önérdek vagy a rossz szándék vezérelte. Épp ellenkezőleg, a motivációjuk a szeretetből fakadt, hogy a szabályok által megvédjenek minket, vagy olyan irányba tereljenek, ami a mi érdekeinket szolgálja.

Nem kell keresnünk más indokokat az Úr parancsolatai mögött sem. Hányszor használja az Úr azt a képet, hogy úgy tekint az emberekre, mint a gyermekeire! Ne lepődjünk hát meg azon sem, hogy a motivációja is hasonló egy szülőéhez. Hogy a szabályai segítségével megóvjon bennünket – sok esetben egymástól vagy saját magunktól –, vagy hogy velük a helyes irányba tereljen bennünket, ami szintén a mi érdekünket szolgálja.

Amiért összeköt

Amikor Izrael népe megkapta a Tízparancsolatot, talán ők is tehernek élték ezt meg, talán úgy érezték, hogy az Úr csak korlátokat állít a nép elé. Azonban pont az ő történetük mutatja meg, hogy a törvénynek másfajta jelentősége is van az emberek életében. Hiszen a törvény, ami egyúttal Isten szövetségét is jelentette Izrael népével, egyesítette annak minden tagját, és egy olyan jogi, erkölcsi és morális alapot adott, amelyre később még egy királyságot is fel tudtak építeni. A Tízparancsolat pedig nem csak a zsidó nép történetben volt meghatározó; a ma élő összes keresztény kultúrát összeköti, azok erkölcsi és etikai kódexe mind arra az alapra épült, amelyet a Tízparancsolat fektetett le.

Amiért engem is szeret

Azonban mit ér egy olyan törvény, amely az atyai szeretetből fakad, és még a világ különböző pontjain élő embereket is összeköti, ha nem tartják be? De miért is tartsuk be? Erre a kérdésre Jézus Krisztus adja meg a választ. Egyfelől a nagy parancsolatában, ahol elmondja, hogy a törvény betartásának a motivációja nem lehet más, csakis a szeretet. Jézus etikai tanítása – a Hegyi beszédtől kezdve az irgalmas szamaritánusig – mindig is a szeretetre épült, és nem az ön- vagy a közérdekre. Azonban embertársaink nem mindig viszonozzák ezt a feléjük tanúsított szeretetet; akkor mégis mi motiváljon bennünket ebben a törekvésünkben? Nem más, mint az a szeretet, amelyet az Úrtól kaptunk Jézus Krisztus által. Ilyenkor pedig mindannyiunk fülébe csenghet a jól ismert textus: *„Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta…"* (Jn 3,16) Ez adhat erőt és motivációt ahhoz, hogy szeretetben járjunk és az Úrnak tetsző életet éljünk. Nem a gyakorta viszonzatlan emberi szeretetből kell meríteni, hanem abból a hatalmas és folytonos szeretetből, amellyel az Úr fordul az emberek felé, és ő kéri ezt tőlünk, aki ennyire szeret bennünket. A szeretet-

nek pedig az egyik apróbb viszonzása, hogy megpróbálunk arra törekedni, hogy teljesítsük az ő kérését.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók
Róm 13,9–21; Jn 14,18–24

Énekek
EÉ 328, 386, 321

Illusztráció

VERS

Endrődi Sándor: *A szeretetről*

Valakit, valamit szeretni kell.
Istent, szülőföldet, hazát.
Kinek lelkében nincs szeretet:
Az élete csupa pusztaság.

Valakit, valamit szeretni kell.
Nyíló virágot, kék eget,
Minden koldusnál százszor koldusabb,
Ki senkit, semmit nem szeret.

Valakit, valamit szeretni kell.
Jók vagyunk, ha szeretünk.
Az Isten a szeretet tüzét
Szövet nélkül adta nekünk.

Valakit, valamit szeretni kell.
Hogy szívünk boldogabb legyen,
Kivert kutyánál is gazdátlanabb
Az ember, hogyha szívtelen.

Valakit, valamit szeretni kell.
A szerető szív tündököl.
S Isten világa örök éj marad
Annak, ki mindent csak gyűlöl.

GONDOLATOK

„Nagy dolog a szeretet. Valóban nagy jó, mely egyedül könnyít minden terhet, és egyaránt elvisel minden egyenetlent. A szeretet futván fut, örül, szalad, és fel nem tartóztatható. Mindent elhagy, hogy mindent elnyerjen. A szeretet nem ismer határt, hanem minden módfelett buzgón lángol. A szeretet terhet nem érez, fáradságot nem szenved, többre vállalkozik, mintsem elbírná.

A szeretet lehetetlenséget nem ismer, mert azt állítja, hogy mindenhez van ereje.

A szeretet vigyáz. Szunnyadván nem alszik, elfáradván meg nem bágyad, szorongattatván meg nem szorul, félvén nem retteg, hanem mint a sebes láng és égő fáklya, felverődik és bátran átmegy mindenen."

Kempis Tamás (1379/1380–1471) holland teológus

Felhasznált irodalom

Hafenscher Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó, Budapest.

Jánossy Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása.* Szerzői kiadás, Sopron.

Jeromos bibliakommentár. 1. köt. *Az Ószövetség könyveinek magyarázata.* Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 2002.

Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995.

Kiss Samu 1937. Káté-magyarázati prédikációvázlatok. A Kiskátéról. *Lelkipásztor,* XIII. évf. 5. sz. 190–199. o.

Luther Márton 2010. *Előszók a Szentírás könyveihez.* Luther Kiadó, Budapest.

Rostáné Piri Magda 2006. Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap. *Lelkipásztor,* 10. sz. 388–390. o.

Solymár Péter 1972. Vízkereszt után 2. vasárnap. Kell a törvény! *Lelkipásztor,* XLVII. évf. 12. sz. 749–752. o.

HEGEDŰS GÁBOR

Szentháromság ünnepe után 19. vasárnap

2Móz 34,1–10

Igehirdetési előkészítő

Az újrakezdő: Isten

A vasárnap jellege

Ennek a vasárnapnak a perikópája szorosan kapcsolódik az előző vasárnapéhoz, amikor a kiírás szerint a Tízparancsolat szövege kerül a szószékekre igehirdetési alapigeként. E két vasárnapnak az agendabeli témája így hangzik: „Járjunk elhívásunkhoz méltóan!" Véleményem szerint ezt a felszólítást bonyolult, hovatovább szinte lehetetlen összhangba hozni az igehirdetéssel, hiszen itt nem az ember elhíváshoz méltó járásáról van szó, hanem sokkal inkább a szuverén Isten kegyelmes lehajlásáról az emberhez. A perikópa legutóbb öt évvel ezelőtt volt igehirdetési alapige, akkor a 6. verstől a 10-ig tartó szakasz került kijelölésre, ami talán szerencsésebb, mert elfedi az alaphelyzet tragikumát, s inkább az elkövetkezőkre helyezi a hangsúlyt.

Exegetikai alapvetés

Ha a teljes alapige (1–10. vers) jelentőségét helyén akarjuk kezelni, mindenképpen figyelembe kell vennünk az előzményeket. Az ígéret földje felé tartó nép legdrámaiabb bukása adja meg az alaphelyzetet. Bár az Egyiptomból kivezetett nép egyhangúlag elkötelezte magát Szabadítója mellett, Mózes távolmaradása miatt mégis eltértek ettől, s türelmetlenségük miatt olyan cselekedetre vetemedtek, amely az előbb megkötött szövetség felfüggesztését eredményezi.

Pedig ők az aranyborjút nem egy másik istenség tiszteletére szánták, csupán a környező népek vallásához igazodva ők is kiábrázolt istent akartak maguknak. Ez azért is volt veszedelmes számukra, mert a kánaáni népek az általuk imádott Baalt bikaborjú formájában is imádták. Áron, aki tanúja volt az első törvényadásnak, saját kezűleg készítette el a szobrot, ahelyett, hogy Mózes képviselőjeként további türelemre intette volna a népet. Mindezt látva Mózes haragra gerjedt, és összetörte az Úr által készített kőtáblákat. Elgondolkodtató, hogy mikor 1960-ban a Nemzeti Színházban bemutatták Madách drámáját, a Mózest alakító Sinkovits Imre ebben a rendezésben rendkívül érdekesen, a korabeli dramaturg instrukciója alapján összevonja a két jelenetet. Mózes a két kőtáblával töri össze az aranyborjút, így az összetört szobor és a megsemmisült első kőtáblák ilyenformán a türelmetlenség és a harag, vagyis az örökös emberi gyarlóság tükrévé váltak.

Ebben a feszültséggel teli helyzetben hallja Mózes az Úr újbóli hívását, és a völgyből, a profán, bűnös helyről újra a hegy, a megszentelt tér felé veszi az útját, immáron egyedül. Bár haragra gerjedt az engedetlen nép ellen, mégsem határolja el magát tőlük, s engedelmesen megteszi népe érdekében, amit az Isten parancsol neki. Ott, a hegy tetején, amelynek neve azt jelenti, Jahve angyala, egy páratlan kinyilatkoztatás tanújává válik. Ez a szakasz (6–7. vers), Istennek ez az önjellemzése még hétszer visszatér az Ószövetségben. A zsidó hagyomány szerint az itt olvasható tizenhárom isteni tulajdonság, amelyekkel Isten meghatározza önmagát, minden bűnbánó ima visszatérő refrénje. E szavak közül kiemelkedő jelentőségű a וחנון (kegyelmes) szó, amely emberrel kapcsolatban csak partíciumként használható, mivel ez a tulajdonság emberi lény esetében csak időlegesen áll fent, viszont az Úrral kapcsolatban a kegyelem mintegy állandó tulajdonságként van jelen.

Miután Mózes hallja e mennyei szózatot, s megtudja, hogy Isten tulajdonságai között milyen kiemelt helyet foglal el a kegyelem, válaszul rögvest őszinte bűnbánattal leborult, és könyörgött a kemény nyakú népért, magáénak tudva az ő bűneiket, s azt is kérte, hogy Isten megint ígérje meg, hogy szövetséget köt velük, sőt fogadja őket tulajdonául. Válaszként egy új szövetségkötést és csodás történések ígéretét kapja. Isten megbocsátja népe hűtlenségét, kegyelmes szeretete miatt újrakezdődhet a kapcsolat. Az ép kőtáblák, rajtuk ugyanazon feliratokkal, mint az eredetieken, hirdetik Isten akaratát, miközben a megbocsátás, a megbékélés szimbólumaivá lesznek.

A perikópa megértéséhez

A megújított szövetség megkötése kiemelt jelentőségű helyet foglal el a választott nép történelmében. Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy a nép ettől még nem lett jobb. Ott van bennük az az indulat, amely az aranyborjú elkészítésére elvezette őket, ezért helyezi kilátásba a bűnök megbüntetését harmadés negyedízig az Úr. Eszembe jut egy lelkészi munkaközösségi ülés, amikor hosszasan beszélgettünk az itt feldolgozandó mózesi szakaszról, amely az evangélikus gyónási liturgiánk szerves részét képzi. Akkor egyik lelkésztársam úgy nyilatkozott, hogy véleménye szerint azért kellett ezt a térképen igen rövidnek tűnő távolságot negyven év alatt megtennie a választott népnek, mert az ember – szerencsés esetben – nagyjából három-négy generációhoz tartozó felmenőit ismerheti személyesen. Az Isten megerősítette választott népével a szövetséget, és hűséggel kitartott mellette, de azok, akik részesei voltak az aranyborjú körüli táncnak, vagy akik még emlékezhettek rájuk, nem láthatták meg Kánaán földjét.

Igehirdetési vázlat

Reménytelen eset

Csalódás. Mindennapos dolog, ami abból fakad, hogy nem az elvárásaimnak megfelelően alakulnak a dolgok. Az egyiken hamar túllépünk, a másikból talán egy életen keresztül sincs gyógyulás. Olyan hétköznapi élmények, amelyek megmutatják, hogy nincs meg az a tökéletesnek gondolt belső világ idekint. Amikor csalódom, akkor valójában a saját elképzeléseimben csalódom. Annak a másiknak a bennem élő képmásában csalódom, s ez kijózanít, keserűvé és keménnyé, szeretetlenné tesz. Amikor csalódom valakiben, magamban is csalódom.

Mózes lefelé tartott a kinyilatkoztatás hegyéről. Kezében ott van az Úrral kötött szövetség jele, a két kőtábla, mintegy ajándékként az ő választott népének. S mi fogadja az Isten követét? Amíg odavolt, tökéletesen elromlott minden, ami pedig az Egyiptomból való szabadulással olyan szépen kezdődött. Megannyi csodát átélhettek, most pedig ennél jobban összezavarni a helyzetet már nem is lehetett volna. Közben még maga Mózes is elrontott mindent: éktelen haragjában földhöz vágta a most kapott isteni törvényt. Nem más ez, mint a mérhetetlen csalódás jele.

Az emberiség s ezen belül a választott nép történetében nem az első eset. *„Megbántam, hogy embert teremtettem”* – mondja az Úr az özönvíz előtt, és végrehajtja az ítéletet. A pusztítás elől egyedül Nóé menekül meg, akit a hite, az

Istenre hagyatkozása ment meg. Isten ezzel nyitva hagyja a kaput az emberiség megmaradása előtt. És most újra itt a kérdés: mit tegyen az újfent hűtlen emberrel?

Reményteli eset

Egy közülük, Mózes, hasonlóan Nóéhoz, mégis kegyelmet talál Isten előtt, leborul a kemény nyakúak nevében, és bocsánatért esedezik. Isten pedig nem vonult vissza sértődött magányba ettől a csődbe jutott világtól, hanem megint valami újat kezd, de természetesen gyökeresen mást, mint ami eddig volt. Az eddigieket kár lenne megismételni. Az út elején állnak most, amelynek megtétele alól nem mentesíti őket, de itt is, most is azt hirdeti, hogy ő kegyelmesen újrakezdő Isten! Nem törődik bele, hogy népe hitszegő, akinek a lázadás az alaptermészete, s nem sújt le mindent eltörlő végső ítélettel, hanem még mindig kegyelmesen újrakezdő Isten, aki szeretetéből fakadóan merőben újat kezd. Negyven évig kell még vándorolnia a pusztában a választott népnek, mielőtt beléphetnek az ígéret földjére. Ugyan számtalan veszély leselkedik rájuk ezalatt, de a megpróbáltatások közepette is megtapasztalják, hogy Isten hűséges szövetséges, aki nem hagyja ott őket az út szélén, hanem közösséget vállal népével.

A megoldás

Immánuel azt jelenti: velünk az Isten. Isten nem változik, és sohasem okoz csalódást. Ahogyan az Ószövetség népének sem a maga erejéből és elhatározásából kellett az Isten ellen való lázadás bűnétől megszabadulnia, hanem Isten maga végezte el mindezt, úgy bennünket sem hagy ezzel magunkra. Jézus személyén és megváltó művén keresztül tapasztalható meg az egész emberiség számára, hogy az Úr néha a szenvedéseiben való részesedés által, néha hatalmának csodálatos megtapasztalása által teljesíti be mindazt, amit a szövetségkötéskor már megígért: közöttünk jár, tulajdonává fogad, és minden vétket megbocsát.

Illusztráció

VERS

Kányádi Sándor: *Szelíd fohász* (részlet)

…tudom sokat eltékozoltam
abból mit rám bíztál sokat
de azért ne tagadd meg tőlem
holtomban se áldásodat.

GONDOLATOK

„Szavak, szavak, szavak, azt mondják, minden könyv valamilyen szándékkal készül, és azt is mondják, hogy akik a könyveket írják, javítani akarnak a világon, ezer éve vagy ötezer éve és még régebb óta, a történetek arról példálóznak a kezdetek kezdetétől, hogy legyünk jók, becsületesek, ne ártsunk másoknak, segítsünk a bajba jutottakon, ne éljünk vissza a hatalmunkkal – erre tanítanak a mesék és a kőtáblák és a könyvek ötezer éve, s mindhiába, a világ nem lett jobb, ma is aktuális minden indus tanmese, amit akkor találtak ki, amikor még az íj és a nyíl is újdonság volt, évezredek teltek el, s ma is ugyanarra kell tanítani az embereket – s ugyanolyan hiába –, mint annak idején…”

Szilvási Lajos (1932–1996) író, újságíró

„A szeretet, amivel szeretnek bennünket, mindig valamifajta kegyelem.”

Szabó Magda (1917–2007) író, költő, műfordító

„Nem azé az eredmény, a kegyelem, aki akarja, nem is azé, aki fut, mert mit sem számít az emberi szándék: bármi történik, az csak Isten akaratából jöhet létre.”

Albert Camus (1913–1960) francia író, filozófus

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció
Ef 4,17–28

Ének
EÉ 443

Imádság
August Berz: *Könyörgés*

Uram, add, hogy belássam:
nélküled az élet „kutyaélet”.
Szórj be törött cseréppel minden utat,
amely tőled távolra vezet,
hogy ha vérző lábbal is,
újra visszataláljak hozzád.
Add, hogy kiábránduljak mindenből,
amiben téged nem lehet megtalálni.
Add, hogy a szívem,
amelyet magadnak teremtettél,
ne nyugodjon,
míg benned meg nem nyugszik!

Felhasznált és ajánlott irodalom

Gábor György (szerk.) 1995. *A bizonyság két táblája. Beszélgetések a Tízparancsolatról.* Tudomány Kiadó, Budapest.

Ördögh Endre 2012. Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap. *Lelkipásztor,* 87. évf. 8–9. sz. 339–342. o.

Sztankó Gyöngyi 2006. Szentháromság ünnepe után 19. vasárnap. *Lelkipásztor,* 81. évf. 10. sz. 390–392. o.

■ ASZTALOS RICHÁRD

Szentháromság ünnepe után 20. (biblia-) vasárnap

▶▶ Ám 8,11–12

Igehirdetési előkészítő

Aki keres, az mégsem talál?!

A vasárnap jellege

Az egyházi esztendőben a bibliavasárnap a reformáció ünnepét megelőző vasárnap, így alakult ki az evangélikus egyházban. Az ünnep a Szentírást nem csupán mint egy könyvet vagy *a könyvet* állítja a középpontba, hanem mint Isten kinyilatkoztatásának legfontosabb forrását, amely Krisztusra mutat, Krisztust prédikálja. Isten teremtő, megváltó és megszentelő igéjét tartalmazza, és a testté lett Igéről, Jézus Krisztusról szól (Hafenscher 2010, 397. o.). Sajátos helyzetet teremt, hogy az idei évben éppen ószövetségi textusról beszélünk; mindenképpen kihívást jelent ezt a közel háromezer éves prófétai beszédet a 2017-ben élő igehallgatóink számára érthetően, megszokott paneljeinktől mentesen megszólaltatni. Megjegyezhetjük ugyan, hogy a helyzet Ámósz kemény hangú igehirdetése óta sem változott, de véleményem szerint nem intézhetjük el ezt ilyen egyszerűen.

Amit a textusról tudni kell

Ámósz az első íróprófétа, Kr. e. 760. körül működött Izraelben, amint könyvének első verséből kitűnik: *„Ámósz beszédei, aki a tekóai pásztorok közé tartozott. Ezt látta Izráelről Uzzijjának, Júda királyának és Jeroboámnak, Jóás fiának, Izráel királyának az idejében, két évvel a földrengés előtt."* Egy ereje teljében levő, virágzó országban szólalt meg igazán kemény hangon, s hirdette Isten ítéletét főként a nép előkelőinek, de szinte minden társadalmi osztályban élő kiváltságosoknak a vétkei, visszaélései miatt. Szót emel a szociális igazságtalanságok ellen, kifogásolja a helytelen vallásos magatartást, a hamisan értelmezett kiválasztottságból fakadó önbizalmat, a bálványok imádatát. Izrael vallásgyakorlata kiüresedett, hiszen hiányzik belőle az Úr iránti odaadó hit, ezért pusztulás vár rájuk. Többször előkerül, hogy hiába tartanak bűnbánatot a látott jelek, az őket ért katasztrófák kapcsán, Isten büntetése nem enyhül.

Ámósz igehirdetésével kihívta maga ellen a király, Jeroboám haragját, aki Amacjának, a bételi szentély papjának közvetítésével kiutasította őt Izraelből. Visszaküldte Júdába, eredeti lakóhelyére prófétálni, nyilvánvalóan a rossz hírek hozójának „jutalmaként" (lásd Ám 7,10–17). Érthető, senki sem viseli jól, ha uralmának fénykorában fejére olvassák a hibáit, valamint közlik vele: hamarosan csúnya véget ér uralma az életével együtt.

A könyvben kilencfejezetnyi ítéletet hirdető prófécia mellett mindössze ötversnyi üdvprófécia található. Beszédes arányok!

A perikópa megértése

Az éhség és szomjúság kifejezések jelentése véleményem szerint a ma templompadokban ülő igehallgatók számára teljesen más, mint Ámósz hallgatósága számára. A keleti ember életében valóságosan is jelen volt az igazi éhség és szomjúság veszélye, tehát amikor a próféta szavait hallották, pontosan értették a súlyát az igehirdetésének, ha akarták. A ma embere, ha megéhezik vagy -szomjazik, tudja, hogy csak egy kis ideig kell várnia, és ehet vagy ihat. A kenyér és víz mint alapvető élelmiszerek fontosságát értjük ugyan, de annyiféle kenyérből és vízből választhatunk…

Az igére éhezni kifejezés nagyon gazdag jelentéstartalmat rejt, az igehirdetés központi mondanivalója lehet. Kérdés, hogy mikor érzünk/éreztünk utoljára kínzó és olthatatlan vágyat az Isten üzenetének hallgatására. S mikor éreztük azt, hogy valóban „jóllaktunk", igazi gazdagító, növekedést adó táplálékra találtunk benne?

A 11. vers jellegzetesen prófétai, eszkatologikus szövegkezdet, szó szerint: „napok jönnek". A történelem egy bizonyos napján bekövetkező eseményről szól, amely felé halad az Isten népe. Fenyegető hangvételű, szinte összerezzenünk a hallatán. Nem elvont teológiai fogalmat jelöl, hanem egy bizonyos történelmi eseménysorozatot lezáró napra utal, amelyen az akkor élők előtt is nyilvánvaló lesz, hogy a prófécia igaz volt, akkor is, ha a kortársak nem hitték (Muntag 1978, 130. o.). A „támolyognak" kifejezés a letelepedett nép számára körülbelül ezt jelenthette: Ettől mentsen meg bennünket az Örökkévaló, a céltalan vándorlástól, bolyongástól! Tengertől tengerig, északtól napkeletig: az ország északi határától a déli határig, a Holt-tengerig – bármerre keresik az Isten igéjét, nem találják. Isten népe nem létezhet az Úr szava nélkül, szinte leírhatatlan fenyegetés, ami Ámósz szavaiban rejlik, elviselhetetlenül nagy büntetést jelent az Úr hallgatása. Akkor fognak rájönni, hogy mit veszítettek, amikor valóban elhallgat a prófétai szó, amelyet olyan rosszul esett hallani, mert fájtak a kíméletlenül kimondott igazságok. Nagyon fáj szembesülni a bűneinkkel. De ha az Úr igéje elhallgat, mindennek vége.

Igehirdetési vázlat

A fenyegető prófécia valóságos?

Valljuk meg, mi sem szeretjük, ha valaki csupa rossz hírt, kellemetlen igazságot közöl velünk állandóan. Milyen gyak-

ran szoktunk arra gondolni, hogy vétkeink miatt az Úristen haragja és büntetése van rajtunk? Ámósz próféciájának hallatán az első reakciónk lehet, hogy ez nem következhet be, Isten mentsen ettől, még a gondolat is olyan kétségbeejtő, hogy nem hallgathatjuk, olvashatjuk. Egyébként pedig nonszensz, mert már tényleg mindenhol „utolér" bennünket az Isten igéje. Szinte ki sem tudjuk kerülni, ahogy Luther mondja: „Lábai vannak, és utolér, kezei vannak, és megragad." De mielőtt mi is hamis biztonságérzetbe ringatnánk magunkat, hasonlóan a Kr. e. 8. századbeli izraeliekhez, érdemes jobban figyelni, mire akar figyelmeztetni, inteni bennünket. Nincs nagyobb büntetés az életben, mint amikor úgy érzem, elhallgatott, már szóra se méltat engem az Isten.

Valódi éhség az Isten szavára

Mire éhezünk? Sokszor magunk sem tudjuk, csak úgy jól jönne valami, ami betölti az ürességet belül. Vajon hányan érzik/érezzük ezt bevallva vagy bevallatlanul a hallgatók és szolgálattevők közül? Vagy ez is kemény beszéd? Jobb a rutin, a biztonságos utak, a panelek, a megszokott út és mód. Jártunk már úgy, hogy a hozzánk fordulónak nem volt megfelelő a táplálék, amelyet kínáltunk. Szinte sértődötten utasította vissza: „Csak ez van? De nekem nem erre van szükségem! Mást nem tudsz adni?"

Keresik, de nem találják

Sokszor használjuk a kifejezést: a kereső ember, a keresők istentisztelete. Vannak szép számmal. Mi is közéjük tartoztunk valamikor. Sokszor eszembe jut, hogy mennyivel „jobb" igehallgató voltam tizenéves koromban. Azt gondolom, hogy éreztem az igazi éhséget és szomjúságot a Biblia és az igehirdetés szavára. Amikor megszűnt az idő az istentisztelet közben. Jó lenne mindig ezt érezni, jó lenne így átadni az üzenetet, amelyet az Isten ránk bízott. Olyan drága kincsként, amely valóban megelégít, gazdagít, formál, átjár, megtart. Mindenki átélt már olyan időszakot, amikor keres, de nem talál. Tudjuk, milyen a bolyongók élete, igaz? Nem szeretnénk azt érezni soha többé, hogy hallgat az Isten, nem mutat utat, nem emel fel, nem vigasztal! Nem akarunk elveszettek, támolygók lenni!

Krisztus a testté lett Ige

Felcsendül bennem a 286. korál: „Van örök kincsünk…" Nem tartozik a modern énekek közé, de időnként igazán „betalál". Az 5. versszak nagyon fontos lett a számomra:

„Ha minden támasz rombadűl,
S megragadod ez egyet,
És végre hozzá menekül
A zúgó vészben lelked:
Ó, milyen áldott helyre lel!
Ott talál békességet
És biztos, védett kikötőt,
Hol vihar el nem érhet."

Hála legyen Istennek, hogy az igét hallgatva Isten testté lett Igéje, Krisztus a mienk lehet! Hogy megszólít, vezet, és odaadta az életét is. Igehirdetőként arra szántam az életemet, hogy rá mutassak, beszéljek arról, hogy csak az ő kegyelmes szeretete tud megtartani. A keresők elé siet, és valóságos testével és vérével táplál, békességet szerzett mindnyájunknak.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

ApCsel 8,26–40; Jn 20,30–31

Énekek

EÉ 52, 284, 286, 289

Illusztráció

GONDOLATOK

„A Biblia nem csupán egy könyv. Élőlény, amelynek hatalma van arra, hogy legyőzzön mindenkit, aki ellene áll."
Bonaparte Napóleon (1769–1821)
francia császár, hadvezér

„A Biblia él, beszél hozzám, lábai vannak és utolér, kezei vannak és megragad."
Luther Márton (1483–1546) német reformátor

TÖRTÉNET

Az ige terjedése

Egy legenda elmondja, mi történt, miután Jézus földi élete után visszament a mennybe. Visszatérve magán viselte földi zarándokútja, kegyetlen keresztje és szégyenletes halála jegyeit.

Gábriel odament hozzá, és azt mondta:

– Mester, bizonyára kegyetlenül megszenvedtél az emberekért odalenn.

– Valóban – válaszolta Jézus.

– És – folytatta Gábriel – most már tudják az emberek, mennyire szereted őket, és mit tettél értük?

– Ó, nem – felelte Jézus. – Még nem. Most még csak egy maroknyi ember tud róla Palesztinában.

Gábriel zavarban volt.

– De hát akkor mit tettél – kérdezte –, hogy mindenkinek tudomására hozd, mennyire szereted őket?

– Nos, megkértem Pétert, Jakabot, Jánost és még egy pár embert, hogy beszéljenek rólam az embereknek. Azok, akik hallanak rólam, továbbmondják másoknak, és így fog eljutni az evangélium a Föld legtávolabbi sarkába is. Így vé-

gül az egész emberiség hallani fog rólam, valamint arról, hogy mit tettem értük.

Gábriel összeráncolta a homlokát, és kétkedés tükröződött az arcán. Tudta, hogy az emberek nem megbízhatóak.

– Igen – mondta végül –, de mi lesz, ha Péter, Jakab és János belefáradnak? Mi lesz, ha az utánuk következő nemzedék elfelejti továbbadni? És mi lesz, ha majd a huszadik-huszonegyedik században az emberek túl elfoglaltak lesznek ahhoz, hogy rólad beszéljenek másoknak? Más tervet nem készítettél?

– Nem, más tervem nincs, Gábriel – válaszolta Jézus. – Én bízom bennük.

VERS

Luther Márton: *Dal a Bibliáról*

Hol nincs a polcon Biblia,
üres, kietlen ott a ház;
Könnyen bejut Sátán oda,
S az Úr Jézus ott nem tanyáz.
Azért hát, ember, bárki légy,
Egy-két filléred kerül:
Egy Bibliát sietve végy
Az ördög ellen fegyverül.
Nyisd azt föl minden reggelen.
Csüggj hittel mindenik szaván.
Merülj belé figyelmesen,
Olvasd, kutasd nap-éjszakán.
E könyv erőt ad és vigaszt,
S ne bánd, ha int, ha néha bánt,
Pajzs gyanánt használjad azt
Örömben, búban egyaránt.
Szeresd e könyvet, s úgy tekintsd,
Mint földi élted támaszát,
Amely ha sírodig kísért,
Számodra nyit új, jobb hazát.

Felhasznált irodalom

Barnes, Albert 1870. Commentary on Amos 8:4. Barnes' Notes on the New Testament. *StudyLight.org.* https://www.studylight.org/commentaries/bnb/amos-8.html. (Megtekintés: 2017. szeptember 3.)

Hafenscher Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – Liszt Ferenc Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.

Koczor Tamás 2009. Szentháromság ünnepe után 20. vasárnap. *Lelkipásztor,* 84. évf. 10. sz. 390–392. o.

Muntag Andor 1978. *Ámósz próféta könyve.* A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

Rózsa Huba 1996. *Az Ószövetség keletkezése.* 2. köt. Szent István Társulat, Budapest.

■ HORVÁTH ANIKÓ

Reformáció ünnepe

▶▶ Zsolt 46,2–12

Igehirdetési előkészítő

Azért nem félünk

A vasárnap jellege

A reformáció ötszázadik évfordulójának évében számos reformáció témájú igehirdetést hallhatunk. A napot hivatalosan 1667 (a kilencvenöt tétel kitűzésének százötvenedik évfordulója) óta ünnepeljük, amikor a II. János György fejedelem által vezetett szászországi egyházi főtanács elrendelte ünnepnapként. Egybeesik a katolikus egyházban mindenszentek ünnepével és az egyre elterjedő angolszász ünneppel, halloweennel, nem kis feladatot adva ezek megkülönböztetésére, illetve az azoktól való elhatárolódásra. Felvetődhet bennünk a kérdés: vajon a reformáció emléknapján milyen új üzenettel tudunk előállni, amit még nem hallottak a híveink? Ám miért kellene feltalálnunk a spanyolviaszt? Miért kellene újat mondanunk? Hiszem, hogy nem kell mindig rendkívülit alkotnunk. Az üzenet lehet a régi, és ezzel együtt aktuális.

Amit a textusról tudni kell

A 46. zsoltár a Sion-énekek közül való. Egyike azoknak, amelyek ünneplik Isten jelenlétét a szent hegyen, amely biztonságot és áldást ígér Isten népének. Elképzelhető, hogy Szanhérib asszír király támadásának idején íródott (Ézs 36; 37). A központi kép az Isten állandósága, jelenvalósága (נמצא, azaz 'megtalálhatósága'). Ebbe az állandóságba kapaszkodva tud az ember is megállni és állva maradni, ha körülötte minden változik, zajong és zajlik. A zsoltárban a teremtés lázad a neki elrendelt rend ellen. A bibliai világkép olyan, mint egy búvárharang. A szilárd égboltozat megakadályozza, hogy a felső vizek újból elöntsék a szárazföldet. Isten pedig a felső vizek felett trónol. A víz korlátlan áradása a káoszt szimbolizálja, kontrollvesztést az ember életében (3–4. vers). Ám ugyanez az őselem mederbe terelve Isten városából folyhat alá (Jel 22,1–2; Jeruzsálemben sosem volt folyó!), áldásokat hozva (5. vers), ezzel is kifejezve, hogy még a legvadabb elemek is kezes báránnyá szelídülnek Teremtőjük hatalma alatt. A teremtett világot fölülmúlja az ember (גוֹיִם 'pogányok'), hiszen tudatosan nagyobb pusztításra képes, mint a természeti elemek. Ezzel a mindent magával sodró pusztítással szemben áll a szilárd és rendíthetetlen Isten (אֱלֹהִים). Istennek három tulajdonságát emeli ki a zsoltár:

1. menedék – biztos háttér, rejtek;
2. erő – ellensúlyozza, legyőzi az ellenerőket;

3. segítség: nem passzív szemlélő, aktívan beleszól a világ és az ember életébe.

Miután leírja a világban működő erőket-ellenerőket, az emberre fókuszál, és megállásra inti. *„Csendesedjetek el”* – mondja a zsoltáros, amit gyakran a „maradj nyugton” kifejezéssel fordítunk, ami a mozdulatlanságot, dermedtséget festi le előttünk. Ám ez a szó: הַרְפּוּ inkább a 'lenyugvás' jelentést adja vissza. Nem a beletörődés passzivitását, hanem azt a fajta nyugalmat, amely tudomásul veszi, hogy az Istentől elszakadt világ forrongó, lázongó. Azzal párhuzamosan, hogy elfogadja, hogy ilyen a világ körülötte, tudja (וְדֵעוּ – nem csak látásból ismeri), hogy kicsoda és milyen is az ő Istene. Erről téve bizonyságot hitvallásként énekelhette a gyülekezet: *„A Seregek Ura velünk van, Jákób Istene a mi várunk”*,[1] amivel záródik az ének.

A zsoltár általam választott felépítése:

A) Isten a mi oltalmunk (2)
  B) A föld/világ változik (3–4)
    C) Isten a város közepén van, és nem mozdítható el (megmarad) (5–6)
  B) A nemzetek zajongnak (7)
A) Isten a mi oltalmunk (8)
  B) Isten a természet/történelem felett van (9–10)
    C) Csendesedjetek el, és tudjátok meg, hogy én vagyok az Isten! (Maradj meg!) (11a)
  B) Isten a világ és népek felett van (11b)
A) Isten a mi oltalmunk (12)

A perikópa megértése

Ahelyett, hogy azt kérdeznénk, miért engedi meg Isten a természeti csapásokat, fókuszáljunk a csapásokon keresztül megtartó Istenre. Semmiképp ne menjünk bele magyarázatokba! Evangéliumi szakaszok alapján eszünkbe juthat Jézus természeti erőket meghatározó hatalma. Nyugodtan adjunk hangot annak, hogy félelmeink emberi mivoltunkból adódnak, és csak akkor csökkennek, ha Istennek mondjuk el őket. Isten azonban gyakran nem a körülményeinket, hanem minket változtat meg a nehéz helyzetekben. Szemünket a problémáról önmagára emeli. Néha kérdések kapcsán azt fejezzük ki, ha mi nem lépünk, akkor elborít a sok minden, ami ér, és elveszünk. Ezzel a hanggal kell szembemennünk és bátran hirdetnünk, hogy bár Isten nem passzivitásra, az események elszenvedésére hívott meg minket, a természet, a történelem mégis az ő kezében van. Tudjuk meg, ismerjük meg igazán, hogy megértsük, nem rajtunk fog állni és bukni a sorsunk, és ő soha nem hagy el! Isten mai népe megélte az ígéret beteljesedését, hiszen Jézus születésekor közénk jött Immánuel – velünk az Isten.

Igehirdetési vázlatok

A) Nyugalom a nyugtalanban

1. A ciklon, tornádó szeme[2]
2. Nyomások összeütközése az életünkben
3. Nyugalom a ciklon közepén
4. Középen maradni – Gyakorlati megvalósítás
5. Jó hír: Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz!

Ahogyan a ciklon kialakulásához különböző légnyomású légtömegek találkozása kell, ugyanúgy életünkben a különböző oldalról jövő nyomások okoznak belső csapásokat. Ilyen nyomások lehetnek: minden oldalra megfelelés, az anyagi javak felmutatásának, a népszerűségnek, a tökéletességnek, az anyós-apósnak való megfelelésnek, a világ és az Isten értékrendjének a nyomása. Egy betegség, anyagi nehézség, házassági bonyodalmak mellett a világban zajló események elboríthatnak bennünket, és feszültséget kelthetnek. Ám lehet menedékünk az Isten, ha tudunk befelé fordulni, a központnál lesátrazni, Istenre fókuszálni. Jó, ha időről időre vissza tudunk menni a csendességbe, ahol Istennel találkozunk, és felismerjük újból, hogy ő tartja kezében a világot, és nem hagyjuk, hogy magukkal ragadjanak az események. Ha a belső szoba csendje meg tud nyugtatni minket, akkor rátalálunk a lelki ciklonunk szemére, ahol legnagyobb döbbenetünkre szélcsendet találhatunk. Ezt találta meg a zsoltáros és a gyülekezet, akik a refrént énekelve erősíthették magukat az Isten ismeretében; a forrongó történelmi helyzetben biztos oázisra tudtak találni és reményüket meg tudták erősíteni. Ilyen belső szoba, középre húzó alkalom lehet az életünkben az igeolvasás, az imádság, az éneklés, a szentséghez való járulás, a templom csendjébe érkezés, a keresztény testvérrel való beszélgetés, a lelki olvasmány, egy zarándokút, az önzetlen szeretetszolgálat. Nem csak Isten egykori népe tapasztalta meg, hogy Isten vele van, és a zűrzavarban is tud nyugalmat adni. Jézusban (Immánuel – aminek üzenetét meg is erősíti a missziói parancsban) rátalálunk arra az Istenre, aki mellénk szegődött. Ahogy ezt már megtapasztaltuk a múltbeli nehézségeinkben, úgy fogjuk a jövőben is. Mert Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz.

B) Ígéret, nem varázsige

1. 1–10: mennyire tartom hívőnek magam?
2. Sikerteológia
3. Izrael Istenhez tartozik, de érik csapások
4. Nem azt kérem, hogy vedd ki őket a világból
5. Jó hír: ki nem eshetnek a kezemből

Isten igéje a zsoltárban áldást és biztonságot ígér Isten népének. De milyenfajta áldás és biztonság ez? Nem az az elvakult biztonságérzet, amelyet sokszor a mai sikerteológiai

[1] Eredetileg szerepelhetett a 3. vers után is.

[2] Lásd az illusztrációk között.

irányzatok képviselnek: ha igazán hívő vagy, akkor semmi rossz nem történhet veled. Vannak dolgok, amelyek tőlünk függetlenül zajlanak körülöttünk, és az életünkben pusztulást, nehézségeket hoznak. A zsoltár ígéretet tartalmaz, és nem varázsigét. Isten mai népének is szól az áldás és biztonság ígérete. Ám ez nem jelenti a problémanélküliséget. A problémák között látszik meg, kik vagyunk. Nem a nehézségek miatt lesz egy ember olyan, amilyen. A nehézségek csak felszínre hozzák az ember igazi valóját. A nehézségek idején derül ki, kiben is bízunk igazán. Az alkoholista szeszhez nyúl, a dohányos cigarettához. A zsoltáros arra buzdít, hogy a nehézségek idején erősítsük magunkban azt, hogy mi a világ Urában bízunk, és hozzá meneküljünk a bajban. Isten legyen az, akin a szíved csüng, és akibe vész esetén először kapaszkodsz. A mi Istenünk kéznél lévő segítség, ő mindig elérhető, kipróbált támasz. Ettől az Istentől van ígéretünk áldásra és biztonságra. Ő biztos Istenünk marad; vajon mi megmaradunk-e az ő népének, aki benne bízik? Mert aki benne bízik, nem szégyenül meg.

C) Csak egy marad állva

1. Emberi vágy: szilárd talaj a láb alatt
2. Isteni vágy: fentről függés
3. Amikor minden kicsúszik a lábunk alól, akkor fentről tartanak
4. Amikor minden összeomlik, akkor a kereszt áll
5. Jó hír: aki legyőzte a halált, annak minden lehetséges

A zsoltárban az egész világ összeomlik, és a szilárd talaj kicsúszik a nép lába alól. Az ember ősi vágya, hogy biztonságban érezze magát. Ezért építünk életünkben biztos kövekre: rendszeres fizetés, egészségőrző pirulák, jó hírű iskola a gyerekeinknek, már őseink által is elfoglalt presbiteri szék. És hiába a szentírási szavak, amelyek Isten népét vándorló népként mutatják be folytonos változások között, mi állandóra vágyunk. Bár mi nem a pusztában vándorolunk, de életünk útján igen. Az út, amelyen járunk, nem biztos, bármikor kicsúszhat a lábunk alól, és mi nem vagyunk erre felkészülve. Ha a lentben nem bízhatunk, akkor a fentben kellene. Mert ha a talaj megmozdul, akkor leszünk biztonságban, hogyha felülről van biztos pontunk. Mint a kisgyermek, aki bizonytalanul teszi meg első lépéseit, de a szülői kéz felülről fogja, és ez a kapaszkodó ad neki biztonságot, védelmet és erőt a folytatáshoz. Aki tud felül kapaszkodni, annak lába alatt megmozdulhat a föld, ő állva marad. Ilyen az, aki a keresztre tud tekinteni. Ahogy Áprily Lajos írja versében: utolsó sziklaszálként ott áll az Isten.[3] Amikor leomlik a körülöttünk levő világ, megmarad az álló kereszt. Mert a kereszt azt üzeni, hogy amikor úgy gondolod, mint egykor a tanítványok, hogy mindennek vége, akkor van készülőben a győzelem. A kereszt arról szól, hogy Isten tudja, mit jelent, hogy kicsúszik lábad alól a talaj, a kereszt azt jelenti, hogy Jézus a legpusztítóbb helyzetet is le tudja győzni. Azt is mutatja, hogy Isten máshogy működik, mint ahogy mi elvárjuk. Nem kikerülte a szenvedést, hanem átmenve rajta, győztesen lépett elő. Aki ezt meg tudta tenni egykor, megteszi ma is népéért, és aki nem adja fel, az vele ugyanezt megteheti: áthaladva a nehézségeken, új életre találhat.

[3] Lásd az illusztrációk között.

További javaslatok az istentisztelethez

Nyugalom a nyugtalanban

Lekciók
Mk 4,35–41; Róm 8,13–23

Énekek
Rejts most el;[4] *Meghívtál, hogy vízre lépjek;*[5] *Jézus a mi oltalmunk* (ZÉ 148); *Jertek boldog énekszóval* (EÉ 112)

Videó
Vörösiszap-katasztrófa[6]

Imádság
„Dicsérem nevedet, Atyám és Teremtőm, mert tőled, általad és érted van minden… Add, hogy a nyugtalan világban ma benned találjak nyugalmat.” (Vasárnap reggeli ima, EÉ 715. o.)

Ígéret, nem varázsige

Lekciók
Mt 8,5–13; Jn 17,9–15

Énekjavaslat
Ki dolgát mind az Úrra hagyja (EÉ 331); *Rád bízom* (EÉ 571); *Csak Istené legyen minden dicsőség*[7]

Csak egy marad állva

Lekció
4Móz 21,1–9

Énekek
Csak benned, csak benned; Messze fenn egy hegyen[8]

[4] http://csecsy.hu/konyvek/enekeskonyv/rejts_most_el.

[5] https://enekfuzet.ujevangelizacio.hu/ enek/meghivtal-hogy-vizre-lepjek.

[6] https://youtu.be/le_opxyxubo.

[7] http://csecsy.hu/konyvek/enekeskonyv/csak_istene_legyen_minden_dicsoseg.

[8] http://www.keresztenydalok.hu/enekek/regi_kereszt.

Illusztráció

GONDOLATOK

A forgószelek a felmelegedett tengerek felett jönnek létre, rendkívül gyorsan nyomulnak a szárazföld fölé, és gyakran félelmetes ítéletidővel járnak együtt. A szédítő gyorsasággal kavargó levegő- és porrészecskék közötti súrlódás több millió voltos feszültséget eredményez, amely villámok formájában jelenik meg. A forgószél belsejében, a felső részben található úgynevezett szemben viszont tökéletes a nyugalom: 1975-ben egy amerikai kutatócsoport közvetlenül belerepült az akkor pusztító Caroline nevű hurrikán belsejébe, ahol teljes szélcsend uralkodott.

Forrás: http://femina.hu/terasz/video_a_pusztito_tornado_kellos_kozepebol/

„Az első parancsolat. Ne legyen más istened! […] Mit jelent az, hogy van Istenem? Mi az Isten? Felelet: Isten az, akitől az ember minden jót vár, és akihez minden bajban menekül. »Istenem van« tehát azt jelenti, hogy szívem szerint bízom és hiszek Benne […] ha valami jót nélkülözöl, azt tőlem várd és nálam keresd, ha szerencsétlenség és nyomorúság ér, folyamodjál és ragaszkodjál hozzám. ÉN, én elégítlek meg, és én segítelek ki minden nyomorúságból, csak azt ne engedd, hogy máson csüngjön és máson pihenjen meg a te szíved."

Luther Márton (1483–1546) német reformátor: *Nagy káté,* Tízparancsolat

VERS

Áprily Lajos: *Menedék*

S mikor völgyünkre tört az áradat
s már hegy se volt, mely mentő csúccsal intsen,
egyetlenegy kőszikla megmaradt,
egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten.

Felhasznált irodalom

Yancey, Philip 2000. *Reaching for the Invisible God.* Zondervan, Grand Rapids. 35–73. o.

McDaniel, Jay 2000. *Living From the Center. Spirituality in an Age of Consumerism.* Chalice Press, St. Louis. 121–136. o.

Martens, Elmer A. 1999. *Isten terve. Ószövetségi teológia.* Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.

Luther Márton 1983. Nagy káté. In: *Luther Márton négy hitvallása.* Ford., bev. Prőhle Károly. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

SZŰCS MÁRIA

Szentháromság ünnepe után 21. vasárnap

Jer 29,1–14

Igehirdetési előkészítő

Mint a jövő felőli reménység. . .

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni 21. vasárnap némileg túlterhelt időszakban foglal helyet, hiszen pár nappal leszünk csak október 31. és november 1. után. Bizonyára érezhetőek lesznek gyülekezeteinkben az ötszáz éves jubileumnak, illetve halottak napjának utózöngéi. S bár a reformáció a Szentlélek színével pirosra festi az oltárterítőinket, a Szentháromság ünnepe utáni 21. vasárnappal visszatér a zöld.

Az evangélium (Jn 4,46b–54) a kapernaumi királyi tisztségviselő fiának meggyógyításáról szól, s Jézust mint az „igaz hit igazi fundamentumát" hirdeti (Jánossy 2008; 58. o.), az epistola (Ef 6,10–18) pedig Isten fegyverzetének felöltéséről szól. A bevezető zsoltár utolsó sorai Zsolt 119,58–59 alapján szólalnak meg: „Meggondoltam utaimat, a te bizonyságaidhoz térítem lábaimat." Jánossy szerint a „vasárnap méltán tekinthető a hitben tusakodó és Isten fegyverzetével harcoló *ecclesia militans* vasárnapjának" (uo.).

Amit a textusról tudni kell

Jeremiás válságos idők, a babiloni vész időszakának prófétája. Rendre őrlődik megalkuvást nem ismerő küldetése és népe között, többször kerül szembe „hamis prófétákkal", akik politikai elvárásokat szolgáltak ki tanításukkal, vagy a nép akaratának engedtek Isten akaratával szemben (vö. Pecsuk Ottó in: Tokics 2010, 9. o.). Jeremiás neve is beszédes ebben a tekintetben. Neve valószínűleg a ירה igének egy ragozott formája (יִרְמְיָהוּ), amelynek jelentése: 'Jahve alapít', 'Jahve létrehoz'. Ez érdekes összecsengésben áll – véleményem szerint – magával a textussal: *„Ne engedjétek, hogy rászedjenek benneteket a próféták és a jósok, akik köztetek vannak, és ne hallgassatok az álomlátók álmaira! […] Mert csak én tudom, mi a tervem veletek – így szól az Úr…"*

A textus formailag nézve levél, illetve a levél első fele, amelyet Jeremiás ír a fogságba kerülőknek, feltehetően 594-ben (Pálfy 1969, 120. o.). A levelet egy júdai küldöttség kézbesíti.

Ebben az írásban Jeremiás egy másik prófétával, bizonyos Semajával (29,24) való konfliktusára is reagál (*The New Interpreter's Bible,* 6: 793. o.). Semajá feltehetőleg ahhoz a prófétai irányzathoz tartozott, akik azt terjesztették, hogy Isten nem fogja tűrni a fogságot, belátható időn belül megszabadulnak a Babilonban lévők. A Semajá által hirdetett nézőpont ma-

gában rejtette a függetlenedési szándékokat, amelyeket Babilon – és ezt Jeremiás jól tudta – keményen megtorolt volna. A babiloni fogság közel sem volt annyira tragikus, mint egy esetleges fegyveres konfliktus a birodalommal (vö. Pálfy 1969, 120. o.). Ezért ezzel a nézőponttal helyezkedik szembe Jeremiás: a zsidóság rendezkedjen be hosszabb időre, ne keresse a szembeszállás lehetőségét (uo. 121. o.).

A levél két fronton veszi fel a harcot a fogságba hurcoltak élethelyzetét nézve. 1. Szembefordul azzal az irreális hiszékenységgel, amely a hazatérést a közeljövőben várja. A babiloni próféták ezt a nézetet erősítették. 2. Jeremiás a csüggedőket is inti. Szembefordul régi, hagyományos beidegződésekkel; teszi mindezt azért, hogy oldja azt a vallási és társadalmi feszültséget, amely megbénította a deportáltak életét (uo.).

A levél bevezetése és tartalma ebből a szempontból nagyon fontos. A tradicionális bevezetés (4. vers) azt hivatott alátámasztani, hogy Isten tekintélye és hatalma nem rendült meg a fogsággal. A levél tartalma azonban új teológiai távlatokat is megnyit: *lehet Istent imádni pogány földön is*. És ez a tétel felforgatja a korabeli hitfelfogást, sőt a fogság utáni zsidóság életére is nagy hatással lesz (uo. 123. o.).

A perikópa megértése

Jeremiás sorai a felvázolt kortörténeti háttér alapján árnyalódnak. A 7. vers azt írja: *„Fáradozzatok annak a városnak a jólétén, ahová fogságba vitettelek titeket, és imádkozzatok érte az Úrhoz, mert annak a jólététől függ a ti jólétetek is!"* A „jólét" helyén a héberben a שלום szerepel. Leginkább békének szokás fordítani, itt azonban átfogó értelemben kell kezelni: testi, lelki békesség/jóllét (uo. 124. o.). A fogságban lévők békessége a körülöttük élők békességétől függ. Isten is kilátásba helyezi a jóllétet, amelyet adni kíván a jövőben (*The New Interpreter's Bible,* 6: 793. o.). Jeremiás összefüggésben kezeli a két „békességet". Egyrészt a jelen helyzetében nem önző jóindulatot vár el a foglyoktól, nem pusztán azt kéri, hogy azért legyenek békében a babiloniakkal, mert akkor nekik is jobb és könnyebb lesz az életük. Lelkipásztori tanács ez egy olyan prófétától, aki maga is imádkozik ellenségeiért (vö. Pálfy 1969, 124. o.). Másrészt a hazatérés ígéretével reménységet ad.

A textus akár Moltmann egyik vesszőparipája is lehetne. Hiszen Jeremiás tulajdonképpen anticipálja levelében az isteni béke eljövetelét. A kereszténységünk egyik legnehezebb oldala, hogy összhangban kezeljük magunkban az Istentől kapott ígéreteinket és a jelen terheit. Tudjuk-e hinni, hogy „Isten van a dolgok végén"?

Igehirdetési vázlat

Véleményem szerint a textus magja a jelen nehézségei és az isteni ígéret közötti feszültség körül mozog, így az igehirdetést is ebbe az irányba vinném el. A fogságba vitel feszültségeit nem éli át a ma embere, a hagyományok megkérdőjeleződése azonban ismerős érzés lehet. Klisé, de a világ felgyorsulása magával hozta a tekintély megkérdőjeleződését. A ma embere úgy keresi önmagát, hogy a megszokott támpontok eltűntek/eltűnőben vannak vagy átértelmeződnek.

Szerény lelkipásztori tapasztalatom, hogy a kérdőjelek között az emberek szeretnének választ is. És hatalmas istenkeresések is zajlanak, de a teodicea örök „miértjei" sokszor vetik őket vissza az úton. Igehirdető/lelkigondozó lelkészként ilyenkor az első kérdésem magamhoz: „Hogyan tudok az adott helyzetben Krisztusra mutatni?"

– Az igehirdetés bevezetésében/első felében talán csak kérdeznék, *Miért?* címmel. Miértek ezreit tudja felsorolni a ma embere is, mert bár nem fogoly Babilonban, de éppen válik, éppen gyászol, éppen temet, éppen nevelési tanácsadóhoz viszi a gyermekét, felmond, elbocsájtják, külföldre költöznek a szerettei. Éppen elég élethelyzet ez ahhoz, hogy miérteket lehessen kimazsolázni belőle. Miérteket az Istenről!

– A miértek azonban sokszor nem hozzák meg a várt válaszokat. És közben elfelejtünk máshogy kérdezni. Jeremiás egyik fontos üzenete az elbizonytalanodó zsidóságnak nem egy miértre ad választ, hanem a *hogyanra!* Ez lehetne a következő szakasz: Hogyan maradjak meg az Isten mellett akkor, amikor minden, amit ismerek, felborul? A teodicea feszültségét még senkinek nem sikerült jól feloldania (szerintem). De az ember rávezethető arra, hogy ezt a feszültséget merje hordozni a hitében! Bízzon a rejtőzködő Istenben, és ragadja meg a kinyilatkoztatást! Engedje el a saját görcseit, hogy az élete legmélyebb pontját elérve végre fel tudjon nézni!

Nyugodtan mernél beszélni az Isten ígéreteiről, amelyeknek a beteljesedése sokszor nem emberi számítás alapján történt. Lásd az Ábrahámnak tett ígéretet: *„…áldás leszel […] Általad nyer áldást a föld minden népe."* Az ígéret tényleges kibontakozása Krisztusban történik, évezredekkel később! És az az ígéret is – valójában – a megváltást munkálta elő. A babiloni fogság népe őrlődik kánaáni múltja és elfogadható jelene között. Mi a megoldás? Lázadás? Kooperáció a hatalommal? Mi lesz Jeruzsálemmel? A dávidi királysággal? A templommal? Templom nélkül a néppel?

– De a gondolatsor végén talán meg kell látni az Istent. És számomra ez lenne az utolsó egysége az igehirdetésnek: *Isten van a dolgok végén.*

Amikor én a miértjeimet pakolom egymásra, a válaszok miért nem elégítenek ki? Talán minden válaszok válaszára lenne szükségem? Meggyőződésem, hogy a hitemmel küzdenem kell. És az is meggyőződésem, hogy a hitemet nem a benne lévő feszültségek feloldásával mélyítem el, hanem a feszültségek megélésével. Az Istennek célja lehet számomra érthetetlen dolgokkal is, például a fogsággal vagy egy szeret-

tem elvesztésével. Meg tudom-e ragadni úgy a bennem lévő feszültségeket, hogy közben úrrá lesz rajtam az elfogadás nyugalma, miszerint mindennek végén ott van az Isten? Az Isten, aki a kereszthalálból életet tudott kovácsolni. Az Isten, aki a fogságnak is okot és célt és a végén szabadulást adott!

Illusztráció

GONDOLATOK

„Ismerjük az álomképeket is a végharcról: Krisztus és az Antikrisztus között, Isten és az ördögök között – »Armageddon völgyében«. A harcot a középkorban égből jövő tűz, a modern kor fundamentalizmusában atom- és hidrogénbombák döntik el; persze a jámborok előbb csodás módon »kimentődnek«, hogy csak a gonoszok pusztuljanak el a tűzben. 1945-ig, Hirosimáig a tűz volt az apokaliptikus végmegoldás eszköze, azt követően már a megsemmisülés (annihilatio).

Mindezek a gondolatok és elképzelések tényleg apokaliptikusak, de nem keresztények. A keresztény jövővárásoknak nincs közük az ilyen végmegoldásokhoz, mert gyújtópontjuk nem az élet, a történelem vagy a világ vége, hanem sokkal inkább a kezdet: az örök élet kezdete, az Isten országának a kezdete és »az eljövendő világ« – ahogyan a Niceai hitvallás mondja – kezdete. Isten újat kezd az időbeli élet, e világ és az időbeli teremtés végén. A keresztény remény a kezdetet várja a végben. Dietrich Bonhoeffer ezekkel a szavakkal búcsúzott fogolytársaitól 1945. április 9-én, amikor a flossenburgi internálótáborban a kivégzőhelyre vitték: »Itt a vég, s ez számomra az élet kezdete.« A végvárások csak akkor keresztények, ha jövőhorizontjukat az emlékezésből bontják ki: emlékeznek a kereszthalálra és a megfeszített Krisztus feltámadására, aki Isten eljövendő dicsőségében támad fel. Krisztus vége/halála volt és marad az ő igazi kezdete! A keresztény végvárás nem azért viszi a jövőbe a világtörténelem múlt és jelen fejleményvonalait, hogy sejtéseket fogalmazzon meg valami jó vagy inkább rossz végkifejletről. Inkább észreveszi Krisztus keresztjében e bűn-, halál- és ördögteli világkorszak végének előrevételezését, mert Krisztus feltámadásában az új élet és a mindenség újjáteremtésének kezdetét hiszi, sőt a Lélekben már meg is tapasztalja azt."

Jürgen Moltmann (1926–) német református teológus: *Isten van a dolgok végén* (részlet)[1]

VERS

Szalai Zsolt: *idetett valaki*

nyelveden mondod, amit lehet ebből
a csak egyszer elkezdhető jelen soraiban bujdosáshoz
utad lejtése ez
ereszkedsz hogy visszakapaszkodj magaddá

ugrás helyeidből

figyelj
lassan
mondom

ami
dísz -
telen
köz-
érthető

pedig sok a toldalék

magad ragasztod tövekhez, keresed hozzá a ragot, jelet
kimódolod múltad, legyél, mert vagy
voltál ilyennek gondolható, mert most, itt
benne vagy alanyig, aztán nem leszel

Felhasznált irodalom

Jánossy Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

Pálfy Miklós 1969. *Jeremiás próféta könyvének magyarázata*. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

Szalai Zsolt 2009. *Idetett valaki*. Orpheusz, Budapest.

The New Interpreter's Bible. 6. köt. Abingdon Press, Nashville, 2001.

Tokics Imre 2010. *Jeremiás, a válság prófétája*. Advent Kiadó, Budapest.

■ FARKAS ERVIN

Szentháromság ünnepe után utolsó előttit megelőző (ítélet) vasárnap

▶▶ 1Thessz 4,13–18

Igehirdetési előkészítő

Van-e merszem?

A vasárnap jellege

Az egyházi esztendő utolsó három vasárnapjához érkezünk, amelyek a végső dolgok felé fordítják a tekintetünket, és lezárják a múló egyházi esztendőt, de egyben az új egyházi évre is felkészítenek. Jelzik, hogy a keresztény ember és közösség nemcsak jövőorientált, hanem a jövő által

[1] A teljes tanulmány olvasható online: http://bocs.hu/k81104co.htm.

meghatározott is. Igaz, léte, munkája, gondolkodásmódja a múltban, a megváltás eseményében gyökerezik, de feladat- és célmeghatározása a jövőben rejlik. Ezen vasárnapok sorában az első az ítélet vasárnapja, amelynek témája, hogy oda kell állnunk Isten ítélőszéke elé (Hafenscher 2010, 386–387. o.). Azt gondolom, hogy az egyházi esztendő végén ennek a vasárnapnak a leghálátlanabb a témája, hiszen ki ne szeretne a reménységről és az örök életről beszélni? Viszont az ítélet már keményebb dió, de elkerülhetetlen, hogy feltörjük, hogy foglalkozzunk a témával, hiszen az ítélet valósága súlyt ad az élet döntéseinek, a kegyelemnek, a megváltásnak. Kiemeli fontosságukat.

Amit a textusról tudni kell

A levél valószínűleg Kr. u. 50-ben vagy 51-ben keletkezett Korinthusban, nem sokkal azután, hogy Pál eljött Thesszalonikából, ahol a gyülekezetet megalapította. A thesszalonikaiakhoz írott levelek nem annyira Pál sajátos teológiáját tartalmazzák, mint inkább általános őskeresztény tanításokat. Pál és társai csak rövid időt tölthettek Thesszalonikában a gyülekezet alapításakor, ezért még az ott elhangzottakon túl is szükség volt a közös keresztény hagyomány részletesebb ismertetésére. Valószínűleg az lehet az oka annak, hogy a textusunk is helyet kapott a levélben, hogy az apostol megtudta, hogy a thesszalonikaiak aggódnak azon szeretteik sorsa felől, akik Jézus visszajövetele előtt elhunytak. Fontos látnunk, hogy itt a szerző konkrét helyzetre reagál (arra a kérdésre válaszol, hogy mi lesz azokkal, akik nem érik meg az Úr Jézus Krisztus eljövetelét), és nem részletes végidőtant akar kifejteni.

Textusunk része a levélben szereplő intéseknek, amelyek az életvitel és hitbeli gondolkodás fejlődését szándékozzák segíteni. A szakasz célja, hogy biztassa a gyülekezet tagjait, hogy legyenek jó reménységgel a hitben elhunytak felől: Krisztus példája nyomán rájuk is feltámadás vár. Amikor az apostol ezt a levelet írja, még életében várta Krisztus visszajövetelét (Balla 2008, 605–608. o.).

A thesszalonikaiak növekvő félelmének oka lehetett a pogány környezet, amelyre érvényes Pál jellemzése: *„nincsen reménységük”* (13. vers). A vigasztalás, a reménység egyedül Krisztus halálában és feltámadásában lelhető meg. Ez a garancia arra, hogy Isten az övéit is fel fogja támasztani az örök életre (Czeglédy 1995, 40. o.).

A perikópa megértése

Talán a textus szíve az a szakasz, amikor azt írja az apostol, hogy *„mindenkor az Úrral leszünk”*. Ebben megerősítést nyer az ember minden reménye, hiszen bármikor is jöjjön el a vég, *„sem halál, sem élet, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket Isten szeretetétől, amely megjelent Krisztus Jézusban, a mi Urunkban”* (Róm 8,38–39). Ebből egyértelműen látszik, hogy a halottak felől való reménységnek Krisztus a horgonya, és az igazi reménységhez hozzátartozik a Krisztussal való elszakíthatatlan kapcsolat bizonyossága (uo. 340. o.). Úgy gondolom, hogy ha ebben a kontextusban, a Krisztussal való elszakíthatatlan kapcsolatban vizsgáljuk az ítélet kérdését, akkor már közel sem tűnik olyan rémisztőnek. Sőt véleményem szerint csakis így, Krisztus megváltó ajándékát szem előtt tartva beszélhetünk az ítéletről.

Igehirdetési vázlat – Van-e merszem?

A nagy kérdés

A thesszalonikaiakat egyik legjobban foglalkoztató kérdés az volt, hogy mi lesz azokkal, akik nem érik meg Jézus visszajövetelét. Első hallásra talán értetlenül állunk e probléma előtt, hiszen számunkra már nem túl releváns. Persze érdekes lehet elgondolkodni rajta, eljátszani a gondolattal, hogy vajon hogyan is fog történni az utolsó ítélet, a holtak feltámadása és az elragadtatás, de a Biblia szavain kívül semmilyen egyéb támpontunk nincs a témában. Viszont a thesszalonikaiakat ez a kérdés annyira komolyan foglalkoztatta, hogy Pál nem hagyhatta ki a leveléből a válaszadást. Kíváncsi vagyok, ha mi is kérdezhetnénk egyet az apostoltól, vajon mi lenne az a kérdés. Mi lenne a mi kardinális kérdésünk? Mi az, ami igazán a szívünket nyomja?

Van, akit az érdekel, hogy mi lesz a kutyák sorsa a túlvilágon. Van, aki azt kérdezi tőlem, hogy lesz-e majd wifi, mert anélkül még az öröklét sem lehet tökéletes. Olyannal is találkoztam, aki arra volt kíváncsi, hogy a túlvilágról tudnak-e nekünk üzenni a szeretteink. Hogy fogunk kinézni a feltámadás után? Milyen lesz a világ? Mikor lesz ez? Fájni fog? Együtt lehetek majd a szeretteimmel? Fogunk egyáltalán enni vagy inni ott? És lehetne folytatni a sort… Ahány ember, annyi kérdés, de mind-mind a bizonytalanságból fakad.

Angyalok vagy kukacok?

Még teológuséveim alatt egyszer liturgizáltam egy temetésen, azóta is tisztán él az emlékezetemben néhány kép az alkalomról. Idős volt már az elhunyt, a hozzátartozói mégis nagyon keservesen sírtak. Végig közel álltak a ravatalhoz, majd a sírhoz, és a legközelebbi hozzátartozó szinte le sem vette a kezét a koporsóról. Végig hangosan zokogtak, miközben az evangélium vigasztaló szavait próbáltuk közvetíteni feléjük. Vajon mi lehet az oka annak, hogy Pál apostol kora óta emlékeztetni kell bennünket arra, hogy ne szomorkodjunk, mint a többiek? Pedig nekünk van reménységünk. Pál apostol óv a túlzásba vitt gyásztól, de attól is, hogy érzéketlenek legyünk. Akármit teszünk is, a halál

midig félelmetes, a gyász pedig fájdalmas marad. De nem kell, hogy önmagában csak a félelmet és a fájdalmat lássuk.

A teljes kép

Istennek ennél sokkal részletesebb a terve, amely már itt a földön a keresztséggel, a megtéréssel kezdetét veszi, és a parúziakor valósul meg, teljesedik ki. Mert akik hozzá tartoznak, azokat minden katasztrófában, szorongattatásban megőrzi és megvédi, hiszen Isten akarata arra irányul, hogy mindenkit feltámasszon és az örök életbe vezessen. Ennek a tervnek viszont része az ítélet is, amelyet senki sem kerülhet el. Őszintén szólva én már találkoztam egy-két igazán jó emberrel, akik egész életükben Isten igéjét szem előtt tartva éltek, viszont még ők sem tudnának minden izgalom nélkül az ítélőszék elé állni.

Zuhanás

Biztos hallottatok arról, hogy nyár elején Londonban kigyulladt egy toronyház, és a tűzben legalább hatvanan életüket vesztették. Erről nagyon sokat lehetett hallani. Viszont a sok szörnyűség mellett egy csoda híre is szárnyra kapott, amely szerint a szemtanúk egyszer csak arra lettek figyelmesek, hogy a 9-10. emeletről egy nő hevesen gesztikulál a kezében egy csecsemővel, és kiabálva, integetve azt jelzi a lenn álló tömegnek, hogy ki fogja dobni a gyermekét. Biztos voltak, akik azt gondolták, hogy elment az esze. Olyanok is lehettek, akik kételkedtek az elhatározás szilárdságában, viszont volt valaki a tömegben, aki pontosan átérezte a nő félelmét, de látta a bátorságát és a hajthatatlanságát is, és nem tétovázott. Előrefutott, és sikerült elkapnia a zuhanó csecsemőt.

Azt gondolom, hogy az előttünk álló ítélet is bizonyos szempontból olyan, mint a kisbaba zuhanása. Miután az édesanya döntött, a földet érés elkerülhetetlen. A lényeg az, hogy elkap-e valaki. Ugyanúgy, ahogy elkerülhetetlen az, hogy ítélet elé álljunk, viszont nem mindegy, hogy ezt annak a tudatában tesszük-e, hogy az ítélőszékben olyan valaki ül, aki teljesen ismer, maradéktalanul megért, és kész arra, hogy megmentsen. Akik az életben Krisztusé voltak, azok a halálon túl is az övéi. Ő veszi őket körül kegyelmével és hatalmával.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Mt 24,15–28

Énekek

EÉ 495, 499

Imádság

Drága Istenünk, szerető mennyei Atyánk! Te ismered igazán a félelmeinket, tudod, hogy mennyire tartunk az ismeretlentől, a bizonytalantól, és hogy minden porcikánk irtózik az elmúlás gondolatától. Kérünk téged, adj bátorságot a szívünkbe, hogy ne rettegjünk, amikor ítélőszéked elé kell állnunk, hanem egyszülött Fiad feltámadása legyen számunkra is bizonyosság arról, hogy te minden gyermekednek új életet szánsz országodban. Ámen.

Illusztráció

VERS

Pilinszky János: *Sírvers*

Nem görbülhet egyetlen hajukszála,
őrzöm legkisebb ráncaik
a kőzeteknél konokabban
az ítéletnapig.

Könnyeik szivárgó erekben
szemérmesen bujdosnak bennem,
és feneketlen tavat ásnak
a mindentudó hallgatásnak.

Hajnalig síró szeretőkben
némul el így a szerelem,
s már nem is ők karolják egymást,
a halhatatlanság ölel!

Egy egész örökkévalóság
őrzi mindannyiuknak sorsát;
rendíthetetlen, mint a kőzet,
már nem is én ölelem őket.

Felhasznált irodalom

Balla Péter 2008. Pál levelei a thesszalonikaiakhoz. In: Pecsuk Ottó (szerk.): *Bibliaismereti kézikönyv.* A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest.

Czeglédy Sándor 1995. A Thessalonikaiakhoz írt első levél magyarázata. In: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata*. 3. köt. Kálvin Kiadó, Budapest.

Geréb Zsolt 2004. *A Thesszalonikabeliekhez írott levelek magyarázata*. Református Teológiai Intézet, Kolozsvár.

Hafenscher Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Tanszéke, Budapest.

Kálvin János 2003. *Kommentár Pál apostol Thesszalonikabeliekhez írt leveleihez.* Aeternitas Kiadó, Felsőörs.

Knoch, Otto Bernhard 1993. *1. és 2. Tesszaloniki levél.* Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest. (Stuttgarti kiskommentár, Újszövetség 12.)

■ RÉTH KATALIN